

T.C.

Hitit Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Ana Bilim Dalı

**2001 ŞUBAT ve 2008 KÜRESEL KRİZLERİNDE TÜRKİYE'DE
FAALİYET GÖSTEREN YABANCI BANKALARIN PANEL VERİ
ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ**

ESRA ÖZKAHVECİ

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2018

**2001 ŞUBAT ve 2008 KÜRESEL KRİZLERİNDE TÜRKİYE'DE FAALİYET
GÖSTEREN YABANCI BANKALARIN PANEL VERİ ANALİZİ İLE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Esra ÖZKAHVECİ

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

İşletme Ana bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

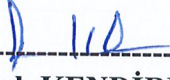
Tez Danışmanı

Doç. Dr. Selçuk KENDİRLİ

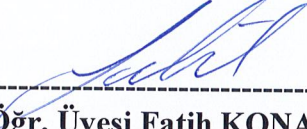
Çorum 2018

KABUL VE ONAY

Esra ÖZKAHVECİ tarafından hazırlanan “2001 Şubat ve 2008 Küresel Krizlerinde Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Bankaların Panel Veri Analizi İle Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma, 01.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Selçuk KENDİRLİ (Başkan/Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih KONAK (Üye)

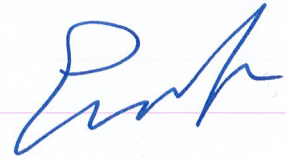

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin TEMİZ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Enstitü Müdürü
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

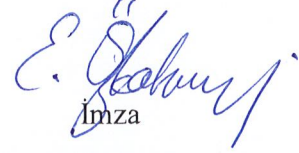
T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (01/06/2018).

Esra ÖZKAHVECİ

İmza

ÖZET

ÖZKAHVECİ, Esra. *2001 Şubat Krizi ve 2008 Küresel Krizlerinde Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yabancı Bankaların Panel Veri Analizi İle Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2018.

Kriz, neredeyse bütün yaşam alanlarında çeşitli sebeplerden kaynaklı meydana gelen düzensizlik durumu olarak ifade edilebilmektedir. Ekonomi alanında etkiledikleri sektörler açısından krizler, mal ve hizmet sektörünü etkileyen reel sektör krizleri ve finansal piyasaları etkileyen finansal krizler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Türkiye yaşamış olduğu 1994, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ile finansal kriz geçmişi olan bir ülke konumundadır.

Son yıllarda finansal piyasaların gittikçe birbiri ile bütünleştiği uluslararası finansal sektörlerde, herhangi bir ülkenin finans piyasalarında oluşan kriz tüm dünyayı etkileyen küresel bir krize dönüşebilmektedir. Başlangıç noktası ABD olan mortgage krizi de kısa bir zamanda tüm dünyayı etkileyen küresel bir kriz haline gelmiştir ve Türkiye ekonomisi ve Türk bankacılık sektörü de bu krizden etkilenmiştir.

Çalışmada 2001 Şubat ve 2008 küresel krizi hakkında genel bilgiler verildikten sonra analiz kısmına geçilmiştir. Analizde yöntem olarak Panel Veri Analizi kullanılmış olup 1997-2016 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı banka analize dahil edilmiştir. Yapılan analiz çerçevesinde ise Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın 2001 Şubat ve 2008 küresel krizinden olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Finansal Kriz, 2001 Şubat Krizi, 2008 Küresel Krizi ve Yabancı Bankalar.

ABSTRACT

ÖZKAHVECİ, Esra. *2008 February 2001 Crisis In Turkey Operating In The Global Crisis Panel Data Analysis Of Foreign Banks*, Graduate Thesis, Çorum, 2018.

The crisis can be described as a state of irregularity that originates from various causes in almost all living areas. In terms of the sectors they affect in the field of economy, crises are divided into real sector crises affecting the goods and services sector and financial crises affecting financial markets. Turkey is lived in 1994, 2000 November, which is a country with a history if financial crises crisis in February 2001.

In the international financial sector, where financial markets have become increasingly integrated in recent years, the crisis in financial markets of any country can be transformed into a global crisis that affects the whole world. The starting point of the US mortgage crisis, which has also been in short time become a global crisis affecting the entire world economy and of Turkey and the Turkish banking has also been affected by the crisis.

After the general information about the February 2001 and 2008 global crisis was given in the study, the analysis part method used in the analysis is operating in Turkey between 1997-2016 12 years were included in the foreign bank analysis. The analysis carried out in the framework of the 12 foreign banks operating in Turkey in February 2001 and was concluded in 2008 negatively affected from the global crisis.

Keywords: Crisis, Financial Crisis, February 2001 Crisis, 2008 Global Crisis and Foreign Banks.

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimi, yüksek lisans eğitimi ve tez çalışması boyunca bana yol gösteren ve desteğini esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım, sayın Doç. Dr. Selçuk KENDİRLİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezimin hazırlanmasında desteğini ve yardımını esirgemeyen sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatih KONAK'a teşekkürlerimi sunarım. Her daim destekçim Öğr. Gör. Behiye ÇİÇEK'e teşekkürlerimi sunarım.

Bütün eğitim-öğretim hayatım boyunca maddi ve manevi desteği ile her zaman yanımda olan babam Salih BÜYÜKER'e, annem Nurgül BÜYÜKER'e ve abim Hüseyin BÜYÜKER'e teşekkürlerimi borç bilirim. Yine yüksek lisans eğitimi ve tez dönemi sürecinde her zaman yanımda olan eşim Halim ÖZKAHVECİ'ye, kızım Zümra ÖZKAHVECİ'ye ve bütün ÖZKAHVECİ ailesine teşekkürlerimi sunarım.

,

Bu tez çalışması IBF19004.18.002 "2001 ŞUBAT ve 2008 KÜRESEL KRİZİNDE TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN YABANCI BANKALARIN PANEL VERİ ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ" numaralı ve başlıklı proje kapsamında Hitit Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ KAVRAMINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KRİZ ve EKONOMİK KRİZ.....	4
1.2. EKONOMİK KRİZE NEDEN OLAN ETKENLER..	4
1.2.1. Finansal Liberalizasyon (Finansal Serbestleşme).....	5
1.2.2. Sabit Döviz Kuru Politikası	6
1.2.3. Makroekonomik Etkenler	7
1.3. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ	8
1.3.1. Reel Sektör Krizleri	8
1.3.2. Finansal Sektör Krizleri.....	8
1.3.2.1 Para Krizleri.....	10
1.3.2.2. Bankacılık Krizi.....	11
1.3.2.3. Dış Borç Krizi.....	12
1.3.2.4. Sistemik Finansal Krizler.....	13
1.3.2.5. İkiz Krizler	14
1.4. FİNANSAL KRİZ İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR	14
1.4.1. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller	15
1.4.1.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Kriz Modeli)	15
1.4.1.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri.....	16
1.4.1.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri.....	19

1.4.2. Finansal Krizleri Açıklayan Geleneksel Yaklaşımlar	21
1.4.2.1. Aşırı Borç Birikimi	22
1.4.2.2. Bankacıkta Yaşanan Panik	22
1.4.2.3. Belirsizlik Teorisi	23
1.4.2.4. Asimetrik Bilgi Teorisi	23
1.4.2.5. Kredi Tayınlaması Teorisi	25
1.5. DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE YAŞANAN BAZI KRİZLER ve TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ.....	25
1.5.1. Dünyada Yaşanan Bazı Önemli Krizler	25
1.5.1.1. Meksika (Tekila) Krizi (1994).....	26
1.5.1.2. Güneydoğu Asya Krizi (1997).....	28
1.5.1.3. Rusya Krizi (1998)	30
1.5.1.4. Arjantin Krizi (2001)	31
1.5.1.5. ABD Krizi (2008)	33
1.5.2. Türkiye'de Yaşanan Krizler ve Türkiye'ye Etkileri	34
1.5.2.1. 1994 Krizi	34
1.5.2.2. 2000 Kasım Krizi.....	37
1.5.2.3. 2001 Şubat Krizi	41

İKİNCİ BÖLÜM

2001 ŞUBAT KRİZİ ve 2008 KÜRESEL KRİZİN NEDENLERİ, GELİŞİM SÜRECİ, TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ ve KRİZE KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

2.1. 2001 ŞUBAT KRİZİ	42
2.1.1. 2001 Şubat Krizinin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Oluşum Süreci	42
2.1.2. 2001 Şubat Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri	44
2.1.2.1. İşsizlik Üzerindeki Etkisi	44
2.1.2.2. Bankacılık Sektörüne Etkisi	44
2.1.2.3. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyümeye Etkisi	45
2.1.2.4. Enflasyon Üzerindeki Etkisi	46
2.1.2.5. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkisi	47
2.1.2.6. Siyasi Hayata Etkisi	49
2.1.3. 2001 Şubat Krizinden Sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)	50
2.1.3.1. GEGP'nin Temel Amaçları	50

2.1.3.2. GEGP'nin Temel İlkeleri	51
2.2. 2008 KÜRESEL KRİZ.....	52
2.2.1. 2008 Küresel Krizin Ortaya Çıkış Nedenleri	52
2.2.1.1. Faiz Oranları	53
2.2.1.2. Yüksek Likidite	53
2.2.1.3. Eşik Altı Kredileri (Subprime Krediler)	53
2.2.1.4. Menkul Kıymetleştirme (Seküritizasyon)	55
2.2.1.5. ABD Emlak Balonu Olgusu	56
2.2.2. Küresel Krizin Başlamasına Neden Olan Büyük İflaslar	57
2.2.2.1. Bearn Stearns İflası.....	58
2.2.2.2. Lehman Brothers'ın İflası	59
2.2.2.3. Merrill Lynch'ın Bank of America'ya Satılması	60
2.2.2.4. Mutual Bank'ın Sonu	60
2.2.3. 2008 Küresel Krizin Oluşma ve Yayılma Süreci	61
2.2.4. Dünya Finans Piyasaları Üzerinde 2008 Küresel Krizin Etkileri.....	64
2.2.4.1. Konut Fiyatlarında Meydana Gelen Düşüş.....	64
2.2.4.2. Büyüme Oranlarında Meydana Gelen Değişiklikler	64
2.2.4.3. İşsizlik Oranlarında Meydana Gelen Değişiklikler	66
2.2.4.4. Enflasyon Üzerinde Meydana Gelen Değişimler	66
2.2.5. Türkiye Ekonomisi Üzerinde 2008 Küresel Krizin Etkileri.....	68
2.2.5.1. Büyüme Oranları	68
2.2.5.2. Enflasyon Oranı	69
2.2.5.3. İşsizlik Oranları	69
2.2.5.4. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi.....	72
2.2.5.5. Sanayi Üretim Endeksi	73
2.2.6. 2008 Küresel Krize Karşı Alınan Önlemler	76
2.2.6.1. 2008 Küresel Krize Karşı Alınan Uluslararası Önlemler	76
2.2.6.2. 2008 Küresel Krize Karşı Türkiye'de Alınan Önlemler	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI BANKALAR ve GENEL ÖZELLİKLERİ

3.1. YABANCI BANKA TANIMI.....	80
3.2. YABANCI BANKALARIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	81

3.3.YABANCI BANKALARIN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE GİRİŞ NEDENLERİ	82
3.4. YABANCI BANKALARIN TARİHSEL GELİŞİMİ	84
3.4.1. Yabancı Bankaların Dünya Üzerinde Tarihsel Gelişimi	84
3.4.1.1. Doğu Avrupa Ülkelerinde Yabancı Bankalar	84
3.4.1.2. Latin Amerika Ülkelerinde Yabancı Bankalar	85
3.4.1.3. Asya Ülkelerinde Yabancı Bankalar	85
3.4.2. Yabancı Bankaların Türkiye'de Tarihsel Gelişimi	86
3.4.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yabancı Bankalar (1847-1923...)	86
3.4.2.2. Cumhuriyet Kuruluş Döneminde Yabancı Bankalar (1923-1930)	87
3.4.2.3. Planlı ve Karma Ekonomi Döneminde Yabancı Bankalar (1930-1980).....	88
3.4.2.4. Serbestleşme ve Dışa Açılma Döneminde Yabancı Bankalar (1980-2001)	89
3.4.2.5. Bankacılıkta Yeniden Yapılandırma Döneminde Yabancı Bankalar (2001-2008)	90
3.4.2.6. Bankacılıkta 2008 Yılı Sonrasında Yabancı Bankalar	92
3.5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI BANKALAR İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER.....	94
3.6. YABANCI BANKALARIN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLER.....	94
3.6.1. Finansal İstikrara Etkisi	95
3.6.2. İstihdama Etkisi	97
3.6.3. Rekabet ve Performansa Etkisi	98
3.6.4. Ödemeler Dengesine Etkisi	100
3.7. YABANCI BANKALARIN ULUSAL BANKACILIK SİSTEMİNE AVANTAJLARI ve DEZAVANTAJLARI.....	101
3.7.1. Yabancı Bankaların Ulusal Bankacılık Sistemine Avantajları.....	101
3.7.2. Yabancı Bankaların Ulusal Bankacılık Sistemine Dezavantajları	102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2001 ŞUBAT ve 2008 KÜRESEL KRİZLERİNDE TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN 12 YABANCI BANKANIN PANEL VERİ ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. LİTERATÜR İNCELEMESİ	104
4.2. METODOLOJİ	115
4.2.1. Araştırmanın Amacı	115
4.2.2. Araştırmanın Kapsamı	115
4.2.3. Araştırmanın Yöntemi	116
4.2.4. Panel Veri Analizine Yönelik Metodoloji	116
4.2.5. Araştırmada Kullanılan Veri Seti	117
4.2.5.1. Araştırmada Kullanılan Seçilmiş Rasyo Değerleri ve Açıklamaları	118
4.2.5.1.1. Karlılık Rasyoları	118
4.2.5.1.2. Sermaye Yeterlilik Rasyoları	119
4.2.5.1.3. Likidite Rasyoları	120
4.2.5.1.4. Gelir Gider Rasyoları	121
4.2.5.1.5. Aktif Kalitesi Rasyoları	121
4.2.5.1.6. Faaliyet Rasyoları	122
4.2.6. Model ve Hipotezler	122
4.2.7. Ampirik Bulgular	123
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	138

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1.1: Birinci ve İkinci Finansal Kriz Modellerinin Karşılaştırılması	19
Tablo 1.2: Üçüncü Nesil Finansal Kriz Modeli Göstergeleri.....	21
Tablo 1.3: Kriz Modellerine Örnek Krizler.....	21
Tablo 1.4: Türkiye'de Başlıca Borç Göstergeleri	35
Tablo 2.1: Ödemeler Dengesi (Milyon ABD Doları).....	46
Tablo 2.2: Enflasyon (Yıllık Yüzde Değişim)	47
Tablo 2.3: Gelir Dağılımı (%20'lik Kısımlarda Yıllar İtibarıyla, 1994-2002)	48
Tablo 2.4: Yoksulluk Çizgisi (Nüfus Oranı)	49
Tablo 2.5: Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci	63
Tablo 2.6: Çeşitli Ülke ve Bölgelerdeki Ekonomik Büyüme Göstergeleri(Değişim %)	65
Tablo 2.7: Gelişmiş Ekonomiler, ABD ve Japonya İşsizlik Oranları	66
Tablo 2.8: Enflasyon oranları (1998/2007-2017).....	67
Tablo2.9: Türkiye'de Kurumsal Olmayan Kurumun İşgücü Durumu (2005-2016) (+15 yaş, bin kişi)	71
Tablo 2.10: Yıllara Göre Dış Ticaret Göstergeleri (2002-2017/kasım)(Bin ABD \$)	73
Tablo 2.11: Sanayi Üretim Endeksi	75
Tablo 2.12: Ülkelerin Krize Karşı Aldıkları Önlemler Kategorileri	77
Tablo 2.13: Türkiye'de Küresel Krize Karşı Alınan Önlemler	79
Tablo 3.1: 2000-2001 Krizi Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde Yabancı Sermaye ile Satın Alma ve Birleşmeler.....	91
Tablo 3.2: Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Büyüklüğüne Göre Yabancı Payı (Milyon TL) (2002-2007)	92
Tablo 3.3: Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Büyüklüğüne Göre Yabancı Payı (Milyon TL) (2008-2017/Eylül)	93
Tablo 3.4: Türkiye'de 2017 yılı İtibarı İle Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar	93
Tablo 3.5: Yabancı Bankaların Türkiye'de Sayısal Değerleri (2004-2017)	98
Tablo 4.1: Araştırma Kapsamında Kullanılan Bağımlı, Bağımsız Değişkenler ve Kukla Değeri	118
Tablo 4.2: Seçilmiş Rasyo Değerleri ve Açıklamaları	119
Tablo 4.3: Karlılık Rasyoları ve Açıklamaları	119

Tablo 4.4: SermayeYeterlilik Rasyoları ve Açıklamaları	120
Tablo 4.5: Likidite Rasyoları ve Açıklamaları	121
Tablo 4.6: Gelir Gider Rasyoları ve Açıklamaları	121
Tablo 4.7: Aktif Kalitesi Rasyoları ve Açıklamaları.....	122
Tablo 4.8: Faaliyet Rasyoları ve Açıklamaları.....	122
Tablo 4.9: Tanımlayıcı İstatistik Verileri	125
Tablo 4.10: Korelasyon Matrisi.....	127
Tablo 4.11: Havuzlanmış OLS (ROA)	128
Tablo 4.12: Havuzlanmış OLS (ROE)	129
Tablo 4.13: Havuzlanmış OLS (VAT)	130
Tablo 4.14: Redundent Likelihood Ratio Test Sonuçları.....	131
Tablo 4.15: Sabit Etkiler Modeli (ROA).....	132
Tablo 4.16: Sabit Etkiler Modeli (ROE)	133
Tablo 4.17: Sabit Etkiler Modeli (VAT)	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.1: Ekonomik Krizlerin Nedenleri	5
Şekil 1.2: Finansal Kriz Oluşum Evreleri	9
Şekil 1.3: 2000 Krizine Neden Olan Etmenler	39

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Grafik 2.1: Türkiye'nin Yıllar İtibarı İle Büyüme Oranları (2001-2016)	68
Grafik 2.2: Enflasyon Oranlarının 2004-2017 Yılları Değişimi (%)	69

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:Anavatan Partisi
BDÖ	:Bilanço İçi Döviz Pozisyonlarının Özkaynağa Oranı
BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİS	:Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank For International Settlements)
BNP	:Banque Nationale de Paris
CDO	:Teminatlandırılmış Borç Yükümlülükleri (Collateralized Debt Obligations)
CFO	:Chief Financial Officer
CIF	:Cost, Insurance and Freight
DAA	:Duran Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı
DİBS	:Devlet İç Borçlanma Senedi
DSP	:Demokratik Sol Parti
EKK	:En Küçük Kareler
ERM	:Döviz Kuru Mekanizması (Exchange Rate Mechanism)
FDIC	:Federal Deposit Insurance Corporation
FED	:Avrupa Merkez Bankası (Federal Rezerv Sistemi)
FF	:Faiz Gelirlerinin Faiz Giderlerine Oranı
FG	:Faiz Gelirlerinin Toplam Giderlere Oranı
FOB	:Free ON Board
GEGP	:Güçlü Ekonomiye Geçiş Planı
GSYH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTA	:Personel Gideri+Kıdem Tazminatının Toplam Aktiflere Oranı

GYMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	:Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IMKB	:İstanbul Menkul Kıymet Borsası
KAA	:Toplam Krediler+Alacakların Toplam Aktiflere Oranı
KD	:Kukla Değişkeni
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	:Küçük, Orta ve Büyük İşletmeler
KOSGEB	:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSBG	:Kamu Sektörü Borçlanma Gereği
KSKB	:Kamu Sermayeli Kalkınma Bankaları
LAA	:Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı
LAM	:Likit Aktiflerin Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklara Oranı
MB	:Merkez Bankası
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation For Economic Cooperation and Deveopment)
OLS	:Online Linguistic Support
ÖKPR	:Özkaynağın Kredi+Piyasa+Operasyonel Riske Esas Tutara Oranı
ÖSKB	:Özel Sermayeli Kalkınma Bankaları
ROA	:Aktif Karlılık
ROE	:Özkaynak Karlılık
SGK	:Sosyal Sigortalar Kurumu
SSA	:Skolastik Sınır Analizi
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TE	:Teknik Verimlilik

TEFE	:Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TL	:Türk Lirası
TMSF	:Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	:Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	:Üretici Fiyat Endeksi
VAT	:Vergi Öncesi Karın Toplam Aktiflere Oranı
VZA	:Veri Zarflama Analizi

GİRİŞ

Finansal serbestleşme (entegrasyon), 1970'li yıllarda başlamış, 1980'li yıllarda devam etmiş ve 1990'larda ise ülke piyasaları arasındaki engellerin en aza indirilmesi ile dünya çapında hızla yayılmıştır. Literatürde finansal serbestleşmenin, gelişmekte olan ülkelerde gelişmeyi artırmanın yanı sıra finansal krizlerin oluşmasına da zemin hazırladığı konusunda fikirler bulunmaktadır (Turgut, 2007:35).

Türkiye 1990 sonrasında dışa açık büyüme modelini benimsemiş ve 1989 yılına gelindiğinde de finansal serbestleşme sürecini tamamlamıştır (Çevik, 2011:1-2). 1994 yılında ciddi bir finansal kriz yaşamış ve daha etkisi geçmeden 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 2001 Şubat krizinin etkisini uzun yıllar ortadan kaldıramamıştır. Oluşan krizi en az tahribat ile ortadan kaldırmak adına çeşitli kurtarma paketleri düzenlenmiştir. Bu kurtarma paketlerinden bir tanesini de o dönem Maliye Bakanı Kemal Derviş tarafından hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı oluşturmaktadır. Bu program ile Türkiye, ekonomi piyasalarında meydana gelen çöküntüden zamanla kurtarılmaya çalışılmıştır.

Ülkelerin finansal piyasaları arasında oluşan serbest giriş çıkışlar küreselleşmenin oluşum ivmesine hız kazandırmıştır. Ekonomik krizler de küreselleşmenin etkisiyle günümüzde etkilerini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Yakın tarihte yaşanan 2008 küresel kriz, bu krizlerin en büyük örneğini oluşturmaktadır. Başlangıç noktası ABD mortgage piyasası olan bu kriz, kısa bir sürede neredeyse tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Krizin hissedildiği ülkelerin borsalarında önemli kayıplar yaşanmış, işsizlik oranları artmış, ülke paralarında değer düşüklüğü yaşanmış ve diğer makro ekonomik dengeler çöküntüye uğramıştır. Türkiye bu krizden diğer ülkelere göre daha az derecede etkilenme göstermiştir. Çünkü 2001 Şubat krizinin ardından alınan önlemler ve kurtarma paketleri Türkiye ekonomi piyasalarını küresel kriz karşısında belirli oranda korumuştur.

Türkiye, finansal liberalleşme sürecine başlaması ve tamamlaması ile birlikte sermaye ve uluslararası sermaye akımı hızını artıran 'özelleştirme' sözcüğü ile karşılaşmıştır. Devamında finansal liberalleşme ile kamu bankalarının yavaş yavaş özelleştirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Çünkü bankacılık sektöründe verimlilik

artışının yaşanılacağı düşünülmüştür. Ayrıca 2001 Şubat krizi sonrasında başta TMSF bankaları olmak üzere diğer yerli özel sermayeli bankalar yabancılaşmaya başlamıştır (Türkeş, 2010:1). Geçmiş tarihe bakıldığı zaman Osmanlı döneminden günümüze kadar uzanan dönemde Türk bankacılık sektöründe yabancı bankalara verilen bir pay her zaman olmuştur. Çeşitli sebepler ve sağlanan kolaylıklardan dolayı gün geçtikçe yabancılara ayrılan bu pay artmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın konusu 2001 Şubat ve 2008 küresel krizlerinde Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankaların panel veri analizi ile değerlendirilmesi olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda çalışma dört bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde, kriz kavramına ilişkin kavramsal çerçeve başlığı altında kriz kavramsal olarak ele alınmıştır. Ekonomik krizin tanımına, ekonomik krizlere neden olan etmenlere ve ekonomik kriz türlerine değinilmiştir. Devamında finansal krizleri açıklamaya yönelik modellere ve geleneksel yaklaşımların ne olduğu üzerine durulmuş, Dünya'da ve Türkiye'de yaşanan bazı krizler hakkında genel bilgiler verilerek birinci bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel krizi hakkında genel bilgiler başlığı altında, 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel krizinin nedenleri, gelişim süreci ve Türkiye Ekonomisine etkileri incelenmiştir. Türkiye'de yaşanan bu krizlere karşı bazı önlem ve kurtarma paketleri hazırlanmıştır. Alınan bu önlemlerin detaylı açıklaması yapılarak ikinci bölüm sonlandırılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, yabancı bankalar ve genel özellikleri başlığı altında, yabancı banka tanımı ve genel özellikleri açıklanmış, yabancı sermayeli bankaların Türk bankacılık sektörünü tercih etme nedenleri belirtilmiş, yabancı bankaların Dünya'da ve Türkiye'de tarihsel gelişimi hakkında genel bilgiler verilmiş ve Türk bankacılık sektöründe yabancı bankalar ile ilgili yasal düzenlemeler hakkında gerekli bilgiler verildikten sonra dördüncü bölüme geçilmiştir.

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel krizinde Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankaların panel veri analizi ile değerlendirilmesi genel başlığı altında, analize yönelik gerekli literatür araştırması yapılmış, araştırmanın amacı, konusu ve kapsamı belirtilmiş sonrasında ise panel veri analizi hakkında

metodolojik araştırma yapılıp, analizde kullanılan değişkenlere ait açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir. Son olarak araştırmaya yönelik ampirik bulgular sonuçlandırılarak dördüncü bölüm de tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ KAVRAMINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Krizin ne olduğunu nasıl oluştuğunu daha iyi idrak edebilmek için aşağıda kriz ve ekonomik krizin tanımı, krize neden olan etkenler, ekonomik krizin türleri ve yakın tarihte hem dünya üzerinde hem de Türkiye ekonomisinde meydana gelen krizler hakkında detaylı açıklama yapılmaktadır.

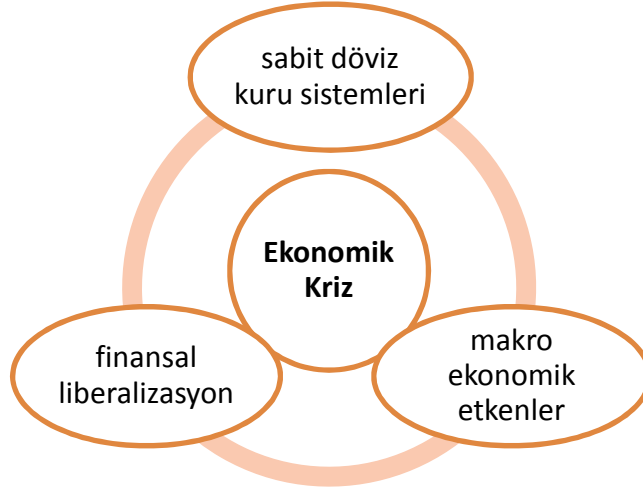
1.1. KRİZ ve EKONOMİK KRİZ

Kriz, çeşitli bilim dallarında kullanımının yanı sıra günlük konuşma dilinde de oldukça sık olarak kullanılan bir terimdir. Etimolojik kökeni "crisis" kelimesinden türeyen kriz, sosyal bilimler dalında 'buhran' ve 'bunalım' terimleri ile aynı anlam ifade etmektedir. Bir olayın kriz olarak adlandırılması için ani ve beklenmedik bir biçimde ortaya çıkması gerekmektedir. Bu nedenle normal bir süreç dahilinde meydana gelen her olayı kriz olarak adlandırmak yanlış olmaktadır. Bu açıdan bakılırsa krizi beklenmedik biçimde meydana gelen "ciddi bir sorun" olarak düşünmek yanlış olmamaktadır (Aktan, 2015:1). Önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan belirli olayların makro açıdan ülke; mikro açıdan ise o ülke de faaliyet gösteren işletmeleri büyük oranda etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasını ise ekonomik kriz olarak tanımlamak mümkündür (Eroğlu, 2012:4). *"Ekonomik kriz herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarda, kabul edilebilir bir değişim sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar"* olarak da tanımlanabilir (Kibritçioğlu, 2001:1).

1.2. EKONOMİK KRİZE NEDEN OLAN ETKENLER

Genel olarak bir ülkede ekonomik krizlere neden olan etmenleri finansal liberalizasyon (serbestleşme), sabit döviz kuru sistemi ve makroekonomik etkenler olarak gruplandırmak mümkündür. Bunların yanı sıra finansal yapıdaki zayıflıklar, sermaye hareketlerindeki değişiklikler ve gelişmeler, sürdürülemez istikrarsız politikalar ve uluslararası finansal yapı da ekonomik krize neden olan diğer etmenler olarak sıralamak mümkündür (Aydın, 2013:7). Şekil 1.1'de Ekonomik krizlerin nedenleri belirtilmiştir.

Şekil 1.1: Ekonomik Krizlerin Nedenleri

Kaynak: Aydın, 2013: 7

Yukarıdaki şekilde ekonomik krizlerin nedenleri gösterilmiştir. Bu nedenler sırası ile sabit döviz kuru sistemleri, finansal liberalizasyon ve makro ekonomik etkenlerdir. Ekonomik krizlere neden olan etkenlerin detaylı açıklaması aşağıda yapılmıştır.

1.2.1. Finansal Liberalizasyon (Finansal Serbestleşme)

Finansal liberalizasyon, herhangi bir ülke yöneticisinin, gelişmiş ülkelerde sürdürülen uluslararası faaliyetleri kendi ülkelerinde barındırmak için finans piyasaları üzerinde bulunan ağır yasaların yumuşatılması kararı ile ülke ekonomisinin uluslararası sermaye hareketlerine dahil olma süreci olarak tanımlanmaktadır (Tuncel, 2010:7-8).

Finansal liberalizasyonu besleyen en önemli unsurlardan birisi finansal işlemlerin hızını artıran teknolojilerdir. Bilgisayar programları sayesinde maliyetler düşük tutularak işlemler daha hızlı ve çok sayıda gerçekleştirilebilmektedir. Finansal serbestleşme ve bilgi ekonomisi entegrasyonu artırmakta ve 24 saatlik aktif bir finansal sistem ortaya çıkarmaktadır. Fakat finansal liberalizasyon süreci sonrasında ise ülkeler daha sık finansal krizlere maruz kalmaktadır. Ayrıca yaşanan finansal krizlerden kurtulma süreci uzamakta ve krizlere karşı dayanma güçleri azalmaktadır. Finansal yenilikler ekonomik büyümeye katkı sağlarken bu büyüme döneminde yeni finansal ürünler hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olmayan yatırımcılara fazlaca kredi limiti vermektedir. Finansal liberalizasyon artan ürün çeşitliliği karşısında, hükümetlerin

kontrol ve denetimini azaltarak ürünlerin gelecekteki fiyatlarının belirlenmesini güçleştirmektedir. Bu sebeplerden dolayı artan belirsizlik borç verenin riskinin artmasına neden olmaktadır (Karagözlü, 2016:11).

Gelişmiş ülkelerle başlayan ve gelişmekte olan ülkelerinde sonradan katılmasıyla devam eden finansal liberalizasyonun, krizler üzerine çalışmalar yapan pek çok kişi tarafından krizlerin en büyük etkeni olduğu belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermaye kullanarak büyümelerini desteklemek istemesi, gelişmiş ülkelerin de daha fazla getiri beklentisi sermaye hareketleri için uygun bir ortam hazırlamaktadır. Fakat kontrol dahilinde yapılmayan sermaye girişleri ise, ülkeler tarafından uygulanan para politikalarının işlevinin azalmasına sebep olmaktadır (Takım, 2011:339).

Ülkelerin liberalizasyon sistemini benimsemeleri ve bu sürece dahil olmaları sonucunda hem makroekonomik dengesizlikler hem de finans piyasalarında zayıflıklar meydana gelmektedir. Bu olaylar devamında ekonominin finansal açıdan kırılgan bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Kırılgan bir ekonomi de ülkelerin borç portföylerinde artışa sebep olurken, borcun uzun vadeden kısa vadeye doğru kaymasına ve varlık piyasalarında oluşan spekülatif hareketlerde de hızlı bir yükselişe neden olmaktadır. Bu yükseliş mali sistem içerisinde yeri ve önemi bakımından bankalara olan güvenin kaybolmasına sebep olup, finansal yapıdaki zayıflıklara zemin oluşturarak ekonominin krize sürüklenmesine neden olmaktadır (Ural, 2003:13).

1.2.2. Sabit Döviz Kuru Politikası

Ülkelerin karşılaşmış olduğu krizlerin diğer bir sebebi döviz kurlarındaki hareketlerdir. Döviz kuru yerli paranın yabancı para karşısındaki değerini, fiyatını göstermektedir. Ülkelerde uygulanan para politikası, siyasi istikrarsızlıklar, karşılıklı iki ülke arasındaki yerli ve yabancı para politikası ile ilgili asimetrik bilgi sorunu döviz kurunun değişmesine neden olmakta ve böylece bir para diğerine göre daha fazla tercih edilerek, döviz kurunun değişmesine sebep olmaktadır. Eğer döviz kuru sabit tutulmak isteniyorsa, ülkeler arasındaki asimetrik bilginin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Sabit döviz kuru için uygun para politikası araçlarının seçilmesi gerekmektedir. Çünkü uygulanan para politikası döviz kurunun etkilenmesini sağlamaktadır (Aydın, 2013:99).

Döviz kurunun belirli bir çığaya bağlanarak sabit tutulması veya var olan piyasa değerine kıyasla daha alt seviyelere çekilmesi, finans piyasalarının krize karşı olan direncinin azalmasına neden olmaktadır. Merkez Bankasının krizlere karşı korunmak için son durak borç merci görevini yapabilmesi ve döviz kurunu baskı altına alması bankaların sahip olduğu açık pozisyonlarının büyümesine neden olmakta ve bu durum ise döviz kurlarının yükselmesini hızlandırmaktadır. Bu şekilde uygulanan politik hareket de gelişmekte olan ülkelerde var olan enflasyonun etkisiyle finans piyasaları dışındaki işletmelerin borç portföylerinde döviz borçlarının önemli bir yer tutmasını sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak da uygulanan döviz kuru politikası döviz krizi ile bankacılık krizi arasında etkileşim mekanizmasını güçlü kılmasını sağlamaktadır (Emin, 2016:20).

Sabit döviz kurunu benimseyen ülkelerin nominal çığa uygulamasında başarılı olabilmesi şu üç koşulu yerine getirebilmesine bağlı olmaktadır (Telli, 2013:12). Bunlar:

- Kredi genişlemeleri kontrol altında tutulmalıdır. Aksi takdirde kredilendirmede disiplin sağlanmadığı zaman uluslararası rezervlerde azalmalar ortaya çıkmaktadır.
- İş gücü piyasasındaki sertlikler reel düzenlemeleri engellememelidir.
- Son olarak ise uluslararası piyasalarda sabit döviz kuru politikasına duyulan güvenin artırılmasıdır. Çünkü güven duyulmadığı takdirde spekülasyon ataklarından kaynaklı krizler söz konusu olabilmektedir.

1.2.3. Makroekonomik Etkenler

Pek çok krizin oluşmasında makroekonomik istikrarsızlıklar önemli bir yer tutmaktadır. Makroekonomik etkenlerin başında da uygulanan maliye ve para politikaları gelmektedir. Aşırı genişlemeci para ve maliye politikaları uygulamaları kredi hacminde artışa neden olmaktadır. Bu durum ise borç miktarının artmasına ve gayrimenkul yatırımlarda spekülasyon çoğalmalara sebep olmaktadır. Ayrıca genişlemeci para politikaları yüksek enflasyonunu da beraberinde getirmektedir. Yükselmiş enflasyonu kontrol altına alabilmek ve artan fiyatları düzenlemek maksadıyla hükümetler sıkı maliye ve para politikaları uygulama yoluna gitmektedir. Devamında ekonomik faaliyetlerde yavaşlama ve faaliyet hacminde daralma kaçınılmaz olmaktadır.

Sıkı para ve maliye politikalarının yanı sıra kamu kesimi borçlarının artışı, bankacılık sektöründeki yönetim hataları, uluslararası sermayenin hızlı ve kontrolsüz bir biçimde ilerlemesi, uluslararası rezervlerin azalması, faiz oranlarındaki değişiklikler ve ülkelerin yapısal sorunları diğer makroekonomik etkenler olarak sıralanmaktadır (Aydın, 2013:11).

1.3. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ

Akademik çalışmalarda ekonomik krizleri sınıflandırmada pek çok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Belirlenen en temel sınıflandırma modeli, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma yapılırken, dikkate alınan en temel husus etkilenen sektör grupları olmaktadır. Reel sektör krizlerinde üretim ve istihdamda ciddi oranda küçülmeler meydana gelirken, finansal sektör krizlerinde üretim veya istihdamdan ziyade ekonominin reel kesiminde yıkıcı etkiler oluşmaktadır. Bu sebeplerden dolayı finansal krizler, piyasaların verimli işleyiş gücünde bozulmalar meydana getiren piyasa çöküşleri olarak tanımlanmaktadır (Delice, 2003:58).

Ekonomik krizler, reel sektör kaynaklı ya da finansal sektör kaynaklı olabilmektedir.

1.3.1. Reel Sektör Krizleri

Mal, hizmet ve işgücü sektörlerinde, üretim ya da istihdamda büyük oranda küçülmeler şeklinde oluşan krizler reel sektör krizleri olarak adlandırılmaktadır. Eğer mal ve hizmet piyasalarında meydana gelen fiyat artışları kabul edilebilir bir çizginin üstünde ve beklenmedik bir zamanda gerçekleşiyorsa, bu duruma enflasyon krizi adı verilmektedir. Belirli bir ekonomide yapılması gereken yatırımların teşviki için genel fiyat seviyesindeki artışın yeterli seviyeye ulaşamaması durumunda ise durgunluk krizi meydana gelmektedir. Bir başka reel sektör krizi ise işsizlik krizidir. İşsizlik krizini işsizlik oranlarında alışılmış seviyenin üstünde meydana gelen artış şeklinde tanımlamak mümkündür (Kibritçiöğlü, 2001:1-2).

1.3.2. Finansal Sektör Krizleri

Ülkelerin sermaye hesaplarını dışa açıp finansal sistemlerini liberalize etmesi hem sermaye miktarının uluslararası alanda ciddi seviyede artışına sebep olmuş hem de

şiddetli ve uzun vadede etkileme derecesine sahip olan finansal krizlerin oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Finansal piyasaların dengesizleşmesi sonucunda finansal sektörün tahribe uğraması, faiz oranlarının yükselmesi, var olan belirsizliğin daha da ileriye gitmesi, finansal olmayan şirket bilançolarının varlık fiyatlarında ki farklılıklar nedeniyle krizlere maruz kalması reel ekonomilerin ciddi bir oranda küçülmesine neden olmaktadır (Büyükkakın ve Bilal, 2016:369). Bununla birlikte ortaya çıkan dalgalanmaların yaygın bir etkiye sahip olması durumunda bu olaya finansal kriz olarak bakılmaktadır.

Finansal krizlerin ortaya çıkma ve yayılma süreçleri pek çok faktöre bağlı olarak oluşmaktadır. Bu faktörler; zaman, ekonominin içinde bulunduğu şartlar, iktisadi konjonktür, kurumsal ve politik yapılar ve iktisadi birimlerin tercihleridir. Finansal krizlerin oluşum evreleri çeşitli aşamalar izlemektedir (Oktar ve Dalyancı, 2014:4). Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlerin oluşum evreleri şekil 1.2'de gösterilmektedir.

Şekil 1.2: Finansal Kriz Oluşum Evreleri

Kaynak: Oktar ve Dalyancı, 2014: 4

Yukarıdaki şekilde de anlaşılacağı üzere finansal ve reel sektör firmalarının bilançolarında bozulmaların meydana gelmesi, döviz/para krizinin oluşumunu tetiklemiş ve döviz/para krizi finansal ve reel sektör firmalarının bilançolarında daha derin bozulmalara neden olarak finansal krizlerin oluşmasına sebep olmuştur.

Akademik literatürde finansal krizin türlerine ilişkin pek çok sınıflandırma bulunmaktadır. Finansal kriz türleri arasında kesin bir ayırım yapılamamakla birlikte bazı ayırım noktaları bulunmaktadır. Aşağıda finansal krizler 5 ana başlık altında

incelenmiştir. Bunlar; para krizleri, bankacılık krizleri, dış borç krizi, sistematik finansal krizler ve ikiz krizlerdir.

1.3.2.1 Para Krizleri

Para krizi, piyasa katılımcılarının sabit döviz kuru sistemi içinde taleplerini yerli para aktiflerinden yabancı para aktiflerine çevirerek, merkez bankalarının döviz rezervlerini hızla erimeye başlamasını sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda para krizi sabit kur sistemi içinde yaşanan bir kriz olarak ele alınmaktadır. Çünkü ülkelerin uyguladığı kura göre tanım farklılık göstermektedir. Piyasalarında sabit kur politikasını benimseyen ve buna göre hareket eden ülkeler para krizlerini ödemeler dengesi krizi olarak adlandırmaktadır. Burada dikkatler döviz rezervlerinde meydana gelen azalışa çekilmek istenmektedir. Sabit kur politikaları yerine esnek kur politikasını benimseyen ülkelerde ise para krizi döviz krizi şeklinde adlandırılmakta ve burada da dikkatler döviz rezervi azalışları yerine kur değişimlerine çekilmektedir. Örneğin, sabit döviz kuru sisteminin uygulandığı bir ülkede devalüasyon oranındaki yükseliş bir kriz olarak nitelendirilirken, esnek kur sisteminin uygulandığı bir ülkede kurun ortalama piyasa değerinden büyük oranda sapması kriz olarak kabul edilmektedir (Kurt Cihangir, 2014:7).

Para krizi bir başka ifadeyle bir ülke parasına karşı var olan güvenin kaybolması nedeniyle spekülörlerin fonlarını hızlı bir şekilde ülke dışına çıkarması ve Merkez Bankası'nın da tüm destekleme faaliyetlerinin yetersiz olması karşısında mevcut kurun sürdürülemezlikte ulusal paranın devaüle edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Tekinşen, 2002:3).

Para krizi ile karşı karşıya kalan ülkelerde Merkez Bankası'nın ulusal paranın yabancı paralar karşısında değer kaybını önlemek adına döviz satmak yerine başka bir araç kullanarak piyasaya müdahale etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Merkez Bankası daha çok rezerv kaybetmeye başlamaktadır. Bu nedenden dolayı Merkez Bankası faiz oranlarını yükseltmeye başlayarak, ulusal paranın yatırımcılar açısından değer kazanmasını sağlamak ve ulusal paranın değer kaybetmesine engel olmaktadır (Yüksel, 2015:9).

1980 ve sonrası dönemlerde yaşanan krizler bazı noktalarda farklılık gösterse de ana neden olarak para krizleri gösterilmektedir. Örneğin Meksika'da yaşanan 1976 ve

1982 krizlerinin oluşumunda hükümetin fazla harcama yapması önemli bir rol oynarken, 1986 yılında yaşanan krize petrol fiyatlarındaki düşüş neden olmuştur. Yaşanan bu üç kriz de para krizi olarak nitelendirilip, yüksek oranlı devalüasyonla sonlanmıştır. 1992-1993 yılları arasında yaşanan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması'na (ERM) yapılan spekülasyon saldırısı, Meksika'da 1994 yılında yaşanan Tekila krizi, 1997 Asya krizi, 1998 Rusya krizinin ardından yapılan 1999 Brezilya devalüasyonu 1990'lı yıllarda yaşanan en önemli para krizi örnekleridir (Akıncı, 2015:14).

1.3.2.2. Bankacılık Krizi

Literatürde finansal piyasalarda faaliyet gösteren bankaların sermayelerinin bir kısmını kaybetmesi sistemik bankacılık krizi olarak tanımlanırken, devlet tarafından birleşmeye veya kapatılmaya zorlanması ve tasarruf sahipleri tarafından bankaların mevduatlarına yönelik ani çıkış yapmak istemeleri gibi bankaların durumlarını olumsuz yönde etkileyen durumlarda ise geniş anlamda bankacılık krizinden söz etmek mümkündür (Altıntaş, 2004:40).

Bankalar ilgili tasarruf sahiplerinden aldıkları mevduatları bünyesinde barındıran ve bu mevduatları borç verme esası üzerine kurulan ayrıca pek çok riski de bünyesinde barındıran ticari kuruluşlardır. Bankacılık krizlerinin çıkma nedenleri bu risklerden kaynaklanmaktadır. Bu riskler; vade sürelerinde yaşanan uyumsuzluk, aşırı kur riski, eksik denetleme ve kar hırsıyla riske maruz kalan bankacılık sisteminin gelişmesi şeklinde sıralanmaktadır. Bankacılık krizlerine bankaların bilançolarında bulunan borçlar değil varlık kısmında yaşanan bozulmalar neden olmaktadır. Bu bozulmalar ABD'de 2007 yılında yaşanan varlık fiyatlarındaki çöküş ile başlayabildiği gibi 2000'li yılların sonuna doğru etkisini gösteren finans dışı kesimin borç ödeyememe durumları ile de başlayabilmektedir. Bankacılık krizleri döviz kuru ve faiz oranlarında yüksek dalgalanmalara sebep olup, alacakların tahsilinde güçlük yaşama ve ekonomide durgunluğun yaşanmasına da neden olmaktadır (Karagözlü, 2016:17).

Gelişmekte olan ülkelerde, faiz oranları ile bankacılık krizleri arasında yüksek ve belirgin bir korelasyon vardır. Gelişmekte olan ülkelerde faiz oranlarındaki aşırı yükselişler ülke ekonomisinde bankacılık krizlerinin başlamasını tetiklemektedir. Çünkü yükselen faiz oranları nedeniyle ülke bankacılık sistemine girişler zorlaşmakta, off shore yani ülke dışı fonların durumunu kötüleştirmekte, ahlaki tehlike durumunun

oluşmasını sağlamakta ve yükselen piyasalarda bankacılık kesiminin savunmasız kalmasına sebep olmaktadır (Demir, 2013:29).

Bankacılık sektörünün üzerine düşen mali görevlerini etkin bir şekilde yerine getirememesi bazı nedenlere bağlanmaktadır. Bunlar (Çinko ve Ak, 2009:69):

- Makroekonomik istikrarsızlık,
- Kamu kesiminde belirli sebeplerden dolayı meydana gelen yüksek açıklıklar,
- Bankaların risk algılama ve etkin denetim mekanizmalarının güç kaybetmesi,
- Öz kaynağın yeterli seviyede olmaması,
- Kredi ve karşılıklar arasında uyumsuzluk yaşanması yani zayıf aktif kalitesinin bulunması,
- Piyasada bulunan risklere karşı aşırı duyarlılık ve kırılganlık,
- Saydamlık etkisi gibi yetersizliklerden ötürü bankacılık sektörünün ekonomide oluşabilecek krizde en önemli rolü üstlenmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Uluslararası Para Fonu (IMF)' na göre bankacılık krizleri, para krizlerine göre daha uzun ve ülke piyasası üzerindeki tahribatı daha fazla olmaktadır. Bankacılık krizleri 1950'li ve 1960'lı yıllarda sermaye ve finans üzerindeki kontrol ve denetimlerinin fazla olması nedeniyle çok fazla görülmemektedir. Fakat ülkeler arasında finansal liberalizasyonun etkin hale gelmesiyle 1980'li yıllardan itibaren bankacılık krizleri uzun olmayan aralıklarla yaşanmaya başlamakta ve gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkilemektedir (Kaykusuz, 2014:6).

Bankacılık krizi ile para krizi arasında bir kıyaslama yapılacak olursa, para krizleri bankacılık krizlerine göre daha çabuk toparlanma göstermektedir. Çünkü para krizleri hükümet tarafından yapılan bir devalüasyon ile dış ticaret rakamlarının düzelmesine yardımcı olarak, ilerleyen dönemlerde ülkeye yeni sermaye akımının başlamasına yardımcı olmaktadır. Lakin bankacılık krizlerinde, bankalar yapısal sorunlarından kısa vadede kurtulamamasından dolayı toparlanmaları daha uzun bir zamana yayılmaktadır (Acar, 2012:51).

1.3.2.3. Dış Borç Krizi

Dış borç krizi, herhangi bir ülkenin özel yada kamu kesimine bağlı olan borç yükümlülüklerini yerine getirememe durumudur. Genel olarak ülkelerin dış borçlarının

sürdürme konusunda zorluk yaşaması, yeni dış kredi bulma aşamasında güçlük çekmeleri sebebiyle dış borcun yapılandırılması veya yükümlülüklerin yerine getirilememesi biçiminde dış borç krizi meydana gelmektedir (Delice, 2003:61).

Likidite krizi (para ve bankacılık) içinde olan bir ülke neredeyse bütün sorumluluklarında bozulmalar yaşamaktadır. Bu sorumlulukların başında da dış borçlarını geri ödeme gelmektedir. Bu durum ise likidite krizleri ile dış borç krizi arasında bilinen bir ilişkidir. Fakat dış borç krizini likidite krizlerinden ayıran bazı noktalar bulunmaktadır. Bu noktalardan birincisi, dış borç krizi sürekli değil geçicidir ve belirli bir döneme aittir. Bu da dış borç krizinin en genel özelliğidir. İkinci ise likidite krizi yaşayan bir ülke tüm dünya finans sistemine ciddi biçimde olumsuz etki oluştururken, dış borç krizi içinde olan bir ülkenin olumsuz etkileri sadece alacaklı ülkeler ile sınırlı kalmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan finansal krizin niteliğini belirlemek için sorulması gereken ilk soru kriz kalıcı mı yoksa geçici mi? Yani mevcut durum tam bir çözümsüzlük mü (para krizi) yoksa sadece likidite kısıtlılığı mı (ödemeler dengesizliği)? Borçlu olan tarafın verdiği cevap genellikle likidite sıkıntısında bulunduğu, alacaklar için ise cevap ekonominin şartlarına bağlıdır şeklinde olmaktadır (Turgut, 2007:38).

1.3.2.4. Sistematik Finansal Krizler

Sistematik finansal kriz literatürde, finansal sistemlerde meydana gelen sistemin varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli görevlerine ara vermesini sağlayan ayrıca reel ekonomiyi de olumsuz yönde etkileyen büyük çaplı aksaklıklar şeklinde tanımlanmaktadır (Avcı ve Altay, 2013:48).

Gelişmekte olan ülkelerde spekülasyon bir atak sonucunda ulusal para birimleri değer kaybettiğinde, finans piyasalarının kurumsal yapısı ile uygulanan devalüasyon arasında uyumsuzluk yaşanması sistemik krizlerin yaşanmasına etken olabilmektedir. Yine gelişmekte olan ülkelerde, yabancı sermayenin ülke dışına çıkması veya döviz kurunda oluşan ani değişimler ülkenin finansal yapısını tehdit ederken gelişmiş olan ülkelerde yaşanan bu tip sorunlar finans sisteminin tamamı için bir tehdit oluşturmayıp para ve dış borç krizine sebep olmamaktadır (Atay, 2016:10-11).

Yaşanılan bir krizin sistemik bir kriz olarak değerlendirilebilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bunlar (Darıcı, 2009:50):

- Krizin bulaşıcılık etkisi ile oluşması, (Yani finans sistemi içinde piyasa yada kurumlarda meydana gelen riskin katlanarak diğer piyasa ve kurumları da etki altına almalıdır.)
- Piyasa oyuncularının sisteme olan güvenin kırılması,
- Krizin reel ekonomi üzerinde etki yaratması,
- Kamunun böyle bir sürece yoğun müdahalesinin görülmesi gerekmektedir.

Belirtilen özellikler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de yakın zamanda meydana gelen 2000 Kasım krizi, 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel finansal krizi sistematik krizler başlığı altında değerlendirmek mümkündür (Darıcı, 2009:50).

1.3.2.5. İkiz Krizler

Para krizleri ve bankacılık krizlerinin eş zamanlı olarak ortaya çıktığı veya birbirini tetikleyip beslediği kriz türüne ikiz kriz (twin crise) adı verilmektedir. Son dönemlerde yaşanan Meksika 1994, Asya 1997, Arjantin 1982 ve 1995, Venezüella 1994 ve Türkiye 2001 krizlerinde para ve bankacılık krizlerinin beraber yaşandığı görülmektedir (Delice, 2003:60).

Krizler üzerine çalışmalar yapan bazı kişiler para ve bankacılık krizlerinin bazı ortak nedenlerde buluştuğunu tespit etmişlerdir. Her iki krizde de yerel paranın aşırı değerlenmesi, dış ticaretin kötüleşmesi, kredi maliyetlerinin yükselmesi ve ihracat oranlarında azalma olması gibi öncü göstergeler bulunmaktadır. Küresel ekonominin finansal serbestleşmeyi beraberinde getirmesi ülkeleri ikiz krize daha fazla sürüklemektedir. İkiz krizlerde ayrı ayrı gerçekleşen kriz türlerine göre ekonomik temeller çok daha kötüye gitmekte ve krizler daha sert geçmektedir (Karagözlü, 2016:19).

1.4. FİNANSAL KRİZ İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

Finansal krizleri açıklamak için hem modeller geliştirilmiş hem de geleneksel yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Aşağıda finansal krizleri açıklamaya yönelik modellerin ve finansal krizleri açıklayan geleneksel yaklaşımların detaylı açıklaması yapılmıştır.

1.4.1. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller

Finansal krizleri açıklamaya yönelik oldukça fazla model bulunmaktadır. Ancak var olan bu modeller bütün krizleri açıklamaya yetmemektedir. Çünkü krizlerin benzer özelliklere sahip olmasının yanı sıra hiçbir kriz diğerinin aynadaki yansımını oluşturmamaktadır.

Kriz oluşumuna neden olan faktörlere ve sonuçlarına bakılarak teoride bazı kriz modelleri geliştirilmiştir. Örneğin, Krugman'ın (1979) öne sürüp, Flood ve Garber tarafından geliştirilen birinci nesil kriz modelleri ve Obsfeld'in (1994) üzerine çalışmalar yaparak öne sürdüğü ikinci nesil kriz modelleri. Fakat 1997'de Güneydoğu Asya'da yaşanan krizin birinci ve ikinci nesil kriz modelleri ile açıklamak zamanla mümkün olmamıştır. Bu nedenle tekrar Krugman tarafından yeni bir kriz modeli ortaya atılmış ve bu kriz modeli de üçüncü nesil kriz modeli olarak adlandırılmaktadır (Takım, 2011:338). Aşağıda bu üç kriz modelinin detaylı açıklaması yapılmıştır.

1.4.1.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Kriz Modeli)

Para krizleri ile ilgili ilk çalışmalar Salat ve Henderson tarafından ortaya atılmıştır. Salat ve Henderson, altın piyasası için bir tavan fiyat belirlendiğini, bu fiyatında spekülörlerin atakları sonucu geçildiğini ifade etmekte ve bu durumun önüne geçilebilmesi için devletin de böyle tavan fiyat uygulaması gerektiğini savunmaktadırlar. Bunun için ise devletin elinde bir miktar rezerv bulundurması gerektiğini belirtmektedirler. Krugman'ın (1979) bu çalışmayı para krizlerine uygulaması birinci nesil modellerinin yani kanonik kriz modelinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Korkmaz ve Tay, 2011:115).

Krugman'a göre, sabit döviz kuruna sahip ve bütçe açığı veren bir ülke, bütçe açığı nedeniyle borçlanma ihtiyacı hissedecek ve bununla birlikte sabit döviz kuru sisteminin uygulanması nedeniyle Merkez Bankası rezervlerini sürekli olarak azaltmaya çalışacaktır. Ülke bütçe açıklarını finanse etmek için senyoraja olan gereksinimi nedeniyle sürekli ve kontrolsüz bir şekilde para basma yoluna gidecektir. Bu da sabit döviz kuru sisteminin çökmesine neden olacaktır. Para arzındaki artış nedeniyle sabit döviz kurunda hükümetin rezervleri zamanla azalacak ve ülke parasına yönelik spekülatif saldırılar meydana gelecektir (Ögel, 2005:50). Çünkü spekülörler sabit kurun rezervler tükendiğinde terk edileceğini ve döviz kurunun yükselişe geçeceğini

tahmin etmektedirler. Sonuç olarak ise değeri düşen yerli paraya yönelmek yerine değeri artacak olan dövize yönelmek daha karlı bir duruma dönüşmektedir. Ödemeler dengesi problemi olan yani yavaş yavaş rezerv kaybeden bir ülkenin de kapıdaki krizden kaçınması zor olmaktadır (Bastı, 2004:11).

Kanonik kriz modeli yukarıda açıklandığı şekilde finansal krizlerin, makroekonomi politikalarında oluşan istikrarsızlık (bütçe açığının para basılarak finanse edilmesi gibi) ve sabit döviz kuru politikası arasındaki uyumsuzluktan meydana geldiğini ifade etmektedir. Eğer Merkez Bankası portföyünde yeterli düzeyde rezerv bulunduruyor ise bu tutarsızlık kesin olmamak ile birlikte belirli bir süreliğine önlenebilmektedir. Fakat rezervler yetersiz olmaya başlarsa, ani bir spekülâtör atağı ile Merkez Bankası'nın zor durumda kalması muhtemel olmaktadır (Emirkadı, 2005:40).

Bu modelin hem iyi yanları hem de bazı eleştirilen yönleri de bulunmaktadır. İyi tarafı, modelin herhangi bir sebep ile oluşan para krizleri sonucunda bir günde kaybedilen milyar dolarlık kayıpların tek sebebi olmadığını savunmasıdır. Birinci nesil kriz modeli piyasaya yön veren spekülâtörler veya yatırımcıların hatasının yanı sıra diğer faktörlerinde kriz oluşumunda pay sahibi olabileceğini ifade etmektedir. Kriz, fiyata bağlı olarak oluşan istikrarsızlığın sonucunda elde tutulan paranın cazibesini kaybettiği mantığından kaynaklanmaktadır ve sermayenin spekülâtif kaçıışı ile de fiyat istikrar programı kendiliğinden son bulmaktadır. Diğer taraftan modelin eleştirilen yanı ise modelin aşırı mekanik ve tek boyutlu olmasıdır. Para krizlerinin tek kaynağı olarak sadece döviz rezervleri ve bütçe açığının gösterilmesi pek çok eleştiriye maruz kalmaktadır. Örneğin, model 1994 Meksika krizi, 1980 Latin Amerika krizi ve Arjantin (1978-1981) krizlerini açıklamada yeterli olsa da 1992-1993 Döviz Kuru Mekanizması (ERM) krizini ve 1997 Asya krizini açıklamada yetersiz kalmaktadır (Yılmaz, vd., 2005:90).

1.4.1.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

Krugman'ın sürdürülmesi mümkün olmayan sabit kurun kesinlikle terk edilmesi gerektiğini savunan modeli, makro açıdan finansal, mikro açıdan ise para krizlerini açıklamada ilk basamak olmaktadır. Birinci nesil kriz modeli sonraki zamanlarda farklı boyutlarda gelişmek ile birlikte bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Eleştirilerin sebepleri ise kanonik kriz modelinin hükümetin dış dengeleri göz ardı ederek bütçe

açığını devamlı olarak senyorejla kapatmaya çalışması ve Merkez Bankası'nın da hali hazırda uygulanmakta olunan döviz kuru politikasının devamlılığı için sahip olduğu bütün rezervlerini kullanması şeklinde gerçeğe aykırı varsayımlara dayandırılmasıdır. Yapılan bu eleştiriler makroekonomik politika problemlerine vurgu yapan ikinci nesil modellerin oluşumunun hızlanmasına neden olmuştur (Delice, 2003:65).

İkinci nesil modeller, Movrice Obstfeld'in 1994'de yayınlanan makalesi ile hız kazanmıştır. Obstfeld bu çalışmasında, kriz yaşayan ülkelerin bütçe açıklarını para basarak finanse etme zorunluluklarının olmadığını, ülkelerin olası spekülâtif atak karşısında paralarını korumalarının faizleri artırmakla mümkün olacağı görüşünü savunmaktadır. Devalüasyon beklentisi karşısında yerel paranın korunabilmesi için faiz oranlarının yüksek ve kısa vadeli olması gerekmektedir. Bu durum ise hükümetin nakit akışını bozmasının yanı sıra üretim ve istihdamda da azalmaya sebep olmaktadır (Şen, 2006:5).

Obstfeld 1986 yılında yapmış olduğu çalışmasında ödemeler dengesi krizinin, makroekonomik politikalarda oluşan bozulmalardan ziyade kendi kendini tetikleyen olaylardan kaynaklanabileceğini savunmaktadır. Kendi kendini besleyen spekülâtif atak modelinde, piyasada hükümetin sabit döviz kurunu sonlandıracağı düşüncesi hakim olduğunda, spekülâtif bir atak ve hemen arkasından da bir devalüasyon oluşabilmektedir. Devalüasyon beklentisinin kendi kendini beslemesi şu şekilde ifade edilmektedir: Devalüasyon beklentileri (ücretleri ve faiz oranlarını arttırarak) gelecekte makroekonomik temellerde oluşabilecek bir bozulmayı tetikleyebilir. Bu bozulma da sabit kuru sürdürmenin maliyetini arttırır. Maliyetteki artış ise devalüasyon beklentisinin daha da artmasına sebep olur. Beklentiler ise sabit kuru sürdürmenin maliyeti arasındaki bu etkileşim (geri besleme süreci) bir spekülâtif saldırı ortaya çıkıncaya kadar devam eder. Eğer spekülâtörler bir devalüasyon olacağına inanırlarsa, sabit kuru savunmak daha maliyetlidir ve devalüasyona gidilebilir. Ancak spekülâtörlerin böyle bir beklentisi olmaz ise hükümet sabit kur rejimini devam ettirebilir. Dolayısıyla bu modele göre oluşması beklenmeyen fakat piyasa katılımcıları yaşanmasını beklediği için oluşan finansal krizler olabilmektedir (Bastı, 2004:15).

Yatırımcıların beklentilerine göre döviz kuru her biri dengede olan farklı değerler almaktadır. Bu denge noktalarından hangisinin gerçekleşeceği ise beklentilere

bağlıdır. Obstfeld, Cole ve Kehoe gibi kriz üzerine çalışmalar yapan bazı kişiler tarafından çoklu dengenin oluşumunun makroekonomik büyüklüklere bağlı olduğu ifade edilmektedir (Bastı, 2004:15). Hükümetler sabit kurdan vazgeçmek veya onu korumak durumunda kalmaktadırlar. Uluslararası ticaret ve yatırımların işleyişini kolaylaştırmak ve enflasyonla mücadele de kredi yönünden güven elde etmek isterlerse sabit kuru elde tutmak istemektedirler. Devalüasyon beklentisi arttıkça sabit kurun devam ettirilebilmesi için daha fazla maliyete katlanmak zorunlu hale gelmektedir. Bunun sonucunda da reel faiz oranları yükselmektedir. Faiz oranlarının yükselmesi ve işsizlikte meydana gelen artış ile döviz kurunu koruma maliyeti de orantılı olarak artmaktadır. Oluşan bu maliyet artışı ile de yatırımcılar döviz kurlarını sabit tutmaktan vazgeçmektedirler. Hükümetler, döviz kurunu sabit tutmanın yararı zararından yüksek olduğu müddetçe sabit kur rejimini uygulamaya devam etmektedir. Ters durumda ise sabit kur rejiminden vazgeçilerek dalgalı kur rejimini uygulamak karar alıcılar için en doğru karar olmaktadır (Çelikel Danışoğlu, 2007:5).

İkinci nesil modellerin ortaya çıkması banka krizleri veya döviz krizleri şeklinde de kendini göstermektedir. Bu modeller sadece kamu kaynaklı olmayıp aynı zamanda özel sektör özellikle de bankacılık sektörü kaynaklıdır. Çünkü bankacılık piyasasında açık pozisyon görülmesi kredilerin geri dönüş oranının azalmasını tetikleyecek ve menkul değerler üzerinde oluşturulan dalgalanmalara sebep olup reel sektörün küçülmesine ortam hazırlayacaktır. Reel sektörde meydana gelen küçülme ise bankaların aktiflerini bozacak ve banka bilançolarının kötüleştiğini gören banka mevduat sahiplerini hızlıca tasarruflarını çekmeye itecektir. Bankaların likit seviyesinde düşme yaşanacak, döviz pozisyonlarında azalmalar oluşacak ve bu olay da temelinde risk taşıyan bankacılık sektörünü riske daha fazla yaklaştırarak banka krizlerine sebep olacaktır (Durmuş, 2015:36).

Tablo 1.1'de Birinci ve ikinci nesil finansal kriz modelleri tablo yardımıyla kıyaslanmıştır.

Tablo 1.1: Birinci ve İkinci Finansal Kriz Modellerinin Karşılaştırılması

Birinci Nesil Finansal Kriz Modelleri	İkinci Nesil Finansal Kriz Modelleri
<ul style="list-style-type: none">• Krizlerden kaçmak mümkün değildir.• Krizler öngörülebilir.• Beklentiler krizin hızlanmasına sebep olur.• Hükümetler tarafından uygulanan kur politikaları, makro ekonomik istikrarsızlığa neden olur.• Makro ekonomik göstergelerde bozulmalar krizlere sebep olur.	<ul style="list-style-type: none">• Krizler bulaşıcı etkiye sahiptir.• Krizler öngörülemez.• Beklentiler kendi kendini besleyen özelliğindedir ve krizlere neden olur.• Hükümetler makro ekonomik göstergeler karşısında tercih yapar. (Kur rejimine tamam yada devam gibi)• Makro ekonomik aksaklıklar kendi kendini besleyen (feed back) kriz sürecine ivme kazandırır.

Kaynak: Çiğdem Tufan, 2016:25

Yukarıdaki tabloda birinci ve ikinci nesil finansal kriz modellerinin karşılıklı olarak kıyaslaması yapılmıştır. Birinci nesil finansal kriz modelinde krizler kaçınılmaz ve öngörülebilir olurken, ikinci nesil finansal kriz modellerinde ise krizler bulaşıcıdır ve öngörülemezdir. Birinci nesil finansal krizlerde beklentiler krizin hızını artırırken, ikinci nesil finansal krizlerde beklentiler krizlerin oluşmasına neden olur. Yine birinci nesil finansal krizlerde hükümet tarafından uygulanan finansal politikalar makro ekonomik göstergelerde bozulmalara neden olur ve krizin başlamasına zemin hazırlar. İkinci nesil finansal krizlerde hükümetler makroekonomik göstergeler karşısında uygulanan kur rejimine tamam veya devam gibi tercih yapmak durumunda kalır.

1.4.1.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Birinci ve ikinci nesil modeller Asya krizinden önce meydana gelen pek çok krizin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Ancak Asya krizindeki çoğu önemli yönü açıklamaya yetmemiştir. Her kriz birbirine benzemesine rağmen bazı noktalarda ise birbirinden ayrılır. Asya krizi ise temel özellikleri açısından farklılık gösterir. Krugman (1998), bu farklılıkları başlıca dört grupta toplamıştır. İlki, birinci nesil modellere sebep olan makroekonomik büyüklüklerdeki problemlerin Asya ekonomilerinde görünmemesi. Kriz arifesinde olan ülkelerde bütçe açığının görülmemesi ve enflasyon oranlarının düşük olması. İkincisi, 1996'yılında büyüme hızı yavaşlamış olmasına rağmen bu ülkelerde işsizlik probleminin yaşanmaması. Üçüncüsü, krizden etkilenen

ülkelerin hepsinde kriz öncesi dönemde, varlık piyasalarında oluşan fiyatlarda ani inişlerin ve çıkışların yaşanması. Özellikle hisse senedi ve arsa fiyatlarının aşırı yükselmesi veya düşmesi. Son olarak ise krizden etkilenen ülkelerin tamamında finansal araçların esas oyuncular olarak ortaya çıkması. Bu özellikleri açısından Asya krizinin daha anlaşılabilir olması için yeni nesil kriz modellerine ihtiyaç duyulmuştur (Şen, 2006: 6).

Serbest sermaye akımlarına sahip olunan bir ekonomide, bankalar veya şirketler ülke dışından borçlandıkları zaman bu borçlar dolaylı veya doğrudan hükümet tarafından garanti altına alınmaktadır. Fakat ülkenin karar alıcıları finansal birimleri tam olarak kontrol edememesi sonucunda ise büyük ölçüde ahlaki zarar sorunları meydana gelmektedir. Günümüzde finansal piyasaların gitgide birbirini etkilemesi ile yani herhangi bir ülkenin bankacılık sektöründe oluşan krizin bir başka ülkede makroekonomik temellerle ifade edilemeyen bir krizi oluşturabileceğinden kaynaklı olarak bu modellerde, hükümetin ahlaki tehlikeye neden olabilecek politikaları benimsemesi krizi tetikleyen temel sebep olarak kabul edilmektedir (Karaçor ve Alptekin, 2006:240).

Birinci ve ikinci nesil modellere göre Asya krizinde normal olmayan bir durum mevcuttur. Makroekonomik temeller sağlam, yıllık büyüme oranı yüksek, enflasyon oranı düşük, bütçe açıkları düşük, cari açık idare edilebilir seviyede, sermaye girişleri yüksek ve politik istikrar yüksektir. Fakat tüm bu olumlu yönler, yurtiçi borçlulara ve korumasızlara kötü krediler, yabancı bankalardan kısa vadeli borçlanmalar gibi bankacılık sektöründe olan sorunları gizlemektedir. Üçüncü nesil modellerde bankacılık ve uluslararası para piyasaları arasında bir bağlantı kurmaktadır ve bankacılık ve para krizleri arasındaki ilişkiyi vurgulayan "ikiz kriz" kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Cengiboza, 2015:18).

Üçüncü nesil kriz modellerinde de tıpkı ikinci nesil kriz modellerinde olduğu gibi bulaşma etkisi ön plandadır. Bu modeller, herhangi bir ülkede başlayan kriz makroekonomik nedenlerle açıklanamayan bir olgu olarak bir başka ülkede krizin kaynağı olabilmektedir. Krizin temelinde de hükümetlerin ahlaki risk taşıyan politikalarının olduğunu vurgulamaktadır (Altunöz, 2012:102). Tablo 1.2'de üçüncü nesil finansal kriz modeli göstergeleri ifade edilmiştir.

Tablo 1.2: Üçüncü Nesil Finansal Kriz Modeli Göstergeleri

*Yurtiçi kredi,*Döviz rezervleri,	
*Banka mevduatları,	*Hisse senedi fiyatları,
*Doğrudan yabancı yatırım,	*Portföy yatırımları.
*Banka kredileri,	

Kaynak: Cengibozan, 2015:18

Yaşanılan krizin üçüncü nesil finansal kriz olarak değerlendirilebilmesi için bazı göstergelere bakılması gerekmektedir. Bu göstergeler; yurtiçi krediler, banka mevduatları, doğrudan yabancı yatırımlar, banka kredileri, döviz rezervleri, hisse senedi fiyatları ve portföy yatırımlarıdır.

Tablo 1.3'te birinci, ikinci ve üçüncü nesil krizlere örnek gösterilen bazı krizler gösterilmiştir.

Tablo 1.3: Kriz Modellerine Örnek Krizler

Birinci Nesil Kriz Modelleri	İkinci Nesil Kriz Modelleri	Üçüncü Nesil Kriz Modelleri
*(1973-1982) Meksika krizi	*ERM (Avrupa Döviz Kuru Mekanizması	*1997 Asya krizi
*(1978-1981) Arjantin krizi		*2000 Türkiye krizi
*1980 Latin Amerika krizi	*1994 Meksika (Tekila) krizi	*2001 Şubat krizi
*1994 Türkiye krizi		*2008 küresel kriz
*1998 Rusya krizi		

Kaynak: Yüksel, 2015: 14-19

Yukarıdaki tabloda birinci, ikinci ve üçüncü nesil kriz modellerine örnek olan krizler gösterilmiştir. Sadece isimleri ve oluşum yılları olarak verilen krizlere çalışmamızın ileri ki bölümlerinde detaylı olarak yer verilmiştir.

1.4.2. Finansal Krizleri Açıklayan Geleneksel Yaklaşımlar

Finansal krizlere açıklamaya yönelik geleneksel yaklaşımlar aşırı borç birikimi, bankacılıkta yaşanan panik, belirsizlik teorisi, asimetrik bilgi teorisi ve kredi tayinlaması teorisi olmak üzere 5 tanedir. Aşağıda sırası ile bu geleneksel yaklaşımlar detaylı olarak incelenmiştir.

1.4.2.1. Aşırı Borç Birikimi

Aşırı borç birikimi yaklaşımı finansal krizleri, konjonktürün tepesinde bulunan dönüm noktasının temel unsurlarından biri olarak kabul etmektedir (Duman, 2002:134). Fisher konjonktürde yaşanan aşağıya dönüşü iki ana etmen ile açıklamaktadır. Bunlar maximum düzeyde borçlanma ve deflasyondur. Konjonktürün tepe noktasına doğru tırmanışa ekonominin kilit sektörlerinde karlı yatırım fırsatları sebep olmaktadır. Bu dışsal olay da üretim miktarında ve fiyatlarda artışa sebep olmaktadır. Yüksek fiyatlar, finansal yükümlülüklerin reel değerinin azalmasına neden olmakta ve böylece hem gerçek kişilerin hem de tüzel kişilerin borçlanma eğilimi artmaktadır. Bu şekilde gerçekleşen bir döngü ise paranın dönüşünü ve faiz oranlarında artış meydana gelmesini sağlamaktadır. Ayrıca borçlu konumunda olan kişi ve kurumlar da vadesi dolan borçlarını ödeyebilmek için faiz oranı yüksek olan bir başka borçlanma yoluna gitmektedirler. Sonuç olarak bazı kesimler aşırı borçlanma nedeniyle likidite sıkıntısı çekmektedir. Piyasa katılımcıları tarafından bu sorun fark edildiğinde katılımcıların sahip oldukları varlıklar likit hale getirilir. Eğer mali kurumlar olası bir likidite krizini fark ederlerse, kredi vermeyi durdurur ve gelişmeler sistematik bir krizle sonuçlanır (Ögel, 2005:45-46).

Davis (1995- 2003) aşırı borç birikimi (borç ve finansal kırılganlık) yaklaşımının, finansal krizlerin, kredi genişlemesi döneminin son evresinde meydana gelen pozitif bir şok sonucunda, borçların aşırı yükselmesi, kreditorlerin yanlış fiyatlama yapması ve bir varlık şişkinliğinin ortaya çıkmasına yol açmasıyla baş gösterdiğini, devamında ise negatif bir borç şokuyla bankacılık krizinin ortaya çıktığını ifade etmiştir (Dalyancı, 2010:49).

1.4.2.2. Bankacıkta Yaşanan Panik

Bu teoriye göre bankacılık sektöründe paniğe neden olacak en büyük etmen yüksek enflasyondur. Teorinin savunucularına göre, bankacılık panikleri, para arzını olumsuz yönde etkiler ve buna bağlı olarak da ekonomik faaliyetler sekteye uğrar. Bankaların likidite yarışına girmesi, yeni açılacak olan kredilerin azalmasına, hali hazırda olan kredilerin geri çağırılmasına ve zorunlu satışlar nedeniyle varlık değerlerinin azalmasına bağlı olarak fiyatların düşmesine sebep olmaktadır (Dağılgan, 2011:9).

Monetaristler bankacılık krizlerini, tüm bankaların ödeme gücünü tehdit eden likidite yetersizliği ve kötü yönetim nedenini, özel olarak da tek tek bankaların ödeyebilirliklerini yitirmesini birbirinden ayırırlar. İlk sorun merkez bankasının son kredi mercii işlevini üstlenmesiyle atlatılabilirken, ikinci sorunda ise kötü yönetilmiş bankaların sistemden tasfiye edilmesi gerek görülmektedir. Bazı önemli mali kurumların ödeme gücünü kaybetmeleri güven kaybına neden olmaktadır. Mevduatın nakde çevrilmesi durdurulmadıkça veya merkez bankası erken müdahale yapmadıkça bu sorun yaygın banka iflaslarına sebep olacaktır (Karacan, 1997:33).

1.4.2.3. Belirsizlik Teorisi

Teori geleceğe yönelik beklentilerin açıklanamadığı durumlarda karar verme sürecinin belirsiz olduğu ve gelecekteki getirilerin olasılık dağılımı ile hesaplanamadığı durumlarda karar vermenin zorluğunu açıklamaktadır. Teoriye göre, belirsizlik finansal krizlerin açıklanmasında tek faktör olmamakla birlikte finansal iktidarsızlığın da önemli unsuru olmasından kaynaklı olarak ciddi bir unsur olarak görülmektedir. Ekonomi piyasasında ki yatırımcıların beklentileri ile uygulanan politika sonuçları arasındaki etkileşim hassas nokta olmakta ve bu hassas nokta da finansal krizlere neden olmaktadır (Kılıçarslan, 2016:13).

1.4.2.4. Asimetrik Bilgi Teorisi

Asimetrik bilgi durumunun uygulandığı sektörlerde, Gresham Yasası'nda belirtildiği gibi kötü paranın iyi parayı kovması ve genellikle de piyasadan iyi mallar çekilirken, kalanları limon mallar oluşturmaktadır. Sonucunda ise rekabet piyasalarında bilginin hakimiyetinden uzaklaşmakta ve denge piyasası oluşmamaktadır (Bekmez ve Çalış, 2011:83). George Akerlof, asimetrik bilgi nedeniyle otomobil piyasalarında ortaya çıkan limon probleminin finans piyasaları için de geçerli olabileceğini ileri sürmüştür. Burada limon, Amerika piyasasında otomobil alıcılarıdır ve otomobilin durumu hakkında tam bir bilgiye sahip değildir. Fakat satıcı taraf ise otomobilin sorunlu mu yoksa sorunsuz mu olduğunu çok iyi bilmektedir. Yani taraflar arasında asimetrik bilgi oluşmaktadır (Duman, 2002:137).

Asimetrik bilgi menkul değerler ve bankacılık piyasası üzerinde ciddi etkilere sebep olmaktadır. Asimetrik bilgi ters seçim ve ahlaki tehlike olmak üzere iki farklı problemin oluşmasına sebep olmaktadır (Duman, 2002, 138).

Ters seçim, karşılıklı olarak meydana gelen borç alış verişinde tarafların birbirini tam olarak tanıma imkanının bulunmadığı durumlarda oluşan asimetrik bilgi problemidir. Örneğin, kötü kredi riskine sahip bir birey, piyasada iyi kredi riski taşıyan kişi/kurumlardan borç talebinde bulunması üzerine, borç veren kişi/kurumların kime borç verdiğinden gerçek anlamda haberdar olamaması durumudur. Ödünç veren kişi veya kurumların, kötü kredi riski taşıyanları iyi olanlardan ayırt ederek ters seçim problemini en aza indirmeleri gerekmektedir (Bekmez ve Çalış, 2011:82).

Finansal piyasalarda ahlaki tehlike borçlanma işlemi gerçekleştikten sonra ortaya çıkmaktadır. Borçlananların aldığı borcu, borç verenler açısından uygun olmayan yani geri ödememe riskinin yüksek olduğu faaliyetlerde kullanması halinde ortaya çıkmaktadır. Borçlu tarafın riski yüksek kredilere yatırım yapması ve bu yatırımdan da yüksek oranda getiri elde etmesi durumunda kazanç sağlamakta tersi durumda yani yatırıma koyduğu sermayeyi kaybetmesi durumunda ise kaybın büyük miktarını borç verene yüklemektedir. Bu hareket ise borç verenin çıkarlarını zedelemektedir (Cengiz, 2010:154).

Literatürde asimetrik bilgi sorunlarını artıran dört farklı faktör finansal krize yol açtığı belirtilmektedir. Bunlar (Duman, 2002:139):

1. Finansal sektör bilançolarında bozulma,
2. Faiz oranlarında artış,
3. Belirsizlik artışı,
4. Varlık fiyatlarında değişime bağlı olarak reel sektör bilanço bozulmalarıdır.

Bu bağlamda finansal piyasalarda, finansal kaynakların doğru dağılımını sağlamak bankacılar ve finansal aracılardan görevlidir. Eğer finansal sistemde finansal kaynakların dağılımında bir hata olursa, bu durum, verimli yatırımlara daha az kaynak verimsiz yatırımlara da daha fazla kaynak dağılımına neden olacaktır. Bu durumda da yanlış finansal kaynak dağılımı bir süre sonra kredi dönüşlerini ve dağılımını olumsuz yönde etkileyecek ve asimetrik bilgi, ahlaki tehlike ve ters seçime bağlı olarak finansal piyasalarda güvensizlik oluşacak ve bu durum da belirsizlik, faiz oranları ve borçlanma maliyetlerini artıracaktır. Bir süre sonra da reel sektör bilançolarında bozulmalar başlayacak ve finansal krizlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır (Oktar ve Dalyancı, 2010:10-11).

Ters seçim ve ahlaki tehlike, borç verenlerin, ödünç verdiği krediyi kaybetmektense çok az sayıda da olsa güvenilir müşteriye kredi açmayı tercih etmelerine yani kredi tayinlamasına gitmelerine neden olmaktadır. Sonuç olarak ise finansal sistemin etkin çalışması durmakta ve piyasa dengesinin birinci en iyi durumu değişmektedir (Er, 2011:311).

1.4.2.5. Kredi Tayinlaması Teorisi

Piyasalarda asimetrik bilginin oluşması ile ortaya çıkan ters seçim sorunu, kredi tayinlaması oluşumunu tetikler. Kredi tayinlaması borçlu kısmın daha yüksek faiz oranı ödeme karşılığında bile kullanabileceği krediyi bulamama durumudur. İktisat literatüründe arz ile talebin eşit olması durumu piyasa dengesi kavramı olarak açıklanmaktadır. Talebin arzı aşması durumunda fiyatlar genel seviyesi yükselecek ve buna bağlı olarak da arzın tekrardan artması ile yeni bir denge noktası meydana gelecektir. Fiyatların artması durumunda kredi tayinlaması oluşmayacaktır. Yani piyasaya müdahale etmeden kendiliğinden denge noktasına ulaşması ile kredi tayinlamasına gerek kalmayacaktır. Lakin gerçek hayatta piyasa şartlarında dengenin istikrarsız ve kötü çalışmasından kaynaklı olarak Mankiw, piyasaya devlet müdahalesinin olması gerektiğini savunmuştur (Şen, 2015:4).

1.5. DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE YAŞANAN BAZI KRİZLER ve TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Dünya'da ve Türkiye'de, yakın tarihe bakıldığı zaman küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan finansal liberalizasyon, hükümetlerin uygulamış oldukları sabit döviz kuru politikaları ve makroekonomik etkenlerin de etkisiyle pek çok kriz yaşanmıştır.

1.5.1. Dünyada Yaşanan Bazı Önemli Krizler

20.yy'nin sonları ve 21.yy'nin başlarından günümüze kadar uzanan zamanda dünya üzerinde çeşitli etmenlerin etkisiyle bazı krizler yaşanmıştır. Bunlar; Meksika (Tekila) krizi (1994), Güneydoğu Asya krizi (1997), Rusya krizi (1998), Arjantin (2001) ve ABD krizi (2008) olarak sıralamak mümkündür. Aşağıda bu krizler tek tek açıklanması yapılmıştır.

1.5.1.1. Meksika (Tekila) Krizi (1994)

1987 yılında Meksika, kamu kesimi açıklarını ve borçlarını ciddi ölçüde azaltmayı planlamış ve bunun içinde kapsamlı bir istikrar programı başlatmıştır. İstikrar programı ve reform sürecinin başlangıcında Meksika’da sermaye hareketleri serbestleştirilmeye başlanmıştır. 1989 yılına gelindiğinde, ABD hazine bakanı Nicholas Brady’nin yardımıyla “Brady Planı” çerçevesinde Meksika’nın borçlarının büyük bir bölümünü kapsayan tahviller, itibari değeri daha alt düzeyde olan tahvillerle değiştirilmiştir. Borçların hafifletilmesiyle ülke bütçesinde oluşan açıklar hızla düşüş göstermiş, faiz oranlarında küçülme yaşanmış ve Meksika’nın mali durumu bir yıl içinde belirli bir iyileşme göstermiştir. Bu durum ise yabancı yatırımcıları, Meksika’ya yeni yatırımlar yapmaya istekli hale getirmiştir. 1993 yılına gelindiğinde, Meksika GSYH'nın %8'inden daha fazla bir oranda Meksika ekonomisine yabancı sermaye giriş yapmıştır. Bu istikrarlı büyümede, Meksika ekonomisine oldukça fazla yabancı sermaye girmesine neden olmuştur. Fakat meydana gelen bu ani sermaye artışı, toplam talebin büyük oranda yükselmesine, gayrimenkul fiyatlarının ve hisse senetlerinin de artmasına sebebiyet vermiştir. Meksika para biriminin istikrar kazanması ve enflasyonun düşme eğilimi göstermesi ise uygulamaya konulan istikrar programı ve alınan reform kararları sayesinde olmuştur. Fakat enflasyon eğilimi tamamen ortadan kaldırılmadığı için enflasyon yavaş düşüş göstermiştir. Böylece Meksika pezosu değerlenmiş ve Meksika’nın ihraç ürünleri dünya pazarları için pahalı duruma gelmiş, ihracat azalmıştır. Aynı zamanda hem ithalat üzerindeki engellerin kaldırılması hem de kredi patlaması nedeniyle ithalat ciddi ölçüde artmış ve büyük bir cari hesap açığı ortaya çıkmıştır (Bastı, 2004:42-44).

Yurt dışı faiz oranlarında meydana gelen yükselmelerin, Meksika faiz oranlarının artmasına neden olması Meksika krizini hazırlayan dışsal faktördür. Meksika’da birçok sektörün rekabete açılması, ticaretin serbestleştirilmesi, büyük özelleştirme programı krizi hazırlayan içsel faktör olarak ortaya çıkmıştır. Finansal sistemin serbestleştirilmesi ve hızlı kredi genişlemesine rağmen risk almayı sürdürmeleri nedeniyle kredi kayıplarının artmasıyla banka bilançolarının bozulması bir başka içsel faktördür (Tunahan, 2002:55-56).

Yukarıda açıklanan içsel ve dışsal faktörlerin etkisiyle Meksika hükümeti 20 Aralık 1994 tarihinde döviz kurunu %15 oranında büyütme kararı almıştır. Ancak pezonun tahmin edilenden daha fazla oranda değer kaybetmesi sonucunda, uluslararası rezerv miktarı bir günde 5 milyar dolar azalmış ve alınan bu kararının yeterli olmadığı görülmüştür. Devamında da 22 Aralık'ta pezo dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu durum ise faiz oranlarının çok ciddi oranda yükselmesine neden olmuş ve banka portföylerinin bozulmasını hızlandırmıştır. Uluslararası yatırımcılar bu durumdan daha az zarar görmek için fonlarını geri çekmeye başlamışlardır (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:116). Yapılan devalüasyon ile Meksika pezosu, kriz öncesi dönemdeki değerine göre %50 değer kaybetmiş ve pahalılaştıran ithalat sebebiyle de enflasyon oranında artış yaşanmıştır. Hükümet pezoyu ve enflasyonu istikrara ulaştırmak için yurtiçi faiz oranlarını %80'e çıkarmak mecburiyetinde kalmıştır. Yüksek faiz oranının etkisi ile de yurt içi talep gerilemiş, krizi takip eden yıl içerisinde GSYH %7 oranında azalmıştır (Ögel, 2005:23).

Meksika krizi diğer Latin Amerika ülkelerinin finans ve döviz piyasalarına da bulaşmıştır. "Tekila Etkisi" olarak adlandırılan bu bulaşma, Arjantin Borsası'nda %24'lük bir düşüşe neden olmuş ve Brezilya Merkez Bankası kısa vadeli faiz oranlarını önemli ölçüde arttırmıştır. Macaristan, para birimini %9 oranında devalüe etmiş, Portekiz ise para biriminin değerini düşürme yolunu seçmiştir. Meksika krizinin en önemli sonuçlarından biri de IMF politikalarına duyulan güvenin zedelenmesine sebep olmasıdır (Tunahan, 2002:57).

Ekonomik denge içerisinde tüketimin veya yatırımın fazla olması her zaman olumlu karşılanmamaktadır. Nitekim 1994-1995 Meksika krizi de aşırı tüketimden kaynaklanmıştır. Ayrıca Meksika krizine temel makroekonomik değişkenlerde oluşan sorunlardan ziyade reel döviz kurunda meydana gelen fazla artış, uluslararası likidite yetersizliği ve yoğun sermaye hareketleri neden olmuştur. Bütün bunlara ek olarak bankacılık sektöründeki sorunlar da ülkenin krize sürüklenmesinde ciddi rol almıştır (Mercan, 2014:129).

Meksika krizinden çıkarılacak sonuçlar şu şekilde özetlemek mümkündür (Durmuş, 2011:80):

- Bir ülke borçlarının, GSYH'ye oranının küçük olması ekonominin her zaman iyi durumda olduğunu göstermez.
- Bankalar kısa vadeli mevduatlarını geri ödeme noktasında zorluk çekerse, ülke ekonomisini yönetenler tarafından bu sorun çözülmesi gerekmektedir.
- Ülkede kurun sabit tutulması ve piyasaya açıklanması yeterli olmamakla birlikte bunun savunulması şarttır. Çünkü kur sabit tutulduğunda enflasyonda bir düşüş meydana gelmektedir. Enflasyonun düşmesi halinde tekrardan kurun da yükseltilmesi gerekmektedir.

Sonuç itibariyle Meksika pezosunun aşırı değer kazanmasına devletin kayıtsız kalması sonucunda; dış ticaret açığı artmış, 1990'lı yıllar itibariyle yavaş olan finansal sistemi sağlam temellere dayandırılmamış, kamu kesiminin döviz cinsi dış borçları yükselmiş ve Meksika Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinde azalma meydana gelmiştir. Böylece ülke spekülâtorler tarafından saldırılmaya uygun hale gelmiştir

1.5.1.2. Güneydoğu Asya Krizi (1997)

Güneydoğu Asya ülkeleri, büyük bir yoksulluktan dünyanın en güçlü ekonomilerine sahip "Asya Kaplanları" olarak kalkınma projesinin öncüsü olan ülkelerdir. Bu kaplan ekonomileri içerisinde; Güney Kore, Tayvan, Singapur, Malezya, Endonezya ve Tayland gibi ülkeler bulunmaktadır (Babyev, 2010:109). 1970'li yılların ortalarından sonra dünya ekonomisinin büyüme hızı düşmesine rağmen, Asya ülkelerinde 1990-1997 yılları arasında büyüme oranı %40 ve %60'lara kadar çıkmıştır. Ayrıca GSMH %15 oranında bir artış göstermiş ve bu dönemde kişi başına düşen milli gelir, Güney Kore ve Malezya'da sırasıyla 10 ve 4 kat olarak yükselmiştir (Durmuş, 2011:80).

1990-1997 yılları arasında Asya ülkelerinin bazıları cari hesap açığına sahiptir. Örneğin Tayland'da GSYH 'sinin %7'sine yakın bir cari hesap açığı vardır. Ayrıca bütün Asya ülkeleri, bankalara döviz cinsinden kısa vadeli olarak borçlanmışlardır. Aynı dönemde ulusal banka kredileri de büyük çapta artmakta ve gayrimenkul fiyatlarında da artışlar görülmektedir. 1990'lı yıllar itibarıyla Asya ekonomileri, hızlı ekonomik büyümeye devam ederken hem mikro ekonomik hem de makroekonomik düzeylerde dengesizlikler çoğalmıştır. En önemlisi ise zayıf finansal sistemin içine dahil olan kısa vadeli dış borcun artmasıdır. Çünkü hem Asya'nın başarılı büyümesi yabancı kredileri

çekmiş hem de bölgedeki kısmi finansal piyasa liberalizasyonu ile yabancı sermayenin girişi için yeni kanallar açılmasına sebep olunmuştur. Sermaye girişleri, reel döviz kurunun kazanmasına, banka kredilerinde hızlı bir büyümeye, sermaye akımlarında bir geriye dönüşe karşı savunmasızlığa yol açmıştır. 1996-1997 yılları arasında ülkeye giren sermaye oranında ki azalış, Asya hükümeti piyasa katılımcılarının, IMF'nin ve uluslararası toplulukların hayli çok olan yanlış hareketleri finansal bir panikle sonuçlanmış ve derin bir kriz yaşanmasına neden olmuştur (Çakmak, 2004:150-151).

Asya krizinin başlamasına ve yayılmasına pek çok etken neden olmakla birlikte bu etkenlerin en önemlisi ise finansal kırılganlıktır. Bu durumun birbiriyle ilişkili dört durumu vardır. Birincisi, krizden etkilenen ülkelerin büyük çoğunluğu uygun önlemler almadan döviz borcuna girmiş ve bu da onları açık bir zarara sokmuştur. İkincisi, ülkelerin uzun dönemli varlıklara karşın kısa dönemli borçlarının olması, tasarruf sahiplerinin bankalardan likidite hücumu yapmalarına ortam sağlamıştır. Üçüncüsü, krizden etkilenen ülkelerde menkul kıymet ve gayrimenkul piyasalarında fiyatlar krizden önce yükselmiş, bu durum ise mal fiyatlarında şiddetli deflasyon olasılığını artırmıştır. Dördüncüsü ise kredilerin çoğunlukla kötü bir şekilde tahsis edilmiş olmasıdır (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:116).

Yüksek büyüme oranlarına sahip Asya ülkelerinde aşırı şişen sermayenin gayrimenkul sektörüne yönelmesi krizi tetiklemiş ve 1997 yılının Temmuz ayında Tayland para birimi olan Baht devaüle edilmiş ve ortaya çıkan kriz diğer Asya ülkelerine de sıçrayarak hem bölge içi ülkelerin birbiriyle olan sıcak para bağlantılarını hem de ihracatın ağırlıklı olduğu ekonomilerinde rekabet üstünlüğünü kaybetmemek uğruna diğer ülkeler de sırasıyla devalüasyon yapmak zorunda kalmışlardır. Kriz sonrasında da bölge ülkelerinin para birimleri %35-%85 arasında değer kaybına uğramıştır (Demir, 2015:9-10).

Kriz sonrasında Güneydoğu Asya ülkeleri arasında IMF ile Stand-by antlaşması imzalamayan tek ülke Malezya olmuştur. Malezya hükümeti, iflas eden banka ve şirketlerin borçlarını kendisi karşılamıştır. Krizden önce bütçe fazlası veren Malezya ekonomisi, krizden sonra bütçe açığının milli gelire oranı %15 düzeyine kadar yükselmiştir. IMF'nin önerdiği bu reform paketi, döviz krizi yaşayan ülkelere tavsiye edilen geleneksel kemer sıkma politikasıdır. Burada temel amaç, ulusal para biriminin

istikrarını korurken, yabancı sermayenin de ülke dışına çıkışını önlemek ve karlılığın devamlılığını sağlamak olmuştur. Yine krizden etkilenen ve IMF ile Stand-by antlaşmasını imzalayan diğer ülke Güney Kore olmuştur. Krizin etkisiyle 1998 yılında Güney Kore ekonomisi yaklaşık %6,7 oranında küçülme yaşamıştır (Atay, 2016:51-53).

1.5.1.3. Rusya Krizi (1998)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu, merkezi planlamaya dayalı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş sürecine girmiş ve makroekonomik istikrarı sağlayabilmek için reform paketleri hazırlamıştır. Bu reform paketleri yapılan özelleştirmeler ile desteklenmiştir ve ekonominin %72'si özelleştirme kapsamına dahil olmuştur. Burada amaç, finans ve sanayi sektöründe faaliyet gösteren grupların ekonomideki ağırlığını artırmak olmuştur. İlk etapta olumlu sonuç veren yapısal reformlar özellikle enflasyon ile mücadele konusunda başarılı olmuştur. Lakin rezerv miktarının yetersiz olması, bankacılık sektöründeki zayıflıklar ve dış ticaret hacmindeki daralmalar devam ederken, vergi oranlarının düşük olması kamu açıklarını kronik hale getirmiş bankacılık sektöründe sınırlamalar kaldırılmış ve banka bilançolarında yabancı para cinsinden borç miktarı çoğalmıştır. Rusya'nın en büyük ihracat kolu olan petrol gelirlerinin, petrol fiyatlarındaki küresel düşüş nedeniyle azalması likidite sorununun derinleşmesine neden olmuştur (Atay, 2016:54).

Sermaye akımlarının ülkeye girmesine karşın ülkenin yapısal ekonomik sorunları sebebiyle bu sermaye akımlarından yeterli seviyede yararlanılamamıştır. Bu ekonomik sorunları ise iyi yönetilmeyen bankacılık sektörü, kayıt dışı ekonominin fazla olması, merkez bankasının sıkı para politikaları ve kronik bütçe açıkları olarak sıralanmaktadır. Asya krizi sonrasında ihracatı, hammadde ihracına bağlı olan Rusya'nın hammadde fiyatlarındaki düşüş nedeniyle, ülkenin ihracatı düşmüş ve döviz rezervlerinin azalmasına yol açmıştır. Ödemeler dengesinin bozulması üzerine hükümetin rublenin istikrarını koruma çabası kamu kağıtlarının değerinin düşmesine neden olmuştur. 1998 yılının ilk çeyreğinde yatırımcılar kamu kağıtlarını ve rublelerin satışlarını artırmaya başlamaları üzerine Rusya hükümeti, iskonto oranlarını üç katına çıkartarak önlem almaya çalışmıştır. Bu durum sorunu çözmeye yetersiz kalmış ve rublenin konvertible aralığı düşürülmüştür. Ayrıca kamu kağıtlarını kullanarak dış borç alan bankalar kamu kağıtlarının değerinin düşmesi üzerine borçlarını ödeyemez duruma

gelmiş ve ardında Rusya hükümeti 17 Ağustos 1998 tarihinde dış borçları için 90 günlük moratoryum ilan etmiştir. Bu da rublenin devalüasyonu ile başlayan ve kısa süreli borçların ertelenmesi sonucunu doğuran bir ekonomik krizi meydana getirmiştir (Tosun, 2015:25-26).

Rusya hükümeti 1990-1997 yılları arasında IMF tarafından mali destek sağlanan bir program uygulamaya başlamıştır. Bu programla dış ticaret ve döviz kurları üzerindeki tüm baskılar kaldırılmış, devlet teşvikleri iptal edilmiş ve sosyal harcamalar azaltılmıştır. Rusya ekonomisi 1997 yılında IMF ve Batı desteği sayesinde elde ettiği dış yardımlar sonucu ekonomisinde istikrarı sağlayabilmiştir. 1996'da %50 olan enflasyon 1997'de %15'e kadar düşmüş, dış ödemeler dengesi sağlanmış, Rus rublesi dolar karşısında belirlenen sınırlar içinde kalmış ve serbest ekonomiye geçiş döneminden beri ilk defa ekonomide %0,05'de olsa büyüme sağlanmıştır (Durmuş, 2011:88-89).

Rusya krizini diğer krizlerden ayıran bazı özellikler teorisyenler tarafından açıklanmıştır. Bunlardan en önemlisi, Sovyet Rusya'nın dağılmasının ardından yeni kurulmaya çalışan liberal ekonomik sistem için acele edilmesi ve yeterli alt yapı desteğinin oluşturulamaması olmuştur. Bir diğer özellik ise ekonomisinin %70'i petrol gelirlerine bağlı ve herhangi bir endüstriyel üretimi olmayan Rusya'nın gereğinden fazla borçlanmasının önünün açılmasıdır. Nitekim yine Rusya'nın 1998 yılında yaşanan ekonomik krizden çıkmasına yardımcı olan faktör, krizden çıkışın IMF'den alınan yardımın yanı sıra, kamu harcamalarının tamamını veya ihracatında %70'e yakın kısmını oluşturan petrol fiyatlarının dünya genelinde yükselmeye başlamış olmasıdır. Bu toparlanma süreci ile 1998 yılında %85'lere yakın olan enflasyon oranı 2000 yılının son çeyreğinde %20'lere kadar gerilemesiyle kesin bir hal almıştır (İşcan ve Hatipoğlu, 2010:28).

1.5.1.4. Arjantin Krizi (2001)

Arjantin ikinci dünya savaşı sonrasında oldukça fazla kur krizleri ile karşı karşıya kalmış bir ülke olmaktan kaçınamamıştır. Arjantin hükümetinin, sabit kura dayalı istikrar programını enflasyonun düşmesini sağlamak amacıyla uygulaması nedeniyle ve elbette ki küresel faktörlerin de etkisiyle sık sık bir kur krizi yaşanmasına sebep olmuştur. Krizlerden kurtulmak adına hükümet 1967-1995 süreci boyunca sekiz

farklı istikrar programı uygulamış fakat her bir programın ardından ülke bir süre daha kriz ile yüz yüze gelmiştir. Bütün ekonomilerde olduğu gibi Arjantin ekonomisi de yaşadığı her krizin ardından büyük oranda rezerv kayıpları yaşamış ve ciddi devalüasyonlar atlatmıştır (Turan, 2011:61).

Arjantin 1999 krizinin nedenleri arasında genel olarak bir değerlendirme yapıldığında ise yapılan araştırma ve yorumlar 1999'da yürürlüğe giren Konvertibilite Programı üzerinde yoğunlaşmıştır. Çünkü sabit kur sistemi devamında ülkeye sıcak para girişine neden olmuştur. Bu durum ise para kurulu politikası ile ekonomik yükselişi destekleyecek para politikası önlemlerini adeta imkansız hale getirmiştir. Ülkeye giriş yapan sıcak para bir taraftan ekonomik büyümeyi desteklerken, diğer taraftan da kamu ve özel kesim taraflarının dış tasarruflar tarafından yönetilmesine neden olmuştur. Yapılan konvertibilite programında hükümetin bütçe açığını kapatabilmek için sadece yurt içi ve uluslararası sermaye piyasalarında borç araçları ihraç etmesi şartıyla finanse etmesine izin verilmektedir. 2001 yılı itibarıyla kısa vadeli dış borçların 11,6 milyar dolara ulaşması Arjantin hükümetini moratoryum ilan etmeye sevk etmiş ve hükümet iki hafta içinde dört defa değişmiştir. Bu durum ise Arjantin ekonomisine duyulan güveni oldukça azaltmıştır. Meydana gelen tüm bu olaylara ülkede had seviyeye ulaşan yolsuzlukların da eklenmesi ile Arjantin ekonomisi için kriz dönülemez bir yol haline gelmiştir (Işık, 2015:88-89).

Arjantin krizden kaçınmak için yaptığı programların yanı sıra son olarak IMF ile Stand-by antlaşması imzalamış ve IMF'ye sunulan niyet mektubunda temel olarak şu iç sorunun çözülmesi amaçlanmıştır. Birincisi, kamu maliyesini düzeltmek ve iç borçları azaltmak. İkincisi, bankacılık sektöründe düzenlemeler yapmak. Üçüncüsü ise istihdamı artırmak ve ekonomiyi kalkındırmak. Lakin IMF'den alınan yardım yeterli olmamış ve ülke krize sürüklenmekten kurtulamamıştır. (Durmuş, 2011:94).

Arjantin krizinin çıkışı konusunda bugün bile tam fikir birliği sağlanmış değildir. IMF kendi uygulamış olduğu politikayı savunurken, Arjantin'in kamu maliyesinde disiplin sağlayamadığını ve konvertibiliteyi gerçekleştirmekte geç kaldığını belirtmiştir. Halbuki IMF ve Para Kurulu uygulamalarının sebep olduğu makro ekonomik sorunlar krizin ana nedeni olarak gösterilmektedir. Arjantin gerekli durumlarda devalüasyon yapmada geç kalmıştır. Piyasalardaki devalüasyon bankacılık sektöründe büyük bir

panik ve risk oluşturmuştur. Bankalar ellerindeki mevduatları dolara çevirerek piyasanın dengesini iyice bozup ülkeyi krize iyice yakınlaştırmıştır (Durmuş, 2011:95).

Arjantin ekonomisi krizden çıkmayı bankacılık sektöründe yapılan iyileştirmeler, para politikası ve cari açık sorunlarının giderilmesi sayesinde başarmıştır. Arjantin hükümeti, Meksika krizinin ardından bankacılık sektörüne yönelik bazı çalışmalarda bulunmuştur. Arjantin mevduat güvencesini ilk önce 20.000 ABD doları ile sınırlandırmış ve akabinde 30.000 ABD dolarına çıkarmıştır. Arjantin'de banka sayısı 1995'ten sonra ani bir düşüş göstermiş, artan rekabete karşı ise banka birleşmeleri ve kamu bankalarının özelleştirilmesi yapılmıştır. 2002 yılına gelindiğinde, halkın 60-65 milyar dolar alacağına bulunması üzerine Arjantin hükümeti ödeme planı oluşturmuştur. Bu plan kapsamında ödemelerde kullanılacak kur paritesi belirlenmiştir. 2003 Ocak ayında Arjantin'in IMF ile anlaşmaya giderek dış borçları için yeniden yapılandırma yapması ve beraberinde uluslararası likidite fazlalığından faydalanması üzerine finans piyasasında iyi bir gelişme yakalamasını sağlamıştır. Arjantin hükümeti kriz sonrası dönemde, neredeyse on yıldır uygulamada bulunan Peso-Dolar paritesine son vermiş ve 6 Ocak 2002'de Peso % 29 oranında devalüasyona uğramış, hem sermaye işlemlerinde hem de dış ticaret de resmi kur 1 Dolar = 1,4 Peso olarak belirtilmiştir. 11 Şubat 2002'de ise karma döviz kuru politikasından vazgeçilerek dalgalı kur rejimine geçilmiş ve para politikasında da fiyat istikrarı uygulaması temel olarak belirtilmiştir. Arjantin ekonomisi dalgalı kur rejimi ile cari dengede fazlalık vererek elde ettiği rezervler ile IMF'ye olan borçlarının tamamını 2006 yılının başlarında kapatmayı başarmıştır (Bayat ve Tüfekçi, 2009:73-85).

1.5.1.5. ABD Krizi (2008)

1980'li yıllardan sonra hız kazanmaya başlayan finansal liberalizasyon ve aynı hızda ilerleyen teknolojik gelişmelerin de etkisiyle dünya ekonomisi ciddi oranda etkileme yaşamaya başlamıştır. Teknolojide meydana gelen değişimler sayesinde artık bilgiye daha çabuk ve daha az maliyet ile ulaşmak mümkün olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler ile işlem maliyetleri düşmüş, bilginin daha etkin bir şekilde kullanılmasına imkan sağlamış ve risklerinden korunmak ve getirilerinden daha fazla faydalanmak için çok sayıda mali aracın geliştirilmesini de kolaylaştırmıştır. Finansal piyasalarda ki bu gelişmeler hem piyasaları hem de katılımcı sayısını büyük oranda artırarak hacminin

genişlemesine imkan sağlamıştır. Bu sebeplerden sonra ise artık bir ülkede meydana gelen krizin etkisinin küresel bir çapta oluşabilmesi olağan bir hal almıştır. Bu durumun en güzel örneğini ise 2008 küresel krizi oluşturmaktadır (Kahyaoğlu, 2014:37).

2008 küresel kriz ile ilgili daha kapsamlı bilgiler çalışmamızın diğer bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır

1.5.2. Türkiye'de Yaşanan Krizler ve Türkiye'ye Etkileri

Türkiye tarihinin yakın zaman dilimine bakıldığında, piyasalarda büyük etkiler yaratan üç büyük kriz yaşanmıştır. Bu krizleri şu şekilde sıralamak mümkündür. Bunlar; 1994 krizi, 2000 Kasım krizi ve 2001 Şubat krizidir. Aşağıda bu krizlerin detaylı açıklaması yapılmıştır.

1.5.2.1. 1994 Krizi

1980'li yıllardan itibaren Türkiye ekonomisinde finansal serbestleşme politikalarının artması ile yabancı sermaye girişlerinde de artışlar yaşanmıştır. Finansal piyasalar üzerinde sınırlandırıcı etkisi bulunan bazı politikalar on yılda aralıklı olarak kaldırılmıştır. Örneğin, 1984 yılında döviz mevduatına getirilen yasal kısıtlamalara son verilmiş, 1988'te Interbank kurulmuş, 1987 yılına gelindiğinde ise açık piyasa işlemleri uygulanmaya başlanmış, ticaretin serbestleşmesi ile beraberinde miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve sermayenin liberalizasyonunda 1989'da sağlanmıştır (Toprak, 2010:2).

Ülkemizde 1986 yılında başlayan ve 1989 yılında daha da hızla artan oranla devam eden iç talebe dayalı politika sisteminin izlenmesi ve büyümenin ana unsurunun tüketim olması belirli sorunları da beraberinde getirmiştir. 1989-1993 yılları arasında ücret ve maaşlarda yüksek oranlı artışlar yapılması, faiz ödemeleri kamu kesimi açıklarını hızlı bir artış sürecine itmiştir. Artan kamu açıkları ise kamu kesimini faiz döngüsü içine sokmuştur. 1988 yılında bütçe personel harcamalarının vergi gelirine oranı %36 iken, 1993'te bu oran %64'e yükselmiştir. Ayrıca 1986-1987 yılında alt yapı yatırımlarına yapılan yoğun yatırımlar nedeniyle artan kamu açıkları faiz içi borçlanma ile finanse edilmeye çalışılmıştır. Sonuçta da 1988 yılında başlayarak faiz ödemeleri de giderek artan oranlarda konsolide bütçe üzerine yük oluşturulmaya başlamıştır (Çetinkaya ve Altunok, 2014:150).

1989 yılında Türkiye'de sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ülkeye yabancı sermaye girişlerinin artmasına neden olmuştur. 1994 krizi öncesinde kısa vadeli sıcak para fonların da ve portfolyo sermaye girişlerin de artış yaşanmıştır. Bu durum kamunun borçlanma gereği ve dış ticaret açıklarında ciddi ölçüde yükselişe yol açmıştır. Bankaların açık pozisyonlarının büyümesine neden olan sıcak para girişleri ise aslında 1994 Krizi'nin temelini oluşturan cari işlemler açığının büyümesini sağlamıştır (Bahar ve Erdoğan, 2011:10).

1994 krizinin ana nedeni olarak kamu finans dengesizliklerinin olduğu kamuoyu tarafından kabul gören bir gerçek olmuştur. Lakin kamu borçlanma gereği ve kamu yatırım dengesizliği incelendiğinde, kamu kesimi dengelerinin 1987'den başlayarak sürdürülemez bir boyutta sarsıldığı ve böylesi bir finansal krizde kaçınılmaz olduğu belli olmaktadır. Yaşanan bu krizde, Kamu Sektörü Borçlanma Gereği'nin (KSBG) büyüdüğü aşamada faizlerin düşürülmesi, TL'den kaçıışı hızlandırmış ve dövize hücumu başlatmıştır. Böylece TL yabancı paralar karşısında büyük oranda değer kaybetmiştir (Toprak, 2010:3). Tablo 1.4'te Türkiye ekonomisine ait borç göstergeleri verilmiştir.

Tablo 1.4: Türkiye'de Başlıca Borç Göstergeleri

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
İç Borç Stoku MİLYON TL	57,2	97,6	194, 2	357,3	799,3	1.361,0
Dış Borç Stoku MİLYON \$	49.035	50.479	55.592	267.356	65.601	73.278
İç Borç Stoku/GSMH%	14,4	15,4	17,6	17,9	20,6	17,3
Dış Borç Stoku/GSMH%	32,2	33,2	34,6	37,0	49,6	43,1
İç Borç Servisi MİLYON TL	42,4	91,8	221,4	523,9	1.092,6	1.744,2
Dış Borç Servisi MİLYON \$	7.302	7.561	8.733	8.227	9.993	11.897
KSBG/GSMH	7,3	10,1	10,5	10,2	6,2	5,0
Büyüme GSMH %	9,4	0,3	6,4	8,1	-6,1	8,0

Kaynak: Toprak, 2010: 3

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Kamu Sektörü Borçlanma Gereği (KSBG) sürekli bir artış göstermiş, 1994 kriz yılına gelindiğinde ise 1990 yılına göre %15,06'lık azalma ile 6,2'ye düşmüştür. 1994 yılında dış borçlarda azalma görülürken, iç borçlarda

ise bir artış meydana gelmiştir. 1993'te 357,3 milyon TL olan iç borç stoku 1994'te 199,3 milyon TL'ye yükselirken, dış borç stoku ise 67,356 milyon dolardan 65,601 milyon dolara düşmüştür. Tabloda dış borç stoku/GSMH'nin 1994 yılında, 1993 ve 1995 yılına göre yüksek görünmesinin sebebi ise ilgili yılda büyümenin negatif değere düşmesinden kaynaklanmaktadır.

1993 yılının sonlarına doğru spekülasyon sıcak paranın IMKB'ye yönelmesi umuduyla, kamudaki faiz yükünü azaltmak için piyasaya likidite sürülmüştür. Ancak yüksek likidite, düşmesi beklenen faiz oranları ve devalüasyon beklentisi sonucunda döviz talebi giderek artmış, kurlar yükselmeye başlamış ve cari işlemler aşırı yüksek düzeyde açık vermiştir. Bu durum karşısında da Türkiye hükümeti 16 Ocak 1994 tarihinde %13,6 oranında devalüasyon yapmış ancak yapılan bu oran yeterli olmamış ve mart ayında iki devalüasyon daha yapmıştır. Yerli paranın döviz karşısında değer kaybetmesi ve bankalarında yüksek açık pozisyonları nedeniyle dövizde yönelmesi Merkez Bankası'nın rezerv miktarında oldukça azalma meydana getirmiştir. 1994 Ocak ayında döviz kuru 19.000 TL/\$ iken, 5 Nisan 1994'te 38.000 TL/\$'a çıkmış ve Merkez Bankası'nın rezervleri ise Ocak 1994'te 7 milyar \$ iken, 5 Nisan 1994'te 3 milyar dolara düşmüştür. Enflasyon oranı (TÜFE) %106'ya yükselmiş, toplam net sermaye çıkışı 4 milyar doları geçmiş ve hazine bonusu faizleri %400'lere kadar ulaşmıştır. Tüm bu yaşananlardan sonra 5 Nisan kararıyla döviz serbest bırakılmaya başlamıştır (Çelikel Danışoğlu, 2007:7).

Moody's ve Standart and Poors gibi uluslararası rating kuruluşlarının Türkiye'yi yatırımlarda riskli ülke olarak ilan etmesi, Türkiye'nin kredi notunu düşürmüş ve üç küçük bankanın da kapatılması krizin oluşmasını iyice tetiklemiştir. Krizin ağır sonuçları karşısında Merkez Bankası 20 Ocak 1994 tarihine kadar müdahale etmediği bankalar arası para piyasasına el atmak durumunda kalmıştır. Durumun daha da kötüye gitmesini önlemek için gecelik faiz oranları ve Devlet İç Borçlanma Senetleri'nin (DİBS) faiz oranları %50'lere kadar artmış ve bu senetlerden alınan stopaj vergisi alınmamaya başlanmıştır (Babayev, 2010:112).

Yaşanan kriz günlerine son vermek maksadıyla dönemin koalisyon hükümeti, Ekonomik Önlemler Uygulama Planı adını taşıyan 5 Nisan Kararları olarak anılan programı uygulamaya koyacağını açıklamıştır. 5 Nisan Kararları'nın konjonktürel

hedefleri ise şu şekildedir; uluslararası piyasalara güven vermek, döviz kuru ile enflasyon arasında bir korelasyon sağlayıp enflasyon oranında döviz artışını sağlamak, KİT zamları, emek maliyetlerinin sabitlenmesi, Merkez Bankası'nın gücünün artırılması ve özerkleştirilmesi yolunda çalışılması, Merkez Bankası'nın hazineye verilen kredilerinin sınırlandırılması, mevduata tam güvence, devlet harcamalarının kontrolü, vergi kontrolü ve vergi politikasında iyileştirmeler yapılması. Uygulanmak istenen bu program ekonomik durgunluğa sebebiyet vermiş ve durgunluk yüzünden ithalat azalmış, cari işlemler hesabı fazla vermiştir. Ekonomik durgunluk bir yıldan sonra yerini büyümeye bırakmış ve 1995, 1996, 1997 yıllarında ortalama %7 oranında büyüme gözlenmiştir. Genel olarak bakıldığında 5 Nisan Kararları'nın kısa vadeli hedeflerde başarılı olup, uzun vadeli hedeflerde ise hedeflenen amaca ulaşamadığı görülmüştür (Çakmak, 2004:173). Döviz kurunun 1994 yılının başından itibaren sürekli artma eğiliminde olması ve 5 Nisan Kararları'ndan sonra yapılan devalüasyon ile bir günde 22 bin TL'den 39 bin TL'ye yükselmiştir (Acar, 2012:76-77).

Bankacılık sektörünün de 1994 krizinden olumsuz yönde etkilendiğini söylemek mümkündür. Bazı bankalar bu krizden sonra ya tasfiye yoluna gitmiş ya da TMSF'ye devredilmiştir¹. Kıbrıs Kredi Bankası ile Park Yatırım Bankası'nın faaliyet izni ise iptal edilmiştir. Kısacası 1994 tarihinden sonra Türkiye ekonomisinde kalıcı reformlar yapılamamış ve birkaç yıllık büyümelerin ardından kesinlikle küçülme yaşanmıştır. Yaşanan bu olumsuz sürece yurtdışında meydana gelen Asya krizi ve sonrasında oluşan Rusya krizinin de etkisi görülmüştür (Acar, 2012:78).

1.5.2.2. 2000 Kasım Krizi

Türkiye'de yaşanan 1994 krizinin ardından 2000 yılının başlarına kadar ekonomik verilerde toparlanma görülmesine rağmen makroekonomik temellerde çok da sağlam reformlar yapılmamıştır. 1998 Rusya ve 1997 Asya krizinden sonra imalat sanayi ve ihracat verileri artış göstermesine rağmen bir düşüş sürecine girmiştir. Rusya ile Türkiye arasında sıkı bir ticari ilişki olmasına rağmen Rusya'ya yapılan ihracat %50'ye yakın oranlarda azalmış hatta Asya ülkelerinin yerel kurları üzerinde ciddi

¹1994 yılında Marmarabank, Impexbank ve TYT Bank tasfiye sürecine girmiş, 1997'de Türk Ticaret Bankası, 1998'te Bank Express, 1999'da Interbank, Esbank, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Sümerbank, Bank Kapital ve Etibank'a el konularak TMSF'ye devredilmiştir.

devalüasyonlar yapılmış olmasına karşın rekabet avantajı kaybedilmiştir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:126).

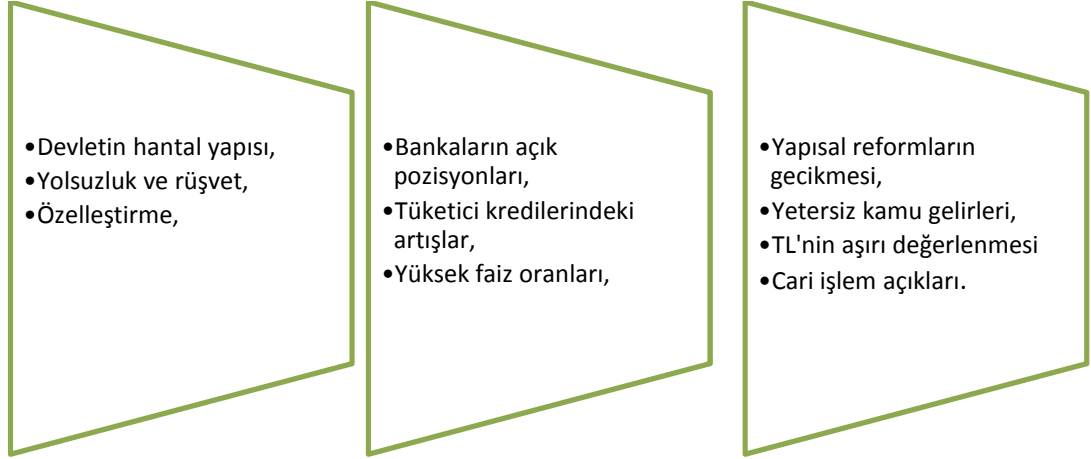
Kasım 2000 krizi her ne kadar likidite krizi olarak görülse de aynı zamanda bankacılık sektöründe yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle bankacılık krizi özelliklerine de sahiptir. 1990'lı yılların sonuna kadar uluslararası finans kuruluşları ile ilişkiler devam ettirilmiştir. 1958 yılında IMF ile "Yakın İzleme Antlaşması" imzalanmış, Aralık 1999'da Stand-by antlaşması yapılmış ve bu antlaşma kapsamında 2000-2002 yıllarını kapsayan "Enflasyonu Düşürme Programı" yürürlüğe konulmuştur (Atay, 2016:71).

Bu istikrar programını daha önceki dönemlerde hazırlanan istikrar programlarından ayıran en temel unsur süreli bir istikrar programı olmasıdır. Daha önceki programların önü açık tutulduğu için sonuçların hangi seviyede ve zamanda ortaya çıkacağı bilinmemiştir. Buna karşılık bu istikrar programının 3 yıl için hazırlandığı ve 01.01.2000/31.12.2002 tarihleri arasını kapsadığı belirtilmiştir. Enflasyonu Düşürme Programı'nın başlangıç ve bitiş tarihi belli olduğu için 2000 yılının ilk çeyreğinden, 2001 yılının ikinci çeyreğine kadar günlük dolar değeri belirlenmiş ve ilan edilmiştir. Program sabit kur sistemine dayandırılmıştır. Para politikası ise Merkez Bankası'nın para politikasına müdahalesi net iç varlıklar ile sınırlı hale getirilmiştir. Bu şekilde tüm para tabanı ödemeler dengesi yoluyla oluşacağı düşünülmüştür. Programın amacı ulusal ve uluslararası alanda ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamak olarak belirlenmiştir. Lakin uygulama sonuçları belirlendiği gibi gözlenmemiştir. 2000 yılı sonunda enflasyon beklenenden %60 daha fazla oluşmuş ve ekonomi dengeye gelmek yerine daha büyük bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır (Gökçen, 2014:38).

2000 yılında gerçekleşen krizin temelinde yurtiçi ekonomisinde oluşan olumsuzluklar yatmaktadır. Yanlış kur politikasıyla devam edilemeyecek bir boyuta erişen cari açık güvensizliğe neden olmuş ve hızla artan faiz oranları ve bankaların yüksek risk taşıyan portföy tercihlerinden kaynaklı olarak likidite sorunları ortaya çıkmış ve bu durum da piyasa risk algısının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca piyasaların aracılık işlevinde sorunlar ortaya çıkması ülkeyi krize iten etmenlerden biri olmuştur. Bunun sonucunda uygulamaya konulan "2000 Enflasyonu Düşürme Programı" ilk ciddi darbeyi almıştır (Sönmezay, 2014:106-107). Ülkeyi 2000 krizine

iten cari açık dışında başka sebeplerde bulunmaktadır. Şekil 1.3'te bu nedenler sıralanmıştır.

Şekil 1.3: 2000 Krizine Neden Olan Etmenler

Kaynak: Çelik, 2016:21

Kasım krizi, 2000 yılında hayata geçirilen enflasyonu düşürme programının ilk deneyimidir. Enflasyonu düşürme programı şu üç ana neden üzerine kurulmuştur. Bu unsurlar:

- Faiz dışı fazlanın çoğaltılması, özelleştirmenin ivme kazanması ve yapısal reformların yapılabilmesi için güçlü bir maliye politikası uygulamak.
- Enflasyonu düşürme hedefi ile uyum gösterecek gelir politikası uygulamak.
- Enflasyonun küçülmesini dikkate alan kur ve para politikası uygulayarak ekonomi piyasasına uzun vadede bakış açısı verebilmek şeklindedir (Yıldırım, 2004:53).

Planlanan yapısal reformların gerçekleşmemesi ile birlikte ve dönemin hükümet koalisyonu arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle özelleştirme programı geciktirilmiştir. Programda, enflasyonun ana sebebi olması nedeniyle kamu finansman açıklarını minimuma indirmeye yönelik maliye politikası izlemesi ve enflasyon beklentilerini asgari düzeye indirecek sıkı para ve döviz kuru politikaları vardır. Fakat 2000 yılının ikinci yarısından itibaren belirgin bir hal alan ve kasım ayında Egebank'ın fona devredilmesi üzerine finansal krizin oluşumu tetiklenmiştir (Arslan, 2001:18).

22 Kasım 2000 krizi sonrası iki temel sorun meydana gelmiştir. Bunlardan ilki, krizin etkisiyle artış gösteren faiz oranlarının, tahmin edilen döviz kuru artış hedefinin üstünde oluşmaya başlamasıdır. İkincisi ise krizin bankacılık sektörünün mali yapısında oluşan kırılganlığın artmasıdır. Artan kırılganlık, o dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in anayasa kitapçığını fırlatmasıyla birleşince zaten huzursuzluk içinde olan piyasalarda panik ortamı oluşmuş ve sisteme olan güven tamamen kaybolmuştur (Altınöz, 2012:159).

27-28 Kasım tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'ndan 3 milyar dolar çekilmiştir. Piyasalarda TL sıkıntısı oluşmaya başlamış, bankalararası para piyasalarında gecelik repo faizi %200'e çıkmış ve IMKB endeksi yılın en minimum düzeyine inmiştir. Bankacılık sisteminin verimsiz işleyişinden dolayı bir süre sonra Merkez Bankası'nın da müdahaleleri yetersiz kalmaya başlamıştır. 1 Aralık 2000 tarihinde Türkiye'nin ekonomi tarihinde ilk defa gecelik faiz oranı %1700'e çıkmış ve IMKB endeksi ise %26 oranında azalarak 7.977'ye düşmüştür. Kasım ayının ilk haftası boyunca sistemden döviz çıkışı devam ederken, orta büyüklükteki bankalar TL sıkıntısına girerek ellerindeki kamu kağıtlarını satmaya yönelmiş ve bu durum da iç faiz oranlarını daha da artırmıştır. Artık Merkez Bankası da sadece döviz karşılığında TL verebileceğini bildirmiş ve döviz sıkıntısından hızlıca kurtulabilmek için IMF'den yardım fonu talep etmiş fakat beklenen yardım zamanında gelmemiştir. IMF'nin gerekli yardımı zamanında yapmaması üzerinde Türkiye'nin beşinci büyük bankası olan Demirbank 6 Aralık'ta fon yetersizliği yüzünden yükümlülüklerini yerine getirememesi üzerine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından Türkiye Mevduat Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir (Doğan ve Özekicioğlu, 2005:155).

IMF'den beklenen yardımın geç de olsa gelmesi üzerine Türkiye 7,5 milyar ek rezerv imkanı sağlamış ve piyasalar az da olsa durulmuştur. Her önemli krizde olduğu gibi Kasım 2000 krizinde de mali kesim ile baş gösteren sıkıntı çok az bir sürede reel kesimi de tahrip etmeye başlamıştır. Faiz oranlarında oluşan dalgalanmalar talebin olumsuz etkilenmesine neden olmuş ve talepte meydana gelen düşüş ise üretim ve istihdamda azalmaya, stoklarda ise artışa neden olmuştur. Yabancı sermayeli şirketler

yatırımlarını Türkiye yerine Balkan ülkelerine² yapmayı tercih etmeye başlamışlardır (Karabıçak, 2002:125).

19 Şubat'ta 1 doların piyasa satış kuru 686.500 iken, dört gün sonra 920.000'a dokuz gün sonra ise 960.000'a yükselmiştir. Yani son on gün içinde kur artışı %40'a çıkmıştır. Kasım ayında uygulamaya konulan sabit kur sistemi ile enflasyonu düşürme programının da terk edilmesi kaçınılmaz olmuştur. (Altınöz, 2012:159).

2000 Kasım krizinin ardından Türkiye'de milli gelir 51 milyar dolar azalmış, kişi başına düşen milli gelir 725 dolar düşüş göstermiş, 19 banka zorlu ekonomik sürece direnememiş ve kapanmak zorunda kalmış, 1,5 milyon kişi işsizlik sorunu ile karşılaşmış, hazinenin faiz ödemeleri %101 artış göstermiş, iç borç stoku 2000 yılındaki değer 4 katına çıkmış, dış ticaret açığı ise artış göstermiştir. Kriz ancak Şubat 2001 krizine kadar yani üç aylık süre ile ertelenebilmiştir. 19 Şubat 2001 tarihinde ise hassas olan ekonomik istikrar kopmuş ve Türkiye ekonomisi tarihindeki en yıkıcı etkilere sahip krizlerden birini yaşamıştır (Çelik, 2016:21-22).

1.5.2.3. 2001 Şubat Krizi

2001 Şubat krizi, sabit kur politikasına bağlı ve IMF tarafından desteklenen ayrıca finansal liberalizasyon ve kamu otoritesinin sağladığı garantilerin de destek ile yurt dışından borçlanmanın cazip olduğu ülkelerde oluşmuştur. Finansal krizlerin nedenlerinden birisi olan ahlaki riskin, finans piyasaları üzerinde önemli etkisi olan denetim mekanizmalarında oluşan azalma ve devlet tarafından idame edilen mevduat güvencesi sebebiyle artmasına neden olmuştur. Bu durum, devamında hem bankacılık sektörünü hem de firmaların bünyesinde barındırdığı bilançoların sahip olduğu kırılğan yapıyı daha kırılğan hale getirmiştir (Emirkadı, 2005:57-58). Bir sonraki bölümde 2001 Şubat krizi detaylı olarak ele alınmıştır.

²Romanya, Macaristan, Bulgaristan gibi.

İKİNCİ BÖLÜM

2001 ŞUBAT KRİZİ ve 2008 KÜRESEL KRİZİN NEDENLERİ, GELİŞİM SÜRECİ, TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ ve KRİZE KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

Türkiye ekonomisinin yakın tarihine bakıldığı zaman iki büyük kriz ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu krizlerden bir tanesi 2001 Şubat krizidir ve sebebi ülke ekonomisinde meydana gelen olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir. Bir diğer kriz ise 2008 küresel krizdir. Küresel kriz Amerika'da mortgage piyasalarında meydana gelmiş fakat menkul kıymetleştirilenin de etkisiyle tüm dünyaya kısa zamanda sirayet etmiştir. Türkiye ekonomisi de bu krizden etkilenmiştir. Aşağıda bu iki krizin detaylı açıklaması yapılmıştır.

2.1. 2001 ŞUBAT KRİZİ

Türkiye ekonomisi 2000 krizinin etkilerini henüz üzerinden atamamışken, çeşitli sebeplerden meydana gelen 2001 Şubat krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu krizin nedenleri, oluşum süreci ve etkilerinin detaylı açıklaması çalışmanın devamında yapılmıştır.

2.1.1. 2001 Şubat Krizinin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Oluşum Süreci

Türkiye ekonomisi 1994 krizinden sonra temel ekonomik sorunlarıyla beraber yol almaya devam etmiştir. Yapısal sorunları kökten çözecek politika ve programlar geliştirilememiş ve 1994 Asya ve 1998 Rusya ekonomisinde yaşanan krizler, dış finansmanı olumsuz yönde etkileyerek Türkiye ekonomisini sıkıntılı bir sürece sürüklemiştir. Kamu kesimi finansman açığının ve yüksek kronik enflasyonun kontrol edilebilir ve sürdürülebilir hale getirilmesi kaçınılmaz olmuştur. 2001 yılına gelindiğinde Türkiye, 1994'ten itibaren 2000 yılı da dahil olmak üzere geçen yılların ekonomik sıkıntılarını çekmeye devam etmiştir (Oktar ve Dalyancı, 2010:13).

Kasım 2000 krizi ile piyasalarda güven ortamı oluşturmak oldukça zor olmuştur. Hem yurt içinde hem de yurt dışında kriz sürecinin ikinci bir döviz krizi ile daha da kuvvetleneceği sezilmeye başlamıştır. Örneğin, iktisatçı Rudiger Dornbush ve IMF 1. Başkan Yardımcısı Stanley Fischer 2000 yılının son çeyreğinde yapmış oldukları

toplantıda, "Türkiye bundan sonra küçük bir kıvılcımla bu defa döviz krizi yaşayacaktır" şeklinde yorum yapmışlardır. Yapılan bu olumsuz eleştiriler faiz oranlarının düşmemesinde rol alan bir faktör olmuştur. Sonuç olarak ise 2001 Kasım ayından Şubat 2001 dönemine kadar geçen süre içinde piyasalarda güven ortamı sağlanamamış ve piyasaların ateşi düşürülemediği (Bastı, 2004:152).

2000 Kasım krizinden sonra yaşanan tüm olumsuz olaylara rağmen IMF'nin yapmış olduğu yardım ve destek sayesinde erimiş olan döviz rezervleri artmaya başlamış, faizler düşmüş, banka çöktürmeleri ve TL kaçışları durdurulmuş, kredi piyasaları ve ekonomik yapı yeniden canlanmaya başlamıştır. Fakat Şubat 2001'e gelindiğinde mudilerin kısa vadeyi tercih etmesi finansal sistemi baskı altına sokmuş ve faizler tekrar Kasım 2000 seviyesine ulaşmıştır. Beraberinde piyasalarda yaşanan olumsuzluk beklentisi nedeniyle bireyler ve spekülörler hızlı bir şekilde döviz yöneldiği (Eren, 2013:19). Döviz yapılı bu spekülörler için Merkez Bankası tarafından gecelik faiz oranları %6200'e yükseltilmiştir. Fakat faiz oranlarında meydana gelen aşırı yükselme bile döviz yapılı hücumu durdurmaya yetmemiştir. Mali piyasalar kilitlenme noktasına gelmiş ve ödemeler sistemi çökmüştür (Mengü, 2010: 75). Bu durum karşısında aşırı talep kuru sabit tutmayı imkansızlaştırmış ve hükümet geri adım atmıştır. Sabit döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasıyla da %40 oranında devalüasyon yapılmıştır. 2001 yılında kurun dalgalanmaya bırakılması TL'nin reel bazda %15-20 oranında değer kaybetmesine neden olmuştur (Eren, 2013:19).

2001 Şubat krizi, iç siyasi gelişmeler adı altında 'yasama-yürütme-yargı' uyumsuzluğunun ekonomik sistemi nasıl etkilediğinin somut bir örneği olmuştur. 21 Şubat 2001 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, başbakan ve hükümet üyeleri arasında geçen gerginlik üzerine "Anayasa kitapçığını fırlatması" haberi televizyonlarda yayınladığı anda borsada ciddi ölçüde çöküş yaşamış ve finansal piyasalardaki parametreler büyük bir hızla değişime uğramıştır. Yaşanan bu siyasi gerginlik faiz oranlarının %7500 seviyesine çıkmasına neden olmuştur (Erdinç, 2011:93- 95).

21 Şubat 2001 günü tarihe 'kara çarşamba' olarak yazılmıştır. Artık merkez Bankası'nın ekonomi politikaları ve nakit para üzerindeki yönetimi tamamen son bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti yaşamış olduğu bu finansal kriz ile tarihteki en ağır ve

en önemli ekonomik krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Çünkü bankacılık sektöründe meydana gelen ağır tasfiyeler ve piyasa borç problemleri en ağır şekilde hissedilmiştir. En büyük ekonomik darbe ise kamu bankalarının parasal anlamda görevlerini yerine getirememeleri sonucunda ekonomik sistem çökmüş, menkul kıymet ve piyasadaki parasal işlemler durma noktasına gelmiştir (BDDK, 2009:6).

2.1.2. 2001 Şubat Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri

Yaşanan 2001 krizi sonrasında her krizde olduğu gibi bazı olumsuz sonuçlar meydana gelmiştir. Bu olumsuz sonuçların ana başlıklarını şu şekilde sıralayacak olursak; işsizlik, bankacılık sektörü, dış ticaret ve ekonomik büyüme, enflasyon, gelir dağılımı ve yoksulluk ve siyasi hayattır. Bu başlıkların detaylı açıklaması sırası ile aşağıda yapılmıştır.

2.1.2.1. İşsizlik Üzerindeki Etkisi

2001 krizinin toplum açısından Türkiye'nin en yıkıcı krizlerinden birini oluşturmasının en önemli nedenlerinden biri işsizlik olmuştur. 2000 yılının ilk çeyreğinde TÜİK verilerine göre işsiz sayısı 1 milyon 786 bin iken, 2001 yılının Ocak ayında 1 milyon 869 bin'e çıkmıştır. İş bulma imkanı kriz döneminde zorlaştığı için yurtdışına beyin göçü bu dönemde çoğalmış ve vasıflı işgücüne yapılan yatırımın israf olmasına neden olmuştur. İşsizlik oranı ise 2000 yılının ilk çeyreğinde %8.3, üçüncü çeyreğinde %5.5 seviyesine inmiştir. Lakin 2000 Kasım krizi ile birlikte tekrar artmaya başlamış ve 2001 Şubat krizi ile de %8.5 seviyesine çıkmıştır. (Uğurlu, 2014:122). Ayrıca 2001 yılında 2000 yılına göre 437.000 kişi, 1999 yılına göre ise 1.363.000 kişi mecburi bir şekilde işten ayrılmak zorunda kalmıştır (Aşıkoğlu ve Ögel, 20:4).

Genç işsizlik oranları genel işsizlik oranlarına göre kriz yıllarında daha fazla artış göstermiştir. Genel işsizlik oranı 2000 yılında %6.5, 2001 yılında %8.4, 2002 yılında %10.3 gibi 2004 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Genç işsizlik oranı ise 2000 yılında %13.1, 2001 yılında %16.2, 2002 yılında %19.2 seviyesine ulaşmıştır (Murat ve Şahin, 2011:100).

2.1.2.2. Bankacılık Sektörüne Etkisi

Türk bankacılık sistemi bazı olumsuz özellikleri nedeniyle piyasada yaşanan risklere karşı aşırı duyarlı hale gelmiştir. Bünyesinde barındırdığı bu olumsuz özellikleri

şu şekilde sıralamak mümkündür; özkaynak miktarında yetersizlik, aktif kalitesinde zayıflık, iç kontrol mekanizmasında yetersizlik, ekonomi piyasasında oluşan aşırı kırılabilirlik, bankacılık sisteminde gerekenden fazla kamu bankalarının varlığı ve küçük ölçekli kurulan bankacılık yapısıdır. Yaşanan 2001 krizinin oluşturduğu belirsiz ortam nedeniyle çok sayıda banka yeniden yapılandırma adı altında TMSF'ye devredilmiş ve kapatılmıştır. Kriz sonrasında banka sayısı 79'dan 61'e gerilemiş ve toplam şube sayısı 7.937'den 6.908'e düşerek 929 banka şubesi kapanmıştır. Bankalarda çalışan sayısı ise %19 oranında düşüş göstermiş ve 137.495 kişi ile sınırlı kalmıştır (Solak, 2010:42-43).

Türk Lirası'nın hızla değer kaybetmesi, dış borç ödemede ve döviz likiditesinin sınırlı duruma gelmesi ve bankacılık mevzuatına yönelik bazı değişikliklerden dolayı bankaların döviz kaynakları üzerinden TL oluşturmaları ciddi oranda azalmıştır. Bu durum ise TL kaynak arzında azalmaya sebebiyet vermiştir. Merkez Bankası krizden önce 5.7 milyar dolar döviz pozisyonuna sahipken, 2001 yılında krizin etkisiyle bu oran -10 milyar daha gerilemiş, 2002, 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla -5.7 milyar dolar, -5.2 milyar dolar ve 3.7 milyar dolar olmuştur. Bünyesinde olması gereken döviz rezervi bulunmadığı için bankalar, alınan borçları ödeyebilmek için tekrar başka borçlanmalara gitmek zorunda kalmışlardır (İbiş, 2013:80).

Kriz nedeni ile özel ve kamu bankalarının üzerindeki yükü hafifletmek amacıyla özel tertip hazine kağıtları ihraç edilmiştir. Bu kağıtlar bazı bankalara³ verilmiştir. Bu sürede ihraç yapılan senetlerin toplam ödemeleri de 251 milyar 563 milyon TL olmuştur. İhraç edilen senetlerin ödemeleri ise neredeyse krizden on yıl sonrasında bitirilebilmiştir. Yapılan bu işlemler krizin ülke ekonomisini ne derecede etkilediğini gözler önüne sermek amacıyla yapılmıştır (İbiş, 2013:81).

2.1.2.3. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyümeye Etkisi

2001 Şubat krizinden sonra sabit kurun dalgalanmaya bırakılarak dalgalı kur rejiminin uygulanmaya konması ile mart ayında TL, Dolar ve Mark karışımından oluşan döviz kuru sepeti karşısında %14.8 oranında reel değer kaybına uğramıştır. Bu reel kaybı 2001 yılının diğer aylarında değişim göstermekle birlikte 2001 yılının genelinde %11 reel değer artış gözlenmiştir. (İpek, 2015:70). Fakat aynı dönemde sermaye hareketleri dengesinde önemli bir düzensizlik oluşmuştur. Sermaye çıkışının büyük

³Ziraat Bankası, Emlak Bankası, Halk Bankası, TMSF ve Merkez Bankası.

çoğunluğu hem şubat hem de mart ayında yabancıların menkul kıymet satışına yönelmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Yanı sıra sermaye çıkışına neden olan bankaların kısa vadeli geri ödemeleri ile 2001 yılında toplam olarak 13,9 milyar dolarlık çıkış yapılmıştır. Yaşanan bu olaylar ise o dönemde resmi rezervlerin 2.7 milyar dolar gerilemesine sebep olmuştur (TCMB yıllık raporu, 2001). Tablo 2.1'de Ödemeler dengesine ait veriler belirtilmiştir.

Tablo 2.1: Ödemeler Dengesi (Milyon ABD Doları)

	1999	2000	2001	2001-I	2001-II	2001-III	2001-IV
CARİ İŞLEMLER	-1.360	-9.819	3.314	-528	1.230	2.029	583
İhracat (FOB)	26.587	27.775	31.186	7.298	8.052	7.660	8.176
Bavul Ticareti	2.255	2.946	3.039	766	714	772	787
İthalat (CIF)	40.687	-54.503	-40.507	-10.586	-9.816	-10.002	-10.103
DIŞ TİCARET DENGESİ	-10.443	-22.475	-4.775	-2.070	-539	-1.297	-869
Diğ. Mal ve Hiz. Gelirleri	18.748	22.320	17.935	4.018	4.793	5.696	3.428
Turizm Gelirleri	5.203	7.636	8.090	737	2.365	3.555	1.433
Diğ. Öz Res. Hiz. Gelir	7.118	7.861	3.553	1.434	820	665	634
Diğ. Mal ve Hiz. Giderleri	-14.840	-14.989	-13.824	-3.594	-3.873	-3.271	-3.086
Faiz Ödemeleri	-5.450	-6.299	-7.133	-1.817	-1.871	-1.514	-1.931
Diğ. Öz Res. Hiz. Gider	-5.171	-3.694	-2.129	-513	-618	-480	-518
Karşılıksız Transferler	5.175	5.225	3.978	1.118	849	901	1.110
İşçi Gelirleri	4.576	4.603	2.835	929	623	622	661
SERMAYE HAREKETLERİ	4.935	9.610	-13.882	-3.060	-6.342	-1.154	-3.326
Net Hata ve Noksan	1.631	-2.788	-2.356	-965	-253	-2.221	1.083
REZERVLER	-5.206	2.997	12.924	4.553	5.365	1.346	1.660
Resmi rezerv (Değişim)	-5.614	-354	2.694	3.138	1.556	-1.688	-312

Kaynak: TCMB Yıllık Raporu, 2001 (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2017)

Tablo 2.1'de görüldüğü üzere TL'de yaşanan bu değer kaybı ile özellikle ithalatta ki düşüş cari işlemler açığının azalmasına neden olmuş ve ödemeler dengesi 2001 yılında 3.3 milyar dolar fazla vermiştir.

Ekonomi 2001 yılından sonraki 3.5 yıllık dönemde, 2005 yılının ilk yarısı da dahil olmak üzere yılda ortalama %7.3 oranında büyüme sağlamıştır. Büyümenin kaynaklarını ise özel tüketim, ihracat ve özel sektör yatırımlarındaki artışlar oluşturmuştur (İpek, 2015:72).

2.1.2.4. Enflasyon Üzerindeki Etkisi

2001 Şubat ayında meydana gelen krizin ardından mevcut kur sisteminin terk edilmesi ve TL'nin ciddi oranda değer kaybetmesi enflasyonun artmasına neden

olmuştur. 2001 yılının neredeyse tamamında döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmanın TL'nin değer düşüklüğü yönünde olması ve 2001 yılı boyunca kamu fiyat ayarlamalarının yüksek oranlı olması nedeniyle 2001 yılı enflasyon oranları TEFE'de %88.6, TÜFE'de ise %68.5 olarak gerçekleşmiştir (TCMB Yıllık Raporu, 2001). Tablo 2.2'de 1998-2001 yılları arasındaki enflasyon oranları belirtilmiştir.

Tablo 2.2: Enflasyon (Yıllık Yüzde Değişim)

	1998	1999	2000	2001
TEFE	54,3	62,9	32,7	88,6
TEFE (Kamu)	35,6	117,7	24,7	99,7
TEFE (Özel)	60,1	48,4	35,7	84,6
TEFE (Tarım Dışı)	47,8	76,9	30,4	96,3
TÜFE	69,7	68,8	39,0	68,5
TÜFE (Dış Tic. Konu Olan)	62,9	55,3	34,6	78,1
TÜFE (Dış Tic.Konu Olmayan)	78,6	85,1	43,4	59,4
TÜFE(Mallar)	61,6	61,3	34,6	80,9
TÜFE (Hizmetler)	89,0	83,9	47,0	48,2
TÜFE (Kamu Kont. Olan Fiyatlar)	53,8	94,2	32,9	92,0
TÜFE (Kamu Kont. Olmayan Fiyatlar)	74,0	62,6	40,7	62,1
TÜFE (Day. Tüketim Malları)	64,8	57,4	38,9	67,8
TÜFE (Gıda Dışı)	73,9	74,7	41,3	64,3
TÜFE (Konut Dışı)	63,9	60,9	35,7	72,9
İhracat Fiyat Endeksi	-3,5	-8,9	-1,0	-5,0
İthalat Fiyat Endeksi	-6,2	3,1	0,2	-5,8

Kaynak: TCMB Yıllık Raporu, 2001(2003 yılına kadar ÜFE, TEFE olarak ifade edilmiştir.) (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2017)

Yukarıdaki tabloda açıklandığı üzere 2001 yılında döviz kurundaki dalgalanmalardan TEFE artış oranı TÜFE'den daha fazla etkilenerek %20.1 puan üzerinde gerçekleşmiştir.

2.1.2.5. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkisi

Ülkelerin sosyo-ekonomik değişim süreci incelenerek gelir dağılımının bozulmasına neden olan unsurları tespit etmek mümkündür. Bunlardan ilki işsizliktir.

İşsizlik, kamu sosyal harcamalarının hükümetler tarafından arttırılması yoluyla işsizlik oranı düşürülmediği takdirde gelir dağılımını ciddi ölçüde bozmaktadır. İkincisi, yerli ve yabancı küresel finans sermayesinin yüksek kar arayışıdır. Üçüncüsü, yüksek faizlerden yararlanarak kar elde eden sıcak paranın, devalüasyon ve iktisadi krize neden olacak şekilde aniden yurt dışına çıkmasıdır. Dördüncüsü ise finans piyasalarında yüksek faizin kar cazibesinin artması nedeniyle reel sektöre yapılan yatırımların mali sektöre kaydırılmasıyla büyüme hızı düşmektedir. Böylece iktisadi büyümenin yavaşlamasından kaynaklı iş bulamayan ve elinde tasarrufu da bulunmayan yoksul kitle artmakta ve gelir dağılımı bozulmaktadır (Uğurlu, 2014:132-133). Tablo 2.3'de 1994 ve 2002 yıllarına ait gelir dağılımı belirtilmiştir.

Tablo 2.3: Gelir Dağılımı (%20'lik Kısımlarda Yıllar İtibarıyla, 1994-2002)

%20'lik Dilimler	1994	2002
1. dilim (En Yoksul)	4,9	5,3
2. dilim	8,6	9,8
3. dilim	12,6	14,0
4. dilim	19,0	20,8
5 dilim (En Zengin)	54,9	50,0

Kaynak: Melih Uğurlu, 2014: 134.

Yukarıdaki tabloda ifade edildiği üzere yaşanan 2001 krizine rağmen 1994-2002 yılları arasında bir kısım iyileşmeler mevcuttur. En zengin %20'lik gelir grubunun payında 4,9'luk puan azalış görülürken, en düşük gelir gurubunun payında ise 2,4'lük bir puan artışı görülmektedir.

Türkiye'de yoksulluk baz alınarak yapılan çalışma sayısı oldukça azdır. Yapılan çalışmaların neredeyse tamamı "1987 veya 1994 yılı Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi" sonuçları veri olarak alınmış fakat her birinde farklı yöntemler kullanılmış ve sadece 1987 veya 1994 yılı için yoksulluk oranı hesaplanmıştır. Dünya Bankası tarafından 2000 ve 2003 yıllarında, 2000 ve 2001 kriz yılları için yeni bir yoksulluk oranının belirlendiği iki rapor yayınlanmıştır (Koyuncu ve Şenses, 2004:27).

Tablo 2.4'te 1994 ve 2001 yıllarına ait yoksulluk çizgisi nüfus oranları belirtilmiştir.

Tablo 2.4: Yoksulluk Çizgisi (Nüfus Oranı)

Yoksulluk Çizgisi	1994	2001
Kişi Başına Günde 1 dolar	2,5	1,8
Asgari Gıda Maliyeti*	7,3	...
Temel Gereksinimler Maliyeti*	36,3	56,1
Ulusal Gelir Ortalamasının Yarıısı	15,7	21,5

Kaynak: Koyuncu ve Şenses, 2004: 28

Yukarıdaki tabloda belirtildiği üzere Türkiye'de aşırı yoksulluk oranının ölçütü kabul edilen günde bir dolar çizgisinin altında kalan nüfus oranı, 2001 yılında 1994 yılına göre %2.5'ten %1.8'e düşmüştür.

2.1.2.6. Siyasi Hayata Etkisi

2001 krizine karşı oluşan toplumsal tepki krizin bir yıl sonrasında yapılan Kasım 2002 seçimleri ile iyice belirgin hale gelmiştir. 1999 yılının genel seçim sonuçlarına göre hükümet tek bir parti tarafından kurulamamış ve DSP, ANAP ve MHP'nin birleşmesiyle üçlü bir koalisyon hükümeti kurmak zorunda kalmıştır. Başbakan üyeliğine DSP üyesi Bülent Ecevit görevlendirilirken, ANAP genel başkanı Mesut Yılmaz ve MHP genel başkanı Devlet Bahçeli ise hükümetin diğer üyeleri olarak kabul edilmiştir. Kurulan bu hükümet, 1999 yılının planlama listesinde enflasyon ile mücadele programının ilk sırada yer almasını sağlamıştır. Hatta enflasyon ile mücadele programının daha da iyileşme gösterebilmesi için 1999 yılında ABD'de Dünya Bankası Başkan Yardımcısı olarak görevlendirilen Kemal Derviş'in, Türkiye'de Ekonomi Bakanı olarak göreve getirilmesi sağlanmıştır (İpek, 2015: 76).

Enflasyonla mücadele programının ardından yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi, işsizliğin yükselmesine ve asgari ücretlerde düşüş yaşanmasını engellemek adına yapılan mücadeleler erken bir seçime az bir zaman kaldığının habercisi olmuştur (İpek, 2015:76).

Hükümet TBMM'de yapılan oylamalar sonucunda 3 Kasım 2002 tarihinde erken seçim yapmıştır. 2001 krizine karşı oluşan toplumsal tepki bu erken seçim ile iyice belirgin hale gelmiştir (Koyuncu ve Şenses, 2004:35).

Krize karşı oluşan toplumsal kızgınlığın doğurduğu tepki şunu göstermiştir ki yıllar boyunca umduğunu bulamayan halk yenilik arayışı içinde olduğunu açık bir şekilde belli etmiştir. Bu sonuç devam eden günlerde ne kadar doğru ne kadar yanlış tartışma konusu olmaktan çıkamamıştır.

2.1.3. 2001 Şubat Krizinden Sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)

2001 Şubat ayında dönemin Cumhurbaşkanı ve başbakanı arasında yaşanan siyasi istikrarsızlık ile çalkantıya giren piyasalar ekonomide ciddi dalgalanmalara neden olmuştur. Tam bir panik havasına giren para piyasalarında, Türkiye ekonomisi tarihi boyunca görmediği rekor faiz oranları ile karşılaşmış ve piyasalarda bankalar arası gecelik borçlanma oranları %7500'e kadar yükselmiştir. Döviz piyasalarında ise 19 Şubat 2001 tarihinde bir gün valörlü 7,6 milyar dolarlık döviz talebi olmuştur. Kara Çarşamba adıyla anılan 21 Şubat 2001'de ödemeler sistemi durma noktasına gelmiş ve Merkez Bankası yürürlükte olan istikrar programı nedeniyle piyasaya likidite sağlamamıştır. Bunun sonucunda meydana gelen güvensizlik ve devam eden siyasi gerginlik faiz oranlarının daha da yükselmesini tetiklemiştir. Yaşanılan bu olayların yanı sıra uluslararası derecelendirme kuruluşu Standard&Poor's'un yaptığı yorumlarda Türkiye'nin notunu düşüreceğini söylemesi ile panik havası iyice artmıştır. Bu nedenle 21 Şubat 2001'de 14 aydır uygulamada olan döviz kuru çıpası sistemi terk edilip döviz dalgalanmaya bırakılmış ve 23 Şubat'ta da TCMB 689,729 TL olan döviz kurunu %39,8 oranında artırarak 963,943 TL'ye yükselmiştir. Faiz oranları ise %7500'lerden %80 civarına gerilemiştir (Günceler, 2009:37-39).

2.1.3.1. GEGP'nin Temel Amaçları

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel amaçları (TCMB, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 12-13):

(i) *"Programımız öngörülen hedeflere ulaşılması ve ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda kesin bir siyasi taahhüdü ve desteği içermektedir,*

(ii) *Kamuda kaynak tahsisi sürecinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin bir daha geri dönüş olmayacak şekilde önlenmesi, iyi yönetişimin ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir,*

(iii) *Bütün bunlarla, katlanılan fedakarlıkların boşa gitmesinin önlenmesi ve piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanması"şeklindedir.*

2.1.3.2. GEGP'nin Temel İlkeleri

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel ilkeleri aşağıda belirtilmiştir. Bunlar (TCMB, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 12-13):

(i) *"Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmeyi,*

(ii) *Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırılmayı, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı,*

(iii) *Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmeyi,*

(iv) *Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmeyi,*

(v) *Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturmayı" şeklindedir.*

Bu ilkeler doğrultusunda GEGP'nin temel amacı ise *"ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği artırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirmek ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırarak halkımızın geleceğe umutla bakmasını ve refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek"* biçiminde olmuştur (TCMB, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 12-13).

2001 yılında ekonomideki kötü gidişatın ülke ekonomisinde olumsuz sonuçlar doğurması üzerine ülkeye davet edilen Kemal Derviş ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak görevlendirilmiştir. Bunun üzerine Kemal Derviş uygulamaya koyduğu Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile yapılması gereken yasal düzenlemeleri kendi ağzından sıralaması şu şekilde olmuştur (Morkoç, 2011:5);

**"Şubat 2001 Krizi'nin mali etkisini yansıtacak şekilde Ek Bütçe Kanunu'nun çıkarılması ve Bütçe Kanunu'nun bazı maddelerinde (borçlanma limiti ve görev zararı gibi) değişikliklerin yapılması,*

**Bankalar Kanunu'nda gerekli değişikliklerin yapılması, Kalan fonların kapatılmasına yönelik yasal düzenlemenin yapılması,*

**İcra ve İflas Kanunu'nda banka tasfiyesinin kolaylaştırılması amacıyla gerekli değişikliklerin yapılması,*

**Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na Avrupa Birliği normlarına uygun bir yapı getirecek yeni Merkez Bankası Kanunu'nun çıkarılması,*

**Telekom'un %51'inin satışına izin veren Kanun'un çıkarılması, Tütün Kanunu ve Şeker Kanunu'nun çıkarılması,*

**Kamu İhale Kanunu ve kamulaştırmalara ilişkin yasal değişiklikler yapılması,*

**Borçlanma Kanunu'nun çıkarılması, Sivil Havacılık Kanunu'nda gerekli değişikliğin yapılması, Petrol ve Doğalgaz Kanunlarının çıkarılması,*

**Mevcut görev zararlarına ilişkin Kanun ve Kararnamelerin iptali ile ilgili yasal düzenlemeler yapılması,*

**Banka kredileriyle ilgili özel karşılıkların tamamen vergiden düşürülmesine imkân veren kanuni düzenleme çıkarılması" şeklindedir.*

2.2. 2008 KÜRESEL KRİZ

2008 küresel kriz, 1929 Büyük Bunalım'dan bu yana yaşanan en büyük küresel krizdir. Bu kriz sadece finansal piyasaları etki altına almamış aynı zamanda reel sektör üzerinde de ciddi etkiler yaratmıştır. Krizden ülke ekonomilerinin yanı sıra sosyal ve kültürel hayatta derinden etkilenmiştir. Milyonlarca insan işsiz kalmış ve geniş kitleler yoksullaşmaya başlamıştır (Yılmaz, 2013:78-79).

2.2.1. 2008 Küresel Krizin Ortaya Çıkış Nedenleri

1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonra dünya tarihinde yaşanan en büyük kriz 2008 küresel kriz olmuştur. Krizin oldukça büyük bir etkiye sahip olduğunu anlamak için 2006 ve 2008 yıllarındaki işsizlik oranlarına bakmak yeterli olmaktadır. 2006 yılında işsizlik oranı %4,7 iken 2009 yılında bu oran %9,6'lara ulaşmıştır. Yani 14,7 milyon kişi işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır (Altunöz, 2012:219). 2008 yılında ABD'de başlayan ve zamanla tüm dünyaya yayılan krizin ana nedenlerini şu şekilde

sıralayabiliriz; faiz oranları, yüksek likidite, eşik altı kredileri, sekürizasyon olgusu ve ABD emlak balonu olgusudur.

2.2.1.1. Faiz Oranları

Krizden önceki yıllarda ABD'de faizlerin düşük seviyelerde tutulması, likidite balonunun şişerek krize dönüşmesinde etkili rol oynamıştır. İlk başta mortgage krizi olarak başlayan krizin zamanla likidite krizine dönüşmesinde faizler ciddi derecede etkili olmuştur. ABD'de gelir seviyesi düşük olan mortgage kredisi kullanıcıları, faiz oranlarının düşük olmasının da etkisiyle genellikle faiz oranı değişkenlik gösteren kredilere yönelmişlerdir. Buna karşılık FED'in ise istikrarlı olarak faiz oranlarını yükseltmesi ve konut fiyatlarında düşüş yaşanması, konut kredisi kullanıcılarının borçlarını ödeyememe sorunu ile karşı karşıya gelmesine neden olurken, yaklaşan kriz olgusunun da şişmesine sebep olmuştur (Altunöz, 2012:226-227).

2.2.1.2. Yüksek Likidite

Küresel krizin en önemli nedenlerinden birisi de artan likiditedir. Ülkede faiz oranlarının düşük tutulması piyasalarda likidite bolluğunun oluşmasına neden olmuştur (Altunöz, 2012:221). Ayrıca düşük faiz oranı tüketim ve yatırım harcamalarının artmasına sebep olmuştur. Küresel likidite arzı ABD'de getiri riski yüksek olan varlıklarda ipoteğe dayalı konut finansman kredilerinin artmasına da zemin hazırlamıştır. 2004 yılından itibaren enflasyonu kontrol altında tutmak isteyen ABD hükümeti, faiz oranlarını yükseltme politikası uygulamış ve bu durum konut talebinin azalmasına neden olmuştur. Konut sahiplerinin ödeme zorluğuna düşmesinin ana nedeni değişken faizli konut kredileri olmuştur. Konut sahiplerinin borçlarını ödeyememeleri sonucunda pek çok konut satışa çıkarılmış ve bu durum konut fiyatlarında düşüşe neden olmuştur. Akabinde ise konutların değeri esas alınarak fiyatlandırılması yapılan menkul kıymetlerin fiyatlarının düşmesine de sebep olmuştur. Sonuç olarak da yatırımcılar bu varlıklar yerine daha az risk taşıyan hazine kağıtlarına yönelmiş ve bu şekilde de piyasalarda sıcak para kıtlığının yaşanmasına sebep olmaya başlamıştır (Takım, 2011:340).

2.2.1.3. Eşik Altı Kredileri (Subprime Krediler)

Amerikan bankacılık sisteminde mortgage kredileri, krediyi ellerinde bulunduran kişilerin risk değerlerine göre sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Bu

sınıflandırmalardan birincisi Prime kredi sınıfı, ikincisi Alternatif A(Alt-A) ve üçüncüsü ise Eşik Altı (Subprime) kredi sınıfıdır. Bunlardan ilki olan prime kredi kullanıcıları, konut kredileri ile ilgili faiz ve ana para ödemeleri için tamamen veya kısmen devlet garantisi altındadır. Ayrıca bu kredi sınıfında olan kişiler ödeme gücü yüksek olan bireylerdir ve riski düşük olup kredi notu fazla olan ipotek kredilerini içermektedir. Prime krediler ABD'de kullanılan ipotekli konut kredilerinin %80'lik bir bölümünü oluşturmaktadır. İkinci grup olan alternatif A (Alt A) ismi ile kullanılan kredi dilimi, ödemede güçlük yaşamayacak veya en az düzeyde yaşayacak gruba verilen kredilerdir. Mortgage kredileri içinde ki toplam payı ise %5 oranındadır. Üçüncü gruba dahil olan eşik altı (Subprime) kredileri ise devamlı gelire sahip olmayan, borcun geri ödenmesinde risk barındıran, gelirini belgelendirmede sıkıntı çeken ve borcunun gelirinden fazla olduğu gerçek/tüzel kişilere verilen kredileri kapsamaktadır. Subprime ipotekli kredilerin toplam kredi içinde ki payı %15 oranındadır (Işık ve Tünen, 2011:14). Subprime krediler diğer iki kredi türüne göre hem daha fazla faiz oranına hem de daha az avantajlı özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca bu kredi türünü diğer mortgage kredi türlerine 6 kat daha fazla ödenmeme riskine sahip olduğu yapılan çalışmalarda belirtilmiştir (Gümüş, 2009:96).

Literatürde subprime kredi kullanıcıları için net bir tanım yapılmamıştır. Fakat kişinin bünyesinde aşağıda belirtilen özelliklerden herhangi birini bulundurması 'subprime kredi müşterisi' sıfatını taşıması için yeterli görülmüştür. Bu özellikler (Demirci, 2014:67):

- Kişinin, kredi puanının düşük olması ve kredi geri dönüşlerinde sorun yaşaması,
- Kişinin, geçmişte kredi sorunu yaşamamasına rağmen güncelde yüksek tutarda kredi borcunun bulunması,
- Kişinin, herhangi bir kredi geçmişinin olmaması, şeklindedir.

2004-2006 yılları arasında bankalar subprime kredilere yönelmeye başlamıştır. Bu süreçte gayrimenkul piyasası ile krediler arasında güçlü bir ilişki başlamıştır. Kredilerin artış göstermesi, gayrimenkul fiyatlarında da önemli ölçüye sahip yapay bir balonun oluşmasına neden olmuştur. Bu sürecin devamında reel ücretler sabit kalmış fakat konut fiyatlarındaki artış hız kesmeden devam etmiştir. Sonunda subprime kredi müşterileri aşırı yükselen faiz oranları karşısında borçlarını ödeyemez duruma gelmişler

ve 2007 yılına gelindiğinde borç oranı sahip olunan harcanabilir gelirin %130'una yükselmiştir. Borçlu kesimin borçlarını ödeyememesi ise piyasayı krize doğru sürüklemeye başlamıştır (Gürbüz, 2013:26-27).

2.2.1.4. Menkul Kıymetleştirme (Securitization)

Menkul kıymetleştirme, likit olamayan aktiflerin ihraç edilebilecek ve sermaye piyasalarında alım satımı yapılabilecek menkul kıymet formatına getirilmesidir. Aktif sınıfında otomobil kredileri, kira ödemeleri, kredi kartı alacakları ve ikametgah odaklı ipotekler bulunmaktadır (Altunöz, 2012:222). Menkul kıymetleştirmenin olumsuzluğu, alacaklı ile borçlu arasındaki mesafeyi uzak tutmasıdır. Bilanço dışı araçların ortaya çıkardığı senetler finans kurumlarına, finans kurumlarından da fonlara satılmaktadır. Menkul kıymetleştirme bir yandan sisteme yenilik getirirken, diğer yandan finansal kurumların kredi riskine aşırı duyarlı olduklarının görülmesine engel olmuştur (Murat, 2008:66-67). 2000'li yılların başında FED'in kredi faiz oranlarını düşürmeye başlaması ile aynı yıllara denk gelen yıllar içerisinde ABD finans piyasasında yeni bir finansal araç popüler bir hale gelmiştir. Bu araç subprime ipotekli konut kredilerinin menkul kıymetleştirme yapılarak yeni finansal varlık haline getirilmesi ve finansal piyasalarda işlem görmesi şeklinde kullanılmaktadır (Demirci, 2014:69).

ABD'de likidite bolluğunun yaşandığı süreçte menkul kıymetleştirmenin etkisiyle insanların kredi kullanımına yönelik talep artmıştır. Menkul kıymetleştirmeyi çekici kılan özelliklerin başında riskin paylaşılabilir olması gelmektedir. Diğer özellikleri ise bankalar tarafından müşterilerine sermaye yükümlülüklerini yerine getirmede sunduğu kolaylıklar ve yüksek düzeyde mevduata gereksinim olmadan bankaların yeni kredi sunabilme imkanına sahip olmalarıdır. (Alantar, 2008:2).

2008 küresel krizin mortgage krizi olarak sonuçlanmasında menkul kıymetleştirmenin ciddi ölçüde etkisi bulunmaktadır. Çünkü seküritizasyon olgusu riskin bir kurumdan diğer kuruma aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Örneğin, mortgage kredisi kullandıran bir banka, verdiği kredilerin geri dönüşümünü menkul kıymetleştirme ile mortgage kuruluşuna satmaktadır. Uygulanan sistem ile kriz sürecinde mali durum daha hassas bir duruma dönüşmektedir. Yani banka tarafından yapılan seküritizasyon sebebiyle kredi ödemelerinde ki düzensizlik krediyi veren bankanın yanı sıra menkul kıymeti satın alan diğer finansal kuruluşların bilançolarına

zarar olarak yansımaktadır. FED'in eski başkanı olan Greenspan krizin ana nedeninin mortgage kredilerinin menkul kıymetleştirme sürecine dahil edilerek paket yapıp birden fazla satışa sunulması olduğunu ifade etmiştir. Böylece krizin geri ödenmeyen kredilerden kaynaklanmadığını da vurgulamaktadır. (Alantar, 2008:3).

2.2.1.5. ABD Emlak Balonu Olgusu

1995 yılında oluşmaya başlayan ve dot-com olarak isimlendirilen yapay bir balonun 2001 yılında patlak vermesi sonucu ABD ekonomisi durgunluğa girmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de oluşan terör saldırıları ve devamında gelişen olaylar, durgunluğun etkilerini şiddetlendirmiştir. O dönemde FED başkanı olarak görevlendirilen Allen Greenspan, ABD ekonomisini bu durgunluktan çıkarabilmek için faiz oranlarını düşürmeyi uygun görmüştür. 2000 Mayıs ve 2001 Kasım döneminde 11 defa faiz indirimine giden FED, faizleri %6,5'dan %1,7 seviyesine düşürmüştür. 2003 yılına gelindiğinde FED, faiz oranını %1'e çekmiştir ve bu oran 1960'lı yıllardan bu yana ABD tarihinin en düşük faiz oranı olarak tarihe geçmiştir. Faiz indirimleriyle baş gösteren kolay para dönemi, konut kredilerinin hızla yükselmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca ABD ekonomisinde finansal piyasaların deregüle edilmesi yani kontrolsüz bırakılması konut kredilerinin artışına neden olmuştur ve bu artış yüksek riski taşımıştır (Uyanık, 2011:23). Düşük faiz oranlarının yanı sıra ABD hükümetinin de gayrimenkul sektörüne yönelik teşvikleri konut sektörüne yatırımı daha cazip hale getirmiştir (Zadeh, 2014:72).

Düşük faizli kredilerde, kredi müşterilerinde aranan özelliklerin hemen hemen hepsinin kalktığı ve yüksek riskli kredilerin toplam kredideki oranının giderek çoğaldığı bu koşullarda emlak fiyatları da katlanmaya başlamıştır. Emlak fiyatlarında ki yükseliş ise ihtiyacın da ötesinde emlak yatırımını en cazip yatırım aracı haline dönüştürerek emlak satışlarını daha da tetiklemiş ve balon büyümeye devam etmiştir. Bu süreçte ev alıp, 2005 yılında emlak fiyatlarının duraklama evresine girdiği dönemde satış yapan emlakçılar neredeyse %100'lere varan oranlarda kar elde etmişlerdir (Birdal, 2009:14).

ABD emlak balonunun sürekli artışında FED'in faiz oranlarını düşürmesi ve yeni finansal ürünlerin subprime kredilere endeksli gelişiminin rolünün yanı sıra aynı zamanda hane halkları arasında gelişen ve artışın sürekli devam edeceği düşüncesinden kaynaklı psikolojik etkinin de önemi belirtilmiştir. Emlak balonunun en yoğun olduğu

2001 ve 2006 yılları arasında subprime krediler aracılığıyla satın alınan konut sayısı 5 milyon adet olarak ifade edilmiştir (Demirci, 2014:73-74).

FED'in 2000-2003 yıllarında uygulamaya koyduğu düşük faiz politikaları, 2004 yılının ikinci çeyreğinden itibaren enflasyonist baskıları kontrol altına almak amacıyla faiz oranlarını arttırmaya başlamasıyla etkinliğini yitirmiştir. 2004 yılında 2006 yılının sonuna kadar geçen süreçte faizler %1 oranından %5,25'e çıkmıştır. Yükselen faiz oranları karşısında konut talebi 2005 yılı ortalarında başlayarak yavaşlamış ve konut fiyatlarındaki artış yerini resesyona bırakmıştır. Değişken faizli mortgage kredisi kullanmış riskli müşteriler, faiz oranlarındaki artışla birlikte mortgage kredilerinde geri ödemelerde zorlanmaya başlamışlardır. Kredilerin geri ödenmeyeceğini bankalara bildiren müşteriler, bankaların ipotekli konutları haczetmesine razı olmuşlardır. Bankalar, bilançolarında kayıtlı bulunan hacizli konutları tekrar piyasaya sununca, konut piyasası arzındaki artışa paralel olarak konut fiyatlarında düşüş meydana gelmiştir. Bu durum konut fiyatlarındaki artışı göz önünde bulundurarak konut kredisi alan kullanıcıları hayal kırıklığına uğratmıştır. Çünkü kredi kullananlar, aldıkları krediyi ödeyememe riskiyle karşılaştıkları anda kolaylıkla evlerini satabileceklerini ve evlerin satış fiyatlarının alış fiyatlarından yüksek olması nedeniyle borçlarını kolaylıkla ödeyebileceklerini düşünmüşlerdir. Fakat konut fiyatlarındaki gerilemeyle birlikte kredi kullananların ellerindeki evlerin değeri kredisini ödeyebilecek seviyenin altına inmiştir. Durum böyle olunca çaresiz kalan kredi kullanıcıları bankalara kredi ödemelerini gerçekleştiremeyeceklerini bildirmişlerdir (Birdal, 2009:19).

Borcunu ödeme de güçlük çeken hane halkı, 2008 küresel krizine neden olan etkenlere bir yenisi olarak eklenmiştir.

2.2.2. Küresel Krizin Başlamasına Neden Olan Büyük İflaslar

ABD'de yatırım odaklı bankalardan bazıları düşük kalitede ki tut-sat kredilerini menkul kıymetleştirme sürecine tabi tutmuşlardır. Bu bankalar, kurumsal yatırımcıları (yatırım fonları, emeklilik fonları vb.) bilanço dışı şirketlerin çıkarmış oldukları senetlere çekmeye çalışmışlardır. Kurumsal yatırımcılar ise bu senetlerin arkasında finans dünyasında önemli bir yere sahip güçlü finans kurumlarının olduğunu düşündüğü için güvenilir olduğuna inanmışlardır. Kredi derecelendirme kurumları, bilanço dışı aracın çıkardığı ticari senetlere en yüksek dereceyi vermişlerdir. FED'in

faiz oranlarını aniden artırmasıyla gayrimenkul fiyatlarında aniden yaşanan hızlı düşüş bu senetlerde ciddi kayıplara sebebiyet vermiştir. Bilanço dışı şirketler hedeflenen kara ulaşamayıp aksine bilançolarına büyük zararlar yazmak zorunda kalmışlardır. ABD bankacılık sektöründe bulunan diğer büyük bankalar da bu zarardan büyük oranda etkilenmişler ve hatta bazı bankalar iflasa gitmek zorunda kalmışlardır (Murat, 2008:66-67). Yaşanılan bu iflasları şu şekilde sıralamak mümkündür. Bunlar: Bearn Stearns İflası, Lehman Brothers'in İflası, Merrill Lynch'in Bank Of America'ya Satılması, Mutual Bank'ın Sonu şeklindedir. Aşağıda bu iflasların detaylı açıklaması yapılmıştır.

2.2.2.1. Bearn Stearns İflası

Bearn Stearns, 1923 yılında kurulmuştur. Bu yatırım bankası ABD'de serbest fonlara aracılık hizmeti yapmış ve dünyanın en önde gelen ipotekli konut finansmanı kredileri hizmeti sunmuştur. Wall Streetciler arasında kimsenin yaklaşan riski algılayamadığı durumda bile problem kokusunu alabilen en uyanık borsacı olarak tanınmıştır. Şirket, yaklaşık 14.200 çalışana istihdam sağlamış ve 2007 yılında, krizin patlak verdiği zamanda ABD'nin beşinci büyük yatırım bankası ve 200 yıllık halka açık kurum konumunda olmuştur. Bu yatırım bankasının iflasa uğraması, ABD'de 20 milyar dolarlık piyasa değerinin sıfırlanmasına neden olurken, dünya piyasalarında günlerce süren bir karmaşaya neden olmuştur (Altunöz, 2012:233-234).

Bearn Stearns, 2002 yılının başından itibaren subprime kredilerinin menkul kıymetleştirilmesine büyük ilgi göstermiştir. Emlak fiyatları yükselmeye devam ederken her şey yatırım bankasının istediği gibi gitmekte ve karlılık oranı her geçen gün artmaktadır. Fakat 2007 yılında likidite krizinin baş göstermesiyle Bearn Stearns yatırımcıları alacaklarını ani bir şekilde talep etmeye başlamışlardır. Talebi karşılayamayan banka kısa sürede iflasın eşiğine gelmiştir. Bearn Stearns'ın fon portföyünde yapılan değerlendirmeler neticesinde yüksek oranda toksik subprime ipotekli kredilerin varlığı tespit edilmiştir ve böylece diğer yatırımcıların dikkati de subprime ipotekli konut kredisine çevrilmiştir (Demirci, 2014:77).

2007 yılının ilk çeyreğinde Bearn Stearn'ın hisse değeri 172 dolarken, kriz sebebiyle HP Morgan'a satıldığında hisse senedi 2 dolardan toplam da 270 milyon dolar olarak kayıtlara geçmiştir. Daha sonrasında ise revize edilerek hisse başına 10 dolardan

toplam 1,2 milyar dolara kurumun %40'ı Morgan Stanley'e satılmıştır. Arkasında bıraktığı zarar ise 150 milyar doların üzerinde olmuştur (Altunöz, 2014:235).

2.2.2.2. Lehman Brothers'ın İflası

Alman göçmeni olan Henry Lehman'ın Montgomery, Alabama'da 1844 yılında faaliyete başlattığı küçük işletmesine, 1850 yılında kardeşleri Emanuel Lehman ve Mayer Lehman da katılmıştır ve ismi Lehman Brothers olarak değiştirilmiştir (Coşkun, 2009:26).

Bearn Stearn'ın devredilmesinden sonra ABD'de panik durumu devam etmiş ve Dünya finans piyasalarında 158 yıllık finans devi olan Lehman Brothers'ın iflası ile daha büyük bir kaos ortamı oluşmuştur. Yaklaşık 26.000 çalışanı ile Türkiye'nin de içinde olduğu bir çok ülkede hizmet vermiştir. 2003 yılından 2007 yılına kadar Lehman'ın öz sermayesi %73 artarken, aktif büyüklüğü ise %121 artmıştır (Altunöz, 2012: 235-236).

16 Eylül 2008 tarihinin sabahında iflasını açıklayan Lehman Brothers'ın varlıklarının değeri 639 milyar dolar olarak kayıtlara geçerken, borç değeri ise 316 milyar dolar olarak bildirilmiştir. Tasfiye sürecine giren Lehman, Broker-dealer iştirakleri de dahil olmak üzere diğer bütün iştiraklerinin iflas kapsamında olmadığını ve faaliyetlerini sürdürmeye devam edeceğini açıklamıştır ve bu iştirakleri için yeni bir ortak arayışı içinde olduğunu da belirtmeden geçmemiştir (Coşkun, 2009:27).

Lehman Brothers'ın iflası ile birlikte 2008 krizi ikinci ve yeni bir sürece girmiştir. Bearn Steran ve Lehman Brothers'ın iflası üzerine Amerika vatandaşları iki gün içinde neredeyse 150 milyar doları para piyasaları fonlarından çekmişlerdir. 2008 yılının Ekim ayında FED ve diğer ülkelerin merkez bankaları para piyasalarına 2,5 trilyon değerinde likidite yüklemişlerdir. Bu olay ise dünya tarihinde en büyük parasal müdahale olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca Amerikan hükümetleri ve Avrupa hükümetleri 1,5 trilyon dolar değerinde doğrudan hisse senedi yatırımında bulunmuştur. (Ataman Erdönmez, 2009:86).

Şirketi iflasa sürükleyen başarısızlıklar arasında tıpkı Bearn Stearn'da olduğu gibi kötü ipotekli konut kredilerinin finansmanı ve gayrimenkul yatırım ortakları bulunmaktadır. Şirketin iflasını açıkladığı tarihte 33 milyar doları ticari amaçlı gayrimenkul portföyünden ve 13 milyar doları ikamet amaçlı gayrimenkul portföyünden

oluşmak üzere toplamda 46 milyar dolar gayrimenkul portföyü bulunmaktadır. Yılının yaz aylarında yatırımcılar, şirketin senetlerini yavaş yavaş satışa sürmüşler ve bu durum şirket için sonun başlangıcı niteliğinde olmuştur. Londra'da bulunan Hedge Fonu GLG Partners, Lehman Brothers'ın hakkındaki beklentilerin kötüleşmesi nedeniyle hesabındaki parayı çekmiş ve Goldman Sach ve Morgan Stanley, Lehman ile tüm ilişkilerini bitirdiğini açıklamıştır. 14 Eylül'de Bank Of America ve Borclays Bank yetkilileri, Lehman Brothers'ı satın alabileceklerini fakat hükümetin de Lehman'ın borçlarını garanti etmelerini istemiştir. Fakat hükümet bu riski üstlenmemiş ve bu satın alma işlemi iptal olmuştur. Lehman'ın hisse senetlerini ellerinde bulunduranlar tüm yatırımlarını bir anda kaybetmişlerdir. 158 yıllık Lehman Brothers'ın iflasına izin verilmesi krizin küresel boyuta geçmesinin fitilini ateşlemiştir (Altunöz, 2012:236-237).

2.2.2.3. Merrill Lynch'ın Bank of America'ya Satılması

Merrill hem ABD'nin önde gelen finans kurumları hem de ABD'nin en büyük perakende menkul kıymetler aracısı konumundadır. Ayrıca 2007 yılı itibarıyla gelir miktarına göre ABD'nin en büyük dokuzuncu finans kurumu olan şirketin ortalama işçi sayısı ise 64 bin kişidir (Coşkun, 2009:28).

Merrill Lynch, büyük miktarda sorunlu subprime CDO bonosunu bünyesinde barındırmıştır. 2007 Temmuz ayında Merrill yaklaşık 30 milyar dolar değerinde A ve B sınıfı subprime CDO bonusunu 6 milyar dolar gibi %20'lik bir değer ile bankalar arası işlemlerde takas amacıyla kullanmıştır. Sorunların gün yüzüne çıkmasıyla, 2007 Ağustos ayında FED iç borçlanma faiz oranlarını yıl sonuna kadar olan süreçte %6,25'ten %3,25'e kadar yani 6 aylık sürede yaklaşık %50 oranında düşürmüştür. Fakat Bearn Stearn olayının etkisiyle de piyasada Merrrill için bazı şeyler ters gitmeye başlamıştır (Demirci, 2014:79).

Merrill Lynch kriz nedeniyle 52 milyar dolar zarar etmiş ve hisseleri %80 oranında değer kaybetmiştir. Bank Of America tarafından Merrill hisse senedi başına 29 dolar ve toplamda 50 milyar dolar karşılığında devralınmıştır (Altunöz, 2012:237).

2.2.2.4. Mutual Bank'ın Sonu

FDIC'in en büyük ticari bankası aynı zamanda en büyük mortgage bankası olan Wa-Mu (Washington Mutual Including) 1982 yılında halka açılmıştır. O günden itibaren Amerika'nın ipotekle evlere borç veren bankası konumuna gelmiştir. 2006

yılına gelindiğinde verdiği toplam kredi 150 milyar dolara ulaşmıştır. Wa-Mu, 2000'li yıllara gelindiğinde kredi vermede daha yumuşak olmaya başlamış ve 2007 yılından itibaren de verilen krediler için tehlike çanları çalmaya başlamıştır. 2006 yılının başında 43,5 dolar değerinde olan şirket senetlerinin 2007 yılı sonunda 13,5 dolara düşmesi ve portföyünde bulunan problemlili borçların 200 milyar dolara çıkması, Wa-Mu'yu hisse senedi satışına gitmeyi zorlamıştır. 7,5 milyar dolarlık hisse senedini TPG Grubuna satarak problemlerini engellemeye çalışmıştır. Fakat başarılı olamamış ve temerrütlerini ödeyemeyeceğini açıklamasının ardından JP Morgan'a satılmıştır. Wa-Mu'yu bünyesine katan JP Morgan ABD'nin 4. büyük bankası konumuna geçmiştir. Satış sürecinde ise hükümetten 2 milyar dolar yardım almayı da şart olarak belirlemiştir (Altunöz, 2012:238-239).

2.2.3. 2008 Küresel Krizin Oluşma ve Yayılma Süreci

Keynes, 1936 yılında basıma sunulan "Emek, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı kitabında finansal piyasaları kumarhaneye benzetmiş ve haddinden fazla büyümenin tehlikeye yol açacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda Minsky, 1980'de piyasalara sürdüğü kitabında, piyasaların krize meyilli olduğunu vurgulamış ve sebebi olarak ise bankaları ve diğer aracı finansal kurumları göstermiştir. Minsky'ye göre bu kurumlar ekonominin tümünü alevler içine atan kundakçı rolünü oynamaktadır. Yapılan bu ifadeler, finansal piyasaların aşırı büyümesini ve denetiminin yapılamaması krizin oluşumuna imkan sağladığını destekler niteliktedir. Nitekim 2008 küresel krizi finansal piyasalardaki karmaşıklık nedeniyle derinlik kazanmış bir kriz olarak belirtilmiştir (Göze Kaya ve Durgun Kaygısız, 2015:172).

ABD ekonomisinde yaşanan kriz emlak piyasaları ile finansal piyasalarının karşılıklı etkileşiminden ve varlık fiyatlarındaki aşırı şişmelerden (balonlar) kaynaklanan bir durumdur. ABD konut fiyatları 2000 yılından itibaren hızlı bir şekilde artmaya başlamış ve finansal krizin oluşması ile de aynı hızda azalmıştır. 2000 yılında ortalama konut fiyatları 171,421 dolarken, 2005'te bu oran 261,739 dolara yükselmiş ve 2008 yılında 180,100 dolara gerilemiştir. Fakat konut fiyatlarında yüksek artışların yaşandığı 2000'li yılların ilk yarısında, hane halkının gelirlerinde aynı oranda artış görülmemiştir. Örneğin 2004 yılında konut fiyatları %10,9 artarken, hane halkının gelirlerinde ki artış ise sadece %2,3 ile sınırlı kalmıştır. Bu oranlara bakıldığında konut

fiyatlarının hane halkının gelirlerine göre çok hızlı bir yükseliş göstermesi, Amerika halkının borçlanma yoluyla konut sahibi olduğunu kanıtlar niteliktedir ve bu konutlara da mortgage kredileri yoluyla borçlanarak sahip olmuşlardır. 2007 yılı içerisinde bu mortgage kredilerinin geri ödenmesinde yaşanan problemler ise yaklaşan finansal krize davetiye çıkarmıştır (Erarslan, 2016:83-84).

Subprime (mortgage) konut kredileri piyasasında kıvılcımlanan ateş zamanla bütün konut kredisine sıçrayan ve diğer finans piyasalarına da yayılan büyük bir yangına dönüşmüştür. Yaşanılan bütün bu olumsuz olayların etkisiyle piyasalarda güven kaybı oluşmuş ve bu sebeple finans kuruluşları pozisyonlarını kapatma yoluna giderek nakit paraya dönmeye çalışmışlardır. Devamında ise kredi koşullarında sert bir daralma yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Lehman Brothers'ın iflasını açıklaması ile de piyasalarda gerginlik yükselmiş, risk algısı bozulmuş ve finans kuruluşları birbirine borç vermede isteksiz kalmış ve daha yüksek risk primi istemeye başlamışlardır. Karmaşık menkul kıymetlerin ihracı sonlanma evresine gelmiş ve özel sektör tahvil piyasasında ise risk primi ciddi oranda artış göstermiştir. Bütün bu nedenlerden dolayı ise mortgage kredilerinin temerrüde düşmesiyle başlayan süreç likidite krizine dönüşmüştür (Uğur, 2007:12).

2008 yılının sonlarına doğru artık kriz ülkenin küçük bir kesimini değil neredeyse bütün ABD mali sistemini etkilemeye başlamıştır. Gelir düzeyi düşük ailelere risk derecesi yüksek kredi veren kurumlar kredileri tahvile dönüştürmüş ve yatırım ve ticari bankalara satmışlardır. Konut fiyatlarında yaşanan ani düşüş kredi kullanıcılarını ödeme güçlüğüne itmiş ve ihraç edilen tahvillerin de değeri düşmüştür. Dolayısıyla bu tahvilleri ihraç eden kuruluşların mali yapısı da bozulmuştur. Alacaklarının mali değerinde düşme gözlenirken, borç değerleri yine aynı seviyede kalmış fakat borçlulukları artmıştır. Değeri düşen ve faiz oranının hangi seviyede olacağı bilinmeyen konut ipotekliğine dayalı bu tahvilleri güvence vererek diğer finans kuruluşlarından kredi alabilmek neredeyse imkansız hale dönüşmüştür. Güven sıkıntısı yaşayan bankalar arası piyasalarda likidite sorunu oluşmuştur ve çareyi ise tüketicilere verdiği kredileri geri çağırma bulmuşlardır. Sonuçta konut fiyatlarında düşüş yaşanmış, kredi alamayan tüketici sınıfının harcamalarında azalma meydana gelmiş ve üretimden tüketime tüm piyasa darboğaza girmiştir (Aydemir, 2014:6-7). Tablo 2.5'de mortgage krizinin zamanla likidite krizine dönüşümü açıklanmıştır.

Tablo 2.5:Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci

2007 Temmuz	2007 Ağustos	2007 Eylül	2007 Ekim ve Sonrası
Mortgage krizi	Likidite krizi	Mortgage ve likidite krizi devam ediyor	
*Subprime kredilerinin ödenmemesiyle piyasalar şoka girdi. *Subprime kredilerine dayanan finansal türevler yeniden gözden geçirildi. *Ünlü yatırımcılar zarara uğradı. *Yatırımcılar riskten kaçınmaya başladı. *Kredi riskleri tekrar fiyatlandırıldı. *Yatırımcılar nakit varlıklarını satmak zorunda kaldı.	*İlk kredi sorunları ortaya çıkmaya başladı. *Risk alma iştahı azalmaya başladı. *Yatırımcılar varlığa dayalı finansman bonosu almakta çekimser davrandı. *Kısa vadeli finansman talepleri oluştu. *Bankalar ellerinde nakit tutmaya başladı. Çünkü talepleri karşılayamamaktan çekindi. *3 aylık LIBOR oranları yükseldi. *Borçlanma maliyetleri etkilendi.	*Likidite açığı devam etti. *Bankalar hem kısa vadeli borçlanmada istikrarını korudu hem de faiz oranlarını yükseltti. *Yeni kredi kullanıcıları için şartlar zorlaştırıldı. *Avrupa MB, FED ve İngiltere MB tam zamanında olmamakla birlikte likidite sağladı. *FED faiz oranlarını %0,5 puan indirdi.	*Yüksek dönem faizleri. *Spekülatif ataklar karşısında kredi kullanıcıları olumsuz etkilendi. *Tüketiciden kaynaklanan riskler azaldı. *MB'nin kriz karşısında nasıl bir yardımda bulunacağı tahmin edilmeye başlandı.

Kaynak: BDDK, 2008: 1

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere subprime kredilerinin ödenmemesi ile piyasalarda başlayan gerginlik, kredi kullanımında sorunların ortaya çıkarmasına neden olmuş ve yatırımcıların risk almada çekimser davranmasını tetiklediği belirtilmiştir. Krizin süregeldiği dönemde yüksek dönem faizleri devam etmiş, spekülatif ataklar karşısında kredi kullanıcıları olumsuz etkilenmiş ve tüketiciden kaynaklanan riskler azalmaya başlamıştır.

2008 finansal krizini diğer krizlerden ayırt edici özelliklerden biri talebi tetikleyen unsurun gelir değil borcun olmasıdır. ABD'de hane halkı borçlanması 1980'de GSYH'nin %50'sini oluştururken, bu oran 2000 yılında %71'e, 2007 yılında

%100'e yükselmiştir. Yani dünya da talebin üçte ikisine sahip ABD tüketimi çöküntüye uğramıştır (Çevik, 2011:49).

2.2.4. Dünya Finans Piyasaları Üzerinde 2008 Küresel Krizin Etkileri

2008 krizi merkezi ABD emlak piyasası olmasına rağmen kısa bir sürede tüm dünya ülkelerini etkileyen küresel bir krize dönüşmüştür. Aşağıda bu küresel krizin konut fiyatlarında, büyüme oranlarında, işsizlik oranlarında, enflasyon oranlarında oluşturduğu değişiklikler incelenmiştir.

2.2.4.1. Konut Fiyatlarında Meydana Gelen Düşüş

Konut fiyatlarındaki artışlar küresel finansal krizin bir sonucu olarak, konut fiyatlarında meydana gelen düşüş ise bu krizin sonuçları arasında sıralanmaktadır. Konut kredilerinin ödenmesi noktasında sıkıntı olmasınedeniyle konut piyasası kısır döngüye girmiş ve 2007'nin ilk çeyreğinden itibaren ABD'de konut fiyatlarında ciddi azalmalar meydana gelmiştir (Alantar, 2008:5).

2006 Nisan ayında ev fiyatları en üst noktaya çıkmış fakat bu dönemde yaşanan çalkantılar etkisiyle düşmeye başlamıştır. 2009 yılında ise 6 yıl öncesi seviyesine düşmüştür. 20 metropol bölgedeki ev fiyatları 2008 yılında bir önceki yılın aynı ayına göre %16 oranında düşüş göstermiş, 7,5 milyon konut kredisi sahibinin evlerinin değeri bu evleri almak için aldıkları kredilerden daha düşük oranlara gerilemiştir. 2008 yılının Eylül ayında kamu borçlarını ödemede güçlük çeken bireylerin oranı 2007 yılının Eylül ayına kıyasla %21 artış göstermiştir (Eroğlu, 2012:19).

2.2.4.2. Büyüme Oranlarında Meydana Gelen Değişiklikler

Temmuz 2007'de ABD başlayan devamında AB ülkelerine sıçrayan ve daha sonra da pek çok bölgeye yayılarak küresel bir hal alan finansal kriz büyüme oranları üzerinde de değişikliklere neden olmuştur (Akın ve Ece, 2009:158). Tablo 2.6'da çeşitli ülke ve bölgelerdeki ekonomik büyüme göstergeleri verilmiştir.

**Tablo 2.6: Çeşitli Ülke ve Bölgelerdeki Ekonomik Büyüme Göstergeleri
(Değişim %)**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gelişmiş Ekonomiler	2,7	0,1	-3,4	3,1	1,7	1,2	1,2	1,9	2,1	1,6	1,8
ABD	1,9	-0,3	-2,8	5,2	1,6	2,2	1,7	2,4	2,6	1,6	2,2
Japonya	2,4	-1,0	-5,5	4,7	-0,5	1,7	1,4	0,0	0,5	0,5	0,6
Kanada	2,2	1,0	-2,9	3,1	3,1	1,7	2,2	2,5	1,1	1,2	1,9
Gelişmekte Olan Ekonomiler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çin	14,2	9,6	9,2	10,6	9,5	7,9	7,8	7,3	6,9	6,6	6,2
Hindistan	9,9	3,9	8,5	10,3	6,6	5,6	6,6	7,2	7,6	7,6	7,6
Meksika	3,2	1,4	-4,7	5,1	4,0	4,0	1,4	2,2	2,5	2,1	2,3
Brezilya	6,1	5,1	-0,1	7,5	3,9	1,9	3,0	0,1	-3,8	-3,3	0,5
AB Ülkeleri	2,9	0,4	-4,5	2,1	1,5	-0,9	-0,3	1,1	2,0	1,7	1,5
Almanya	2,8	0,8	-5,6	4,0	3,7	0,7	0,6	1,6	1,5	1,7	1,4
Fransa	2,3	0,2	-2,9	2,0	2,1	0,2	0,6	0,6	1,3	1,3	1,3
İspanya	3,6	1,1	-3,6	0,0	-0,1	-2,6	-1,7	1,4	3,2	3,1	2,2
İtalya	1,5	-1,1	-5,5	1,7	0,6	-2,8	-1,7	-0,3	0,8	0,8	0,9
Hollanda	3,9	1,7	-3,8	1,4	1,7	-1,1	-0,2	1,4	2,0	1,7	1,6

Kaynak: World Economic Outlook, October 2016(Erişim Tarihi: 04.01.2018)

Yukarıdaki tabloda ifade edildiği üzere gelişmiş ülkelerde büyüme oranı 2007 yılında %2,7 iken, 2008 yılına gelindiğinde küresel krizin etkisiyle %0,1'e gerilemiştir. 2009 yılında bu gerileme devam etmiş ancak 2010 yılında yeniden büyüme gözlemlenmiştir. Büyüme oranı 2007 yılında gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Çin'de %14,2 iken, 2008 yılında %9,6 seviyesinde ve 2009 yılında krizin üzerinden 1 yıl geçmesine rağmen ekonomik büyüme daha da düşük oranlarda oluşmuştur. AB Ülkeleri 2007 yılında %2,9'luk bir büyüme sağlar iken 2008 yılında büyüme oranı %0,4 olmuştur. 2009 yılında %-4,5 oranında büyümenin ardından 2010 yılında tekrar %2,1'lik büyüme göstermiştir.

2.2.4.3. İşsizlik Oranlarında Meydana Gelen Değişiklikler

Küresel ekonomik kriz, işsizlik oranlarında da ciddi artışlara neden olmuştur. Tablo 2.7'de gelişmiş ekonomiler, ABD ve Japonya'da meydana gelen işsizlik oranları gösterilmiştir.

Tablo2.7: Gelişmiş Ekonomiler, ABD ve Japonya İşsizlik Oranları (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gelişmiş Ekonomiler	5,8	8,0	8,3	7,9	7,9	7,9	7,5	9,5	-	-
ABD	5,8	9,3	9,6	9,0	9,0	7,4	6,2	5,3	4,9	4,4
Japonya	4,0	5,1	5,1	4,5	4,8	4,0	10,2	3,9	3,1	2,9

Kaynak: World Economic Outlook, 2016. (Erişim Tarihi: 04.01.2018).

Yukarıdaki tabloda ABD ve gelişmiş ekonomilerde 2008 küresel krizin etkisini gösterdiği 2009 yılında işsizlik oranlarında yukarı doğru trend göze çarpmaktadır. Japonya'da krizden etkilenmiş fakat 2009 yılında ABD'de oluşan işsizlik oranına göre daha düşük oranda işsizlik meydana gelmiştir. 2011 yılı itibarı ile yukarıda bahsedilen ülkelerde işsizlik oranı tekrar düşmeye başlamıştır.

2.2.4.4. Enflasyon Üzerinde Meydana Gelen Değişimler

Küresel krizin etkisini gösterdiği diğer bir alan ise enflasyondur. 2008 yılında tüm dünya üzerinde enflasyon oranlarında bir artış görülmüştür. Tablo 2.8'de dünya üzerindeki bazı ekonomilerde yıllar itibarı ile oluşan enflasyon oranları gösterilmiştir.

Tablo 2.8: Enflasyon oranları (%) (1998/2007-2017)

	Ortalama 1998-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gelişmiş Ekonomiler	2,0	3,4	0,2	1,5	2,7	2,0	1,4	1,4	0,3	0,8	1,7
ABD	2,6	3,8	-0,3	1,6	3,1	2,1	1,5	1,6	0,1	1,2	2,3
Avrupa Bölgesi	2,0	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,3	0,4	0,0	0,3	1,1
Japonya	-0,2	1,4	-1,4	-0,7	-0,3	-0,1	0,3	2,8	0,8	-0,2	0,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	7,9	9,2	5,0	5,6	7,1	5,8	5,5	4,7	4,7	4,5	4,4
Gelişmekte Olan Asya	4,2	7,6	2,8	5,1	6,5	4,6	4,6	3,5	2,7	3,1	3,3
Gelişmekte Olan Avrupa	18,5	8,5	4,8	5,6	5,4	5,9	4,3	3,8	2,9	3,1	4,2
Latin Amerika	7,0	6,4	4,6	4,2	5,2	4,6	4,6	4,9	5,5	5,8	4,2

Kaynak: World Economic Outlook, October 2016. (Erişim Tarihi: 04.01.2018)

Yukarıdaki tabloda 1998-2007 yılları arasında ortalama enflasyon oranı gelişmiş ekonomilerde %2,0 oranında meydana gelmiştir. Aynı şekilde 1998-2007 yılları arasında ortalama enflasyon oranı ABD, Avrupa bölgesi, Japonya, gelişmekte olan ülkeler, gelişmekte olan Asya, gelişmekte olan Avrupa ve Latin Amerika'da sırasıyla %2,6, %2,0, %-0,2, %7,9, %4,2, %18,5 ve %7,0 olarak gerçekleşmiştir. 2008 küresel krizin etkisi ile enflasyon oranları gelişmiş ekonomiler, ABD, Avrupa bölgesi, Japonya, gelişmekte olan ülkeler, gelişmekte olan Asya, gelişmekte olan Avrupa ve Latin Amerika'da sırasıyla %3,4, %3,8, %3,3, %1,4, %9,2, %7,6, %8,5 ve %6,4 oranında oluşmuştur. Bu oranlara bakıldığında dünya genelinde küresel krizin enflasyon oranlarını negatif yönde etkilediği görülmektedir.

Ayrıca 2008 yılında oluşan yüksek enflasyon oranı sadece kriz kaynaklı değildir. Küresel krizin yanı sıra bu dönemde petrol ve gıda fiyatlarındaki yükselmeler de ciddi ölçüde enflasyonist etkiye sebep olmuştur. Özellikle enerji talebi hızlı bir şekilde yükselmiştir (Eroğlu, 2012:29).

2.2.5. Türkiye Ekonomisi Üzerinde 2008 Küresel Krizin Etkileri

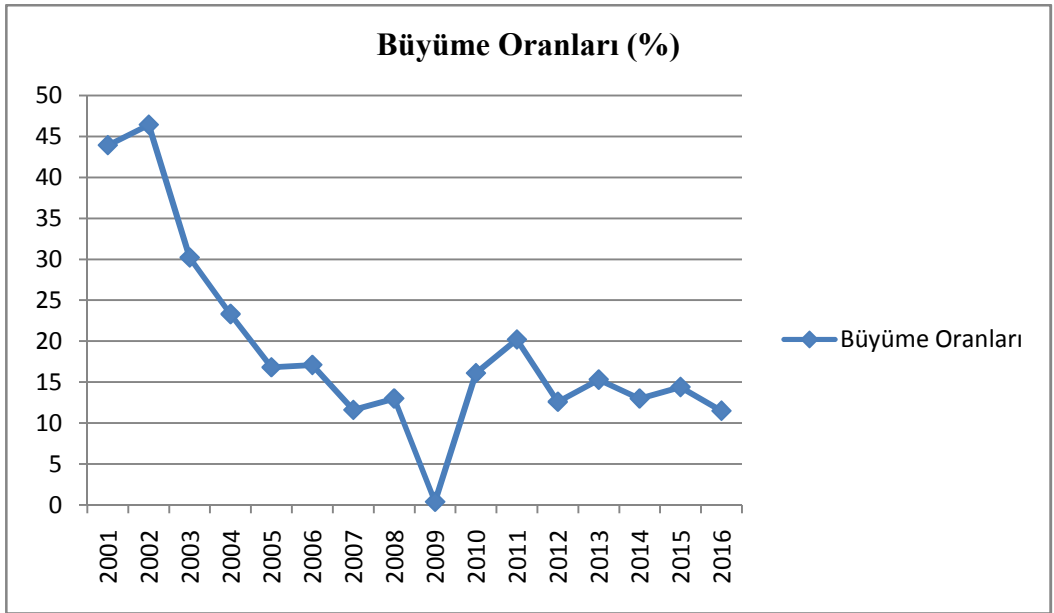
2008 küresel kriz başta ABD olmak üzere tüm dünya piyasalarını derinden etkileyen bir kriz niteliğindedir ve Türkiye'de bu krizden etkilenen ülkelerden sadece birisidir.

Küresel kriz, ABD ve diğer ülkelerde yaşanan süreç ile Türkiye'de aynı yaşanmamıştır. Hiçbir banka iflası yaşamamış aksine bankacılık sektöründe krizin etkili olduğu yıllarda büyüme yaşanmıştır. 2001 krizinde alınan önlemler sayesinde Türk bankacılık sektörü kısmen daha az bir şiddette krizi atlattır (Ban vd., 2010:63). Aşağıda sırasıyla büyüme oranları, enflasyon oranı, işsizlik oranı, cari açık, dış ticaret ve ödemeler dengesi, kapasite kullanım oranı alanlarında Türkiye'nin etkilenme derecesi anlatılmıştır.

2.2.5.1. Büyüme Oranları

Ekonomik kriz etkisini reel kesim üzerinde de hissettirmiş ve özellikle büyüme hızı ve oranlarında ve bunların hepsini kapsayan GSYH'da görülmektedir. 2008 küresel kriz Türkiye ekonomisinde %13,8'lik bir küçülme yaşanmasına neden olmuştur (Zadeh, 2014:130). Grafik 2.1'de Türkiye ekonomisinin yıllar itibarıyla büyüme oranları verilmiştir.

Grafik 2.1: Türkiye'nin Yıllar İtibarı İle Büyüme Oranları (%) (2001-2016)

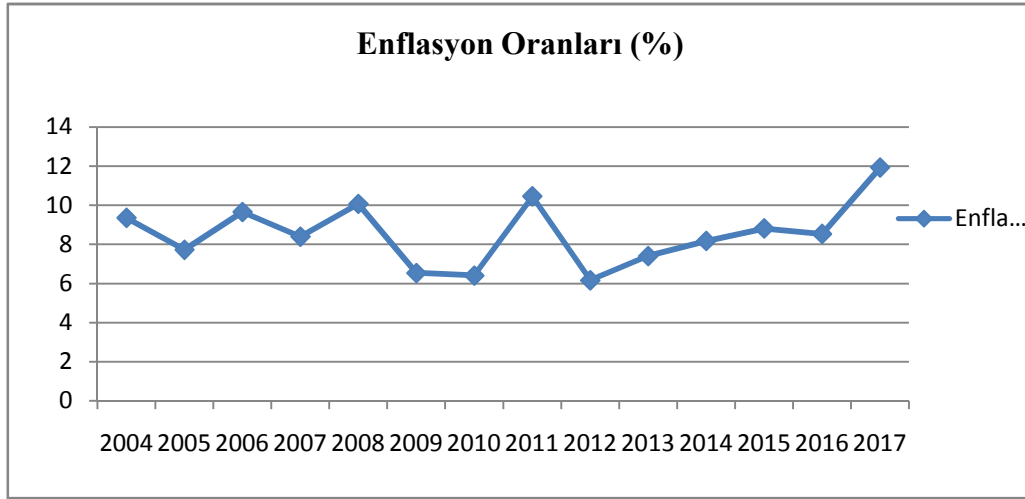
Kaynak: Tük, Yıllık GSYH. (Erişim Tarihi: 03.01.2018)

Türkiye ekonomisi 2008 yılında %13.0 oranında büyüme gösterirken, 2009 yılına gelindiğinde küresel krizin de etkisiyle 2002-2016 yılları arasında en taban oranda büyüme göstermiş ve %0,4 olarak belirlenmiştir.

2.2.5.2. Enflasyon Oranı

Türkiye Ekonomisi 2001 krizinin makro ekonomik değişkenlerde meydana getirdiği bozulmaların etkisinden kurtulmaya başladığı dönemde 2008 küresel kriz ile karşılaşmıştır. Grafik 2.2'te Türkiye'nin 2004-2017 yılları arasında oluşan enflasyon oranları belirtilmiştir.

Grafik 2.2: Enflasyon Oranları (%) (2004-2017)

Kaynak: Tüik,2003 Bazda Bir Önceki yılın Aralık Ayına Göre Değişim(%)
(Erişim Tarihi: 03.01.2018)

Grafikte belirtildiği üzere Türkiye 2004 enflasyon oranı yaklaşık olarak %9,35 oranındayken, 2005 yılında düşme eğilimi göstermiş ve %7,72 olarak belirtilmiştir. Fakat 2008 kriz yılına gelindiğinde enflasyon oranı 2004 yılı enflasyon oranının da üzerine çıkarak %10,06 olarak hesaplanmıştır. 2009 yılı itibarıyla enflasyon oranı tekrar düşmüş fakat yıllar itibari ile düzen sağlayamamıştır.

2.2.5.3. İşsizlik Oranları

Ekonomik krizlerin genel olarak ortak özelliği kriz neticesinde pek çok kişinin işsiz kalmasıdır. Kriz meydana geldiği zaman işverenlerin uygulamış oldukları 2 politika vardır. İlki, işçi sayısını azaltmak yani işten çıkarmak, (3-4 işçinin yaptığı işi tek işçiye yaptırmak vs.) ikincisi ise işçilerin maaşlarını doğrudan azaltmak ve artan

enflasyon karşısında sabitleyerek görel olarak düşürmektir. Bu durumlar ise işsizliğin artmasına sebep olmaktadır (Kılıçarslan, 2016:30). Tablo 2.9'da Türkiye ekonomisine ait işgücü durumu detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Tablo 2.9: Türkiye'de Kurumsal Olmayan Kurumun İşgücü Durumu (2005-2016) (+15 yaş, bin kişi)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
+15 Yaş nüfus (bin kişi)	48.356	49.275	50.177	50.982	51.833	52.904	53.985	54.961	55.982	56.986	57.584	58.720
İşgücü (bin kişi)	21.691	21.913	22.253	22.899	23.710	24.594	25.594	26.141	27.046	28.786	29.678	30.535
İstihdam Edilenler(bin kişi)	19.633	19.933	20.209	20.604	20.615	21.858	23.266	23.937	24.601	25.933	26.621	27.235
İşsiz (bin kişi)	2.058	1.980	2.044	2.295	3.095	2.737	3.328	2.204	2.445	2.853	3.057	3.330
İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus (bin kişi)	26.665	27.362	27.925	28.083	28.124	28.310	28.391	28.320	28.936	28.200	28.176	28.185
İşgücüne Katılma Oranı(%)	44,9	44,5	44,3	44,9	45,7	46,5	47,7	47,6	48,3	50,5	51,3	52,0
İşsizlik Oranı(%)	9,5	9,0	9,2	10,0	13,1	11,1	9,1	8,4	9,0	9,9	10,3	10,9
İstihdam Oranı(%)	40,6	40,5	40,3	40,4	39,8	41,3	43,1	43,6	43,9	45,5	46,0	46,3
Tarım Dışı İşsizlik Oranı(%)	12,0	11,1	11,2	12,3	16,0	13,7	11,3	10,3	10,9	12,0	12,4	13,0

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri.(Erişim Tarihi:03.01.2018)

Yukarıdaki tabloya göre 2007 yılının ağustos ayında 2.044.000 olan işsiz sayısı 2008 yılının aynı ayında 2.205.000'e çıkmıştır. Başka bir ifadeyle 2007 yılı işsizlik oranı %9,2 iken, 2008 yılında aynı ayda %10,0'a yükselmiştir. İstihdam oranı aynı dönemde %40,3'ten %40,4'e yükselmiştir.

2.2.5.4. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi

Türkiye'de önemli ekonomik konulardan birisi yıllardır değişmeyen dış ticaret dengesizliğidir ve Türkiye 1950 yılından beri dış ticaret açığı veren bir ülkedir. Yani ithalatı ihracatından fazladır. Türkiye açısından 2008 krizini diğer krizlerden ayıran temel özellik ihraç edilen mallara olan talebin bıçak gibi kesilmesidir. Küresel düzeyde ekonomilerin küçülmesi, küresel gelir düzeyinde azalma meydana gelmesidir. Gelir düzeyinin düşmesi de talebin düşmesine neden olur. Bu düşüşten özellikle yatırım malları daha çok etkilenir. Fakat yarı dayanıklı ve dayanaksız mallara olan talep de azalır ve ihracat düşer. Beraberinde ihracata dayalı üretim yapan sektörde olumsuz etkilenir (Eroğlu, 2012:39). Tablo 2.10'da Türkiye'nin 2002-2017/Kasım yılları arası dış ticaret ve ekonomik göstergeleri ifade edilmiştir.

Tablo 2.10: Yıllara Göre Dış Ticaret Göstergeleri (2002-2017/Kasım)(Milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim	Karşılama Oranı(%)
2002	36.059.089	51.553.797	-15.494.708	87.612.866	69,9
2003	47.252.836	69.339.692	-22.086.856	116.592.528	68,1
2004	63.167.153	97.539.766	-34.372.613	160.706.919	64,8
2005	73.476.408	116.774.151	-43.297.743	190.250.559	62,9
2006	85.534.676	139.576.174	-54.041.499	225.110.850	61,3
2007	107.271.750	173.062.765	-62.790.965	277.334.464	63,1
2008	132.027.196	201.963.574	-69.936.378	333.990.770	65,4
2009	102.142.613	140.928.421	-38.785.809	243.071.034	72,5
2010	113.883.219	185.544.332	-71.661.713	299.427.551	61,4
2011	134.906.869	240.841.676	-105.934.807	375.748.545	56,0
2012	152.461.737	236.545.141	-84.083.404	389.006.877	64,5
2013	151.802.637	251.661.250	-99.858.613	403.463.887	60,3
2014	157.610.158	242.177.117	-84.566.959	399.787.275	65,1
2015	143.838.871	207.234.359	-63.395.487	351.073.230	69,4
2016	142.529.584	198.618.235	-56.088.651	341.147.819	71,8
2017/Kasım	14.216.607	20.537.008	-6.320.401	34.753.615	69,2

Kaynak: Tüik, Yıllara Göre Dış Ticaret. (Erişim Tarihi: 03.01.208)

Yukarıdaki tabloda belirtildiği üzere Türkiye'nin ithalat ve ihracat miktarı 2002 yılından 2009 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Fakat 2009 yılında yaşanan krizin etkisi kendisini göstermiş ve ithalat, ihracat miktarı azalmıştır. Dış ticaret dengesi ise 2009 yılında diğer yıllara göre azalma göstermiştir.

2.2.5.5. Sanayi Üretim Endeksi

Ekonomide sermaye stokunda meydana gelen artış, üretim seviyesini de artırmaktadır. Lakin oluşan artış hızı belirli bir seviyede durmaktadır. Sermaye kullanımının artması ise marjinal verimliliği negatif yönde etkilemektedir. Eğer sermaye yoğunluğu yeterli seviyede değilse, işgücü ve verimlilik sabit olmak şartıyla kişi başına düşen sermaye miktarı istenilen seviyenin üzerine çıkamamaktadır. Bu durumda sürdürülebilir ekonomik gelişmenin önünde önemli bir sorun olmaktadır. 2008 küresel kriz sonrasında talep düşmeye başlamış ve sanayi kapasite kullanım oranında da

azalma meydana gelmiştir (Şahin vd., 2010:2958). Tablo 2.11'de 2005-2017 yılları arasında hesaplanan sanayi üretim endeksi gösterilmiştir.

Tablo 2.11: Sanayi Üretim Endeksi (%) (2005-2017)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
2005	72,1	74,1	84,8	81,8	85,4	88,1	86,1	86,0	93,9	96,0	87,9	97,3	86,1
2006	72,9	80,6	95,3	90,3	96,1	97,5	94,2	91,6	98,2	92,2	100,5	99,8	92,4
2007	86,9	87,8	101,1	95,7	103,2	102,2	99,9	98,9	102,4	101,6	108,8	98,2	98,9
2008	96,7	95,9	104,7	102,9	106,3	104,6	104,3	95,5	98,3	95,2	94,8	81,1	98,3
2009	75,9	72,9	82,2	83,5	88,1	94,2	95,0	89,3	88,8	101,1	92,0	100,5	88,6
2010	85,6	85,4	100,0	97,7	101,7	103,9	105,0	100,5	97,2	108,9	98,6	115,9	100,0
2011	101,9	87,7	111,7	107,1	111,6	114,1	112,4	106,2	111,0	119,9	107,2	120,1	110,1
2012	104,5	102,9	115,8	110,0	118,2	116,5	116,1	103,4	116,4	112,3	121,4	116,7	112,9
2013	106,8	104,4	116,0	115,3	120,5	120,0	122,9	102,1	123,9	111,7	127,0	124,8	116,3
2014	114,9	109,7	121,3	120,9	122,7	122,0	117,4	115,0	129,4	116,7	125,5	130,3	120,5
2015	112,4	110,6	127,2	125,5	123,1	130,2	118,9	124,5	119,2	134,0	130,1	136,2	124,3
2016	116,4	120,2	133,2	126,4	131,9	131,8	108,9	128,0	114,3	134,3	136,2	137,9	126,6
2017	121,3	118,2	136,6	134,0	137,4	137,4	136,9	133,0	129,6	146,3	-	-	-

Kaynak: TÜİK, Sanayi Üretim Endeksi. (Erişim Tarihi: 03.01.2018)

Yukarıdaki tabloda ifade edildiği üzere 2005-2017 yıllarının aylarına göre sanayi üretim endeksi belirtilmiştir. 2008 yılı sanayi kullanım endeksi mayıs ayında azalmaya başlamış ve diğer aylarda da bu düşüş devam etmiştir. 2007 Kasım ayında sanayi kullanım endeksi %100,8 iken, 2008 yılının aynı ayında %94,8 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.6. 2008 Küresel Krize Karşı Alınan Önlemler

Küresel krizin etkilerini azaltmak veya daha az etkilenmek amacıyla hem uluslararası piyasalarda hem de Türkiye'de bir dizi önlem faaliyetleri alınmıştır. Aşağıda bu önlem faaliyetlerinin detaylı açıklaması yapılmıştır.

2.2.6.1. 2008 Küresel Krize Karşı Alınan Uluslararası Önlemler

Küresel kriz sonrasında ABD, AB Ülkeleri ve krizden etkilenen diğer ülkeler krizlere karşı uyarı adına politikalar geliştirmişlerdir. Hükümetler kamu tüketim ve yatırım paketleri hazırlayarak özel sektör taleplerinde meydana gelen azalmalara karşı önlem almışlardır. Merkez Bankaları ise faiz oranlarının düşmesini sağlayacak ve piyasalarda oluşan likidite açığını azaltmak için krizin hissedilmeye başladığı zamana kadar uygulanmaya konulmamış politikalar uygulamışlardır. Fakat yapılan bu tedbirler hem kredi piyasalarını güçlendirmede yetersiz kalmış hem de işsizliğin azalmasında önemli bir faktör olmamıştır. Fakat alınan önlemler krizin reel sektör üzerindeki etkilerine çözüm bulmada yetersiz kalmış olsa da dünya ekonomisi az da olsa toparlanmaya başlamış ve büyüme hızı tahminleri olumlu yöne geçmiştir (Yılmaz, 2015:51).

Mevcut olan makroekonomik riskleri önlemek, finansal istikrarı sağlamak ve likidite kolaylıkları oluşturmak adına FED tarafından politikalar uygulanmıştır. Yani uygulanmakta olan mevcut uygulamalarda ve operasyonlarda gözle görülür bir değişikliğe gidilmiştir. Bununla ilgili olarak en önemli reform hareketi ABD Hazinesi ve Federal kurumların menkul kıymetlerinin alım satımı olarak bilinen açık piyasa işlemleridir(Gürçay, 2015:36).

Uluslararası piyasalarda yaşanan kriz sonucunda piyasalarda likit yetersizliği başlamış, sorunlu aktiflerin değeri hakkındaki belirsizlikler ve sermaye eksikliğine karşı önlem faaliyetleri yapılmıştır. Bu kapsamda mevduat garantileri fazlalaştırılmış, açığa

satış yasaklanmış veya sınırlama getirilmiştir. Fakat alınan tedbirler, finans piyasalarına karşı zedelenen güvenin tekrardan yenilenmesine ve piyasa şartlarının iyileşmesine yetmemiştir. Bunun üzerine ülkelerin bankalar arası borçlanmalara tekrardan başlamasına neden olacak ve bankaların yeniden sermayelendirilmesine yönelik geniş çaplı pro-aktif tedbirlerin alınması şart olmuştur (Ataman Erdönmez, 2009:89). Tablo 2.12'de ülkelerin almış oldukları önlem kategorileri belirtilmiştir.

Tablo 2.12: Ülkelerin Krize Karşı Aldıkları Önlem Kategorileri

Para Politikası Araçları	<ul style="list-style-type: none"> • Faiz Oranı Değişiklikleri, • Zorunlu Karşılık Oranlarındaki Değişiklik, • Döviz Kuruna Yapılan Müdahale.
Finansal Sisteme İlişkin Kriz Önlem Araçları	<ul style="list-style-type: none"> • Mevduat Garantisinin Artırılması, Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesi, • Likidite Enjeksiyonları, • Banka Kredi Borçlarına Devlet Garantisi Verilmesi, • Kamulaştırma/Fona Devir, • Ticari Tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması, • İpotekli Konut Kredisi Tahvillerinin Alınması, Açığa Satışın Yasaklanması, • Toksik Varlıkların Alınması.
Uluslararası Kuruluşlar	<ul style="list-style-type: none"> • Swap Kanalı, • IMF.
Diğer	<ul style="list-style-type: none"> • İstihdam, • Altyapı Yatırımlarının Artırılması, • KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hane halklarına Yapılan Yardımlar vb.

Kaynak: Ataman Erdönmez, 2009: 89

Yukarıdaki tabloda ifade edildiği üzere kriz karşısında pek çok ülke önlemler almış ve farklı politikalar uygulamışlardır. Yukarıdaki tabloya bakıldığında ülkelerin 4 farklı kategoride önlem aldığı görülmektedir. Alınan önlemlerin büyük çoğunluğu ise finansal sisteme ilişkin kriz önlem araçları oluşturmaktadır.

Küresel kriz ile ilgili olarak uluslararası alanda alınması gereken tedbirler sıralanacak olur ise (Yıldırım, 2010:53-54):

- Ortak bir dünya bankası kurulmalı ve bütün ülkelerin para hareketleri bu banka aracılığıyla yapılmalıdır.

- Daha önce bazı ülkeler tarafından uygulandığı gibi alacaklı ülkelerin borçlu olan gelişmekte olan ülkelere alacağını bir defaya özgü olmak şartıyla sınırlamalı veya iki yıl süre ile borç ödemeleri ertelemelidir.
- Ekonomik krizlerde güven unsurunun öneminden dolayı güvensizliği ateşleyecek değerlendirmeler kaçınılmalıdır. Çünkü kredi değerlendirme kuruluşları tarafından ülkelere verilen kredi notları, iş dünyasının ve saygın bilim adamlarının yorumları krize neden olabilmektedir.

Ülkelerin yaşamış oldukları finansal krizler sonucunda yukarıda belirtildiği şekilde önlemler almasının en büyük sebebi, krizlerin meydana geldiği ülke ekonomisinin tamamını etkilemesinin önüne geçmektir. Çünkü finansal krizin ülke ekonomisini etkileme düzeyi arttıkça maliyetler de artış gözlenecektir.

2.2.6.2. 2008 Küresel Krize Karşı Türkiye'de Alınan Önlemler

Küresel krizin etkisi Türkiye'de ilk dönemlerde diğer gelişmiş ülkeler de hissedildiği kadar hissedilmemiştir. Çünkü Türk bankacılık sektörü 2008 küresel krizinden önce yaşanan diğer krizlerden sonra BDDK tarafından ciddi denetim altına alınmış ve yabancı ülkelerin kağıtlarını almaları kısıtlanmıştır. 2008 küresel krizinde ülke içine giriş yapan döviz miktarındaki azalma ile Türkiye büyük bir dış borç içine sürüklenmiş ve krizden de dolaylı olarak etkilenmiştir (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2008:7).

2008 küresel krizine karşı uluslararası düzeyde bir takım önlemler alınmasının yanı sıra Türkiye'de krizi önlemek adına bazı faaliyetler düzenlemiştir. Tablo 2.13'de alınan bu önlemler sıralanmıştır.

Tablo 2.13: Türkiye'de Küresel Krize Karşı Alınan Önlemler

Hükümet Tarafından Alınan Önlemler

- Vadesi geldiği halde ödenmemiş tüm vergi alacakları taksitlendirilmiştir.
- Türklerin yurtdışında kazandıkları paralarının Türkiye'ye getirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır.
- Mevduata güvence verme yetkisinin TMSF'den alınarak Bakanlar Kurulu'na devredilmiştir.
- Hisse senedi alım satımlarında uygulanan stopaj oranı %0'a indirilmiştir.
- KOSGEB kanalı ile KOBİ'lere faizsiz kredi sağlanmıştır.
- Halk bankası kanalıyla esnaf ve sanayiciye yeni kredi imkanları sağlanmıştır.
- SSK işveren primlerinde 5 puanlık indirim yapılmıştır.
- Eximbank kredileri arttırılmış ve sermayesi güçlendirilmiştir.

Kaynak: Altuntepe, 2009: 137-138

Yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi, hükümet tarafından alınan bu önlemler ile ekonomide oluşacak talebin canlanması ve bankaların karşılaşacakları sorunları rahat bir şekilde aşabilmeleri amaçlanmıştır. KOBİ'lere sunulan sıfır faizli krediler, esnaf ve sanayi işletmecilerine kullanılmak üzere hazırlanan krediler ile reel sektörü canlandırma amaçlanmıştır. Fakat alınan bu önlemler her ne kadar fayda sağlamış olsa da hükümetin tedbirleri bütün halinde açıklamak yerine parça parça açıklamayı tercih etmesi zaman zaman eleştirilmiştir. Çünkü tedbirlerin bütün halinde açıklanmaması kamuoyunda zaman içinde yeni tedbirlerin alınacağı beklentisini uyandırmış ve bu durum da alınan tedbirlerden beklenen yararının alınmamasına neden olmuştur (Altuntepe, 2009:138).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI BANKALAR ve GENEL ÖZELLİKLERİ

Günümüzde yabancı bankaların önemi günden güne artış göstermiş ve ülkeler kapılarını yabancı banka kurumlarına açmıştır. Aşağıda yabancı bankaların tanımı, genel özellikleri, yabancı bankaların neden Türk bankacılık sektörünü seçtiği, yabancı bankaların tarihsel gelişimi ve yabancı bankaların avantajları ve dezavantajları hakkında detaylı açıklama yapılmıştır.

3.1. YABANCI BANKA TANIMI

1990'lı yıllardan itibaren yabancı finans kurumları gelişmekte olan ülkelere giriş faaliyetlerine başlamışlardır. Bu yıllar finans kuruluşların uluslararası ölçekte büyüdüğü yıllar olmuştur. Özellikle bankacılık sektöründe görülen bu değişim yabancı bankaların gelişmekte olan piyasalara girmesiyle kendisini göstermiştir. Yabancı banka diğer bir ifadeyle çokuluslu bankacılık, geleneksel olarak uluslararası ticarete aracılık, fon transferleri, döviz işlemleri, yabancılardan mevduat kabulü, finansal danışmanlı ve finansal yönetim hizmetleri yapmak gibi işlemleri kapsayan kurumdur (Baltacı, 2011:15-16).

Literatürde çokuluslu bankacılık ile uluslararası bankacılık sık sık karıştırılan bir kavramdır. Uluslararası bankacılık çokuluslu bankacılığa göre daha geniş bir anlamı içermektedir. Uluslararası bankacılık, uluslararası işlemler ve ticaretin finansmanı için ana ülkede yerleşik olmayan kişiler ile yapılan yerli para cinsinden işlemleri kapsamaktadır. Uluslararası bankacılığı çokuluslu bankacıktan ayıran başka bir özellik ise uluslararası bankacılık faaliyetlerinin yapılması için yabancı bir ülkede fiziki olarak bulunma zorunluluğunun olmamasıdır (Bumin, 2007:3-4).

Herhangi bir ülkede işlem gören bankaların yabancı banka olarak nitelendirilmesi için belirli kriterlere sahip olması gerekmektedir. Bu kriterlerden bir tanesi şu şekildedir; hisselerinin yabancı ülkede ana banka tarafından satın alınması ve yabancı bankaların banka yönetimi üzerinde büyük oranda etkisinin bulunması zorunludur. Belirtilen bu etkinin var olabilmesi için ihtiyaç olan alt hisse oranı literatürde genellikle % 50 olarak belirtilmektedir. Yani %50'si ülkedeki yerleşik kişilere ait olmayan bankalar yabancı banka sınıfına dahil olmaktadır (Baltacı, 2011:16).

3.2. YABANCI BANKALARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Yabancı ve yerel bankalar arasında yapısal ve organizasyonel farklılıklar bulunmasından dolayı her ikisinin de farklı özellikleri bulunmaktadır.

Yabancı bankaları yerel bankalardan ayıran temel özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür (İncekara, 2013:42-44):

- Ana bankanın bağımlı banka konumundaki bankasına uluslararası piyasada ulaşma kolaylığı vermesi, uluslararası çeşitlendirmeye yönlendirmesi ve düşük maliyetli fonlara ulaşma imkanı vermesi, yabancı bankalar maliyet avantajı sağlamakta ve karlılık oranını yükseltmektedir.
- Yabancı bankalardaki kredi stoku özel yerel bankalara göre daha hızlı büyümektedir. Sebebi ise fonlama kolaylığı ve çeşitliliğinin getirdiği avantajlardır.
- Yabancı bankaların kredi stoklarında yabancı para riskleri daha fazladır ve kullandığı fonların geneli kısa vadeli. Bu durum ise yabancı bankaların uluslararası para piyasalarına daha kolay ulaşabilmeleri veya ana kuruluş tarafından kendisini fonlayabilmesi yeteneklerinden ve çoğunlukla uluslararası niteliğe ya da ihracatçı niteliğe sahip kuruluşları finanse etmelerinden kaynaklanmaktadır.
- Özel yerel bankalara göre yabancı bankaların yasal takipteki veya donuk kredileri karşılığında ayırmak zorunda olduğu karşılıkları ve kredilerin iyileşme dereceleri daha fazladır.
- Bilanço yapısındaki olumsuzlukları daha kolay fark edebilen yabancı bankalar, tahsili gecikmiş alacakları ve potansiyel kayıpları azaltmak için yerel bankalara göre daha sıkı kredi politikaları ve çalışma stratejileri oluşturabilmelerine rağmen ayrılan karşılıklar genel olarak daha çoktur. Bu durum ise yabancı bankaların banka aktif verimliliğinin düşük çıkmasına neden olmaktadır.
- Yabancı bankaların karlılıkları, yatırım yaptıkları ülkelerin gelişmiş düzeylerinden etkilenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde faaliyette bulunan yabancı bankaların rakipleri yerel bankalardan daha yüksek bir karlılığa sahip olmalarına rağmen, gelişmiş ülkelerde faaliyette bulunan yabancı bankaların rakipleri yerel bankalardan daha düşük karlılıklara sahip olmaktadır. Sebebi,

yabancı bankaların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı net faiz marjları ile çalışmalarıdır.

3.3. YABANCI BANKALARIN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE GİRİŞ NEDENLERİ

Ulusal bankacılık sisteminde yabancı bankacılığın her geçen gün çoğalmasının genel nedenleri yaşanan bankacılık krizlerinin etkisiyle gelişmekte olan ülke piyasalarına giriş maliyetinin düşürülmesi, finansal liberalizasyon, artan arbitraj imkan ve yabancı sermayenin sınırlanmasına neden olan politikaların kaldırılmasıdır. Türkiye'de 1980 yılı ve sonrasında finansal liberalizasyonun benimsenmesi ile ekonominin serbest piyasa koşullarına uyum sağlama çabası piyasaya yabancı sermaye girişinin artmasını sağlamıştır (Koyuncu ve Şahan, 2011:261).

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne giriş nedenlerinden en önemlisi kararname⁴ ile açıklanmış olmasıdır. Bu kararname ile yabancı sermayeli bankaların yatırım yapmak amacıyla ev sahibi ülkede şube açabilecekleri açıkça belirtilmiştir. Yine bu düzenleme ile birlikte 1980 yılından sonra yabancı sermayeli bankaların Türkiye'de şube açmalarına izin verilmiştir. Ayrıca bir başka kararname⁵ çerçevesi ile yabancı bankaların Türkiye'de faaliyet göstermesi de kabul görmüştür. Yine aynı şekilde Türkiye'de şube açmak şartıyla faaliyet gösteren yabancı bankalar için düzenleme ise kanun⁶ ile yasallaşmıştır (Karacaoğlan, 2011:85).

Yapılan düzenleme faaliyetleri sonrasında Türkiye yabancı bankalar için daha karlı ve cazip bir pazar durumuna gelmiştir. Ayrıca gelişmekte olan Türkiye ekonomisi gelişme hızını artırabilmek için gelişimini mali açıdan destekleyecek bir dış kaynağa ihtiyaç duymuştur. Dünyada ki serbestleşme hareketlerine paralel olarak Türk bankacılık sektöründe serbestleşmeye başlamıştır (Çakar, 2003:41).

Yabancı sermayeli bankaların Türk bankacılık sektörünü tercih etmelerinin bir başka nedeni Türkiye'de kar marjının Avrupa bankacılık sektörüne göre yüksek olmasıdır. Bir Fransız veya Alman bankasının başka bir Avrupa ülkesine giderek pazar payı elde etmelerinin zorluğundan dolayı pazar payını ve aktifini büyütmede güçlük

⁴24 Ocak 1980 tarihli ve 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi.

⁵6224 sayılı 18.01.1954 tarihli Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile 70 sayılı ve 1980 tarihli Kararname.

⁶25.04.1985 tarihli 3182 Bankalar Kanununun 6. Maddesi.

çekmektedirler. Örneğin, bir bankanın aktif büyüklüğü 100 milyar dolar ve kar marjı %2 ise aktif karlılığı 2 milyar dolar olmaktadır. Kar marjı %1'e düşürüldüğünde aynı karı elde etmek için aktif büyüklüğünü 200 milyar dolara çıkarması gerekmektedir. Avrupa ülkelerinde pazar doygunluğu olduğu için aktif büyüklüğünün iki katına çıkarılması çok da mümkün değildir ve aktif büyüklüğünü artırmak için gelişmekte olan ülkelere yönelmek zorundadırlar. İşte bu nedenle Türkiye gelişmekte olan ülkeler arasında cazip konumdadır. Ayrıca Avrupa bankacılık sektöründe kar marjları %1.2'lerin altındayken, enflasyonun düşmesi ile birlikte %2-3'lere düşmekte ama Avrupa ülkelerine göre hala yüksek kalmaktadır (Babuşcu, t.y.).

Yabancı sermayeli bankaların Türkiye'yi tercih etmelerinin başka bir sebebi, yeni iş fırsatları ve bankacılık sektöründe artan kar olanakları olmuştur. Diğer sebepler ise merkez ofis veya ana ülkeye parasal yardım sağlamak, bankalar arası rekabette dengeyi sağlamak ve müşteri ilişkilerini güçlü tutmaktır (Demirhan, 2008:103).

Yabancı sermayeli bankaların Türk ekonomisine gelişini çekici kılan en önemli üç temel faktör artan nüfus, makroekonomik gelişmeler ve Türkiye'nin jeopolitik konumu olarak sıralanabilmektedir. Türk ekonomisinin komşuları ile ticari kapasitesi, Türkiye'nin yatırım ortamı, ekonomik büyüme potansiyeli ve makroekonomik performansını geliştirmeye yönelik programlar yabancı bankalar arasında tercih edilme sebepleri arasındadır (Balur, 2014:102).

2000'li yılların başında yaşanan krizlerden sonra bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması da yabancı bankaları Türkiye'ye çeken başka bir etkidir.

Yabancı sermayeli bankaların Türk bankacılık sektörüne giriş nedenlerini özet olarak sıralayacak olursak (Koyuncu ve Şahan, 2011:261):

- Bütün dünyada dar boğaza girmeye başlayan kar marjları,
- Türkiye penetrasyon oranlarının Avrupa ülkelerindeki oran ile kıyaslanması sonucunda daha düşük oranlara ulaşılması ve sonraki dönemlerde yükselme umudunun olması,
- Yabancı sermayeli bankaların ulusal pazarlarında bulunan rekabet ortamı,
- Makroekonomik yönden iyileşmeler,
- Türkiye'nin AB ile kaynaşma süreci,
- Geleceğe yönelik pozitif beklentiler,

- Sektörde yapılan yenilikler aracılığıyla yapılan iyileşmeler, şeklindedir.

3.4. YABANCI BANKALARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yabancı bankaların hem Dünya üzerinde hem de Türkiye üzerinde ki tarihsel gelişimi hakkında detaylı açıklamalar aşağıda yapılmıştır.

3.4.1. Yabancı Bankaların Dünya Üzerinde Tarihsel Gelişimi

Yabancı bankacılığın dünya üzerindeki tarihsel gelişimini Doğu Avrupa ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri ve Asya ülkeleri olarak sırasıyla aşağıda incelenmiştir.

3.4.1.1. Doğu Avrupa Ülkelerinde Yabancı Bankalar

Doğu Avrupa ülkelerinde, yabancı bankaların ulusal ekonomiye girişlerinde, devlet politikalarının yanı sıra sektöre giriş yapmayı planlayan yabancı bankaların politikaları da neden olmuştur. Doğu Avrupa ülkelerinde, bankacılık sektörüne dışarıdan bir göz olarak bakıldığında, büyük borç problemi yaşayan ve ekonomik sıkıntılardan kurtulmak isteyen, sermaye bulmada güçlük çeken, büyümelerini destekleyecek uzun vadeli fon ihtiyacı bulmakta zorluk çeken, belirli zamanlarda stratejik hatalar yapan yönetim kadrosuna sahip kurumların bulunması gibi Türk bankacılık sektörüne yakından benzeyen özellikleri bulunmaktadır. Böyle bir yapının bulunması ise devleti finansal ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma itmekte ve yabancı bankalara ihtiyaç duyulmasını sağlamaktadır (Özata, 2010:53).

Doğu Avrupa ülkelerinin birçoğunda kredi piyasaları yabancı bankalarının tekelindedir. 1990'lı yılların başında yabancı banka girişinin serbest bırakılması ve devlet bankalarının hisselerinin büyük bir kısmının yabancılara satılması sonucu yabancı mülkiyet yapısı oluşmuştur (Kaya, 2010:31).

Yabancı bankalar ilk başta sorunlu ve güçsüz bankaları satın alma yoluyla yüksek karlar elde etmeyi hedeflemektedir. 1990 sonrasında uygulanmaya başlanan finansal serbestleşme politikaları ve bankacılık sektöründeki hızlı reformlar yabancı bankaları ilk olarak temsilcilik ve şube açma daha sonra piyasa paylarını artırma stratejileri ile bankacılık sektörüne girişi artırmışlardır. Başlangıçta küçük ve orta ölçekli bankaların satılmasıyla başlayan süreç devamında kamu bankalarının da satılmasıyla devam etmiştir (Güneş, 2011:61).

3.4.1.2. Latin Amerika Ülkelerinde Yabancı Bankalar

Latin Amerika'da yabancı banka girişleri diğer gelişmekte olan ülkelere göre daha eski bir tarihe dayanır. Bu durumun nedeni ise 1990'lı yıllarda İspanyol kurumlarının önderliğinde kurulan satın alma programının girişlerini artırmasıdır. Ayrıca Latin Amerika bankacılık sektörünün diğer gelişmiş ülkelere göre aracılık marjlarının yüksek olması Avrupa finansal kuruluşları için tercih sebebi olmuştur. Latin Amerika'da yerel bankaların aktifler üzerinden ortalama marjları (net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı) 1988-1995 döneminde %5,76'dır. OECD ülkelerinde ise aynı dönemde bu oran %2,80 olarak belirlenmiştir (Özata, 2010:54).

Latin Amerika ülkeleri, 1980-1990 yılları arasında yatırımların verimliliğini artırmak ve finansal sisteme derinlik kazandırmak maksadıyla mali reformlara yönelmişlerdir. Çünkü o dönemde borca batmış ülkelerin mali reformlara yönelmekten başka seçeneği olmamıştır. IMF'den borç alabilmek için yapısal uyum ve finansal serbestleşmeyi hedefleyen politikaların uygulanması şart olmuştur. Uluslararası mali kurumlar bazı Güney Doğu Asya ülkeleri (Çin, Malezya, Tayland ve Güney Kore) dışında ki gelişmiş ülkelere kredi tahsis etmeyi kesmişlerdir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:111). Tüm bu şartlar da Latin Amerika ülkelerini finansal reformlar yapmaya ve ülke içine girmek isteyen yabancı bankalara sıcak bakmaya zorunlu kılmıştır.

Arjantin ve Şili'de 1994 yılının son çeyreği ile yabancı bankaların ulusal bankacılık sistemi içinde ciddi paya sahip olmuşlardır. Fakat bu payların %50'nin üzerine çıkması 1996-1997 yılları arasında gerçekleşmiştir. Meksika'da 2000 yılının başlarında ülkenin 2. ve 3. en büyük banka konumunda olan bankaların satışa çıkarılmasıyla yabancı bankaların ülke içindeki payları daha da artmıştır. 1994 yılında ise Meksika'da yabancı banka katılım oranı %1 iken, 2001 yılında bu oran %82'ye çıkmıştır. Latin Amerika ülkesinin bir diğer önemli ekonomisi olan Brezilya ise yabancıların sektörde baskın olarak görülmediği tek ülke konumunda olmuştur. Çünkü bu ülkede yabancı banka girişlerine son yıllara kadar muhafazakar bakılmıştır (Çakar, 2003:1

3.4.1.3. Asya Ülkelerinde Yabancı Bankalar

Amerika ve Doğu Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında Asya ülkelerinde yabancı bankaların katılımı daha geç olmuştur. Çünkü Asya ülkeleri daha çok ihracata

dayalı büyüme stratejisi çerçevesinde, imalat sanayinde doğrudan yabancı yatırımları teşvik eden bankacılıkta korumacılığı seçmişlerdir. Bu nedenle, yabancı bankaların ülkeye giriş başvuruları reddedilmiştir. Bu durumda yabancı bankalarda yerel bankalar ile rekabet etmek yerine üretim yapan çok uluslu şirketlere yönelmişlerdir (Çiftçi, 2009:38).

Asya ülkelerini yabancı banka girişlerine sıcak bakmaya iten en önemli neden 1997 yılında yaşanan Asya krizi olmuştur. Yaşanan bu ekonomik kriz sonrasında Malezya haricindeki pek çok ülke finansal serbestleşmenin gerektirdiği dışa açılma politikalarını uygulamaya başlamış ve Kore, Tayland ve birçok Asya ülkelerinde yabancı banka katılım oranlarının artmasına neden olmuştur. Diğer Asya ülkeleri gibi Çin'de ulusal bankacılık piyasasını yabancı finansal kuruluşlara açmış ve dört aşama ile yabancı bankaların ulusal piyasalara girişine izin verilmiştir. 1980'li yılların başında ilk olarak temsilcilik açmaya, daha sonra belirli bölgelerde şube açmaya olumlu bakılmış, 1990'lı yılların ortasına kadar 23 farklı şehirde banka faaliyetlerine izin verilmiş ve 1996 yılından sonra ise Çin'in tamamında yabancı bankalar yerli para cinsinden bankacılık hizmeti yapmışlardır (Soyluoğlu, 2008:19).

3.4.2. Yabancı Bankaların Türkiye'de Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de yabancı bankacılığın tarihsel gelişimi altı döneme ayrılmıştır. Bunlar, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (1847-1923), Cumhuriyet Kuruluş Dönemi (1923-1930), Planlı ve Karma Ekonomi Dönemi (1930-1980), Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2001), Bankacılıkta Yeniden Yapılandırma Döneminde Yabancı Bankalar (2001-2008) ve Bankacılıkta 2008 Yılı Sonrasında Yabancı Bankalardır.

3.4.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yabancı Bankalar (1847-1923)

Osmanlı döneminde bankacılık faaliyetlerine Tanzimat dönemi başlarına kadar geçen dönemde rastlanmamaktadır. Bu durumun en önemli nedeni ise Batı Avrupa'da gerçekleştirilen sanayi devriminin Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılamamış olmasıdır. Osmanlı devleti bütçe açıklarını kapatabilmek amacıyla 1840 yılında "Kaime" olarak adlandırılan ilk kağıt parayı çıkarmış ve paranın İngiliz Sterlini'ne karşı değerini koruyabilmek için 1847'de Galata'da faaliyette bulunan J. Alleon ve TH. Baltazzi isimli iki banker ile anlaşma yaparak ilk Osmanlı bankası olan Bank-ı Dersaadet'i kurmuştur (Biçen, 2010:86-87). Banka başlangıçta İngiliz sermayesi ile kurulmuş, 1863 yılında

Fransız sermayesi, 1875'te ise Avusturya sermayesi bankaya ortak edilmiştir. Fakat 1852'de yaşanan bazı mali bozukluklar sebebiyle bu bankanın faaliyetleri durdurulmuştur (Erol, 2010:92).

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde, 1863 yılında bir İngiliz-Fransız ortak girişimi olarak Bank-ı Osmani-i Şahane kurulmuştur (Şahin, 2011:104). Bu bankanın imtiyaz süresi ilk olarak 30 yıl ile sınırlandırılmıştır. Bank-ı Osmani-i Şahane'ye her türlü bankacılık işlemleriyle uğraşabileceği devlet bankasına özgü bazı yetkiler verilmiştir. Bankaya banknot çıkarma imtiyaz ve tekeli verilmiş ve hükümet imtiyaz süresi boyunca hiç kağıt para çıkarmamayı kabul etmiştir. Ayrıca bu banka hükümetin haznedarlığını yapmış, devlet gelirlerini toplamış ve hazinenin banka üzerine çektiği havaleleri ödemiş, devletin iç ve dış borçlarına ilişkin faiz ve ana para ödemeleri sadece bu banka aracılığı ile yapılmıştır (Güneş, 2011:30).

Osmanlı devleti 1854'de yapılan Kırım Savaşı sırasında savaş giderlerini karşılayabilmek için İngiltere'den ilk dış borcunu almıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti piyasaya 3 Milyon İngiliz sterlini bono sürmüş ve karşılığında 1,5 Milyon İngiliz sterlini borçlanmıştır. Devamında ise 20 yıl boyunca Osmanlı Devleti hızla borçlanmış ve daha sonraki yıllarda 1881 Muharrem Kararnamesi ile kurulan Düyun-u Umumiye, Osmanlı Meclisi İdaresi'nin bankerlik görevini üstlenmiştir. Düyun-u Umumiye İdaresi'nin yabancı sermaye için güvenli bir ortam oluşturmasının etkisi ile Avrupa'daki büyük bankalar Osmanlı İmparatorluğu topraklarında şubeler açmaya başlamışlardır (Şahin, 2011:104).

1875-1922 yılları arasında yabancı sermaye ile 7 banka faaliyete başlamıştır. Bu dönemde kurulan bankaların en uzun ömürlü olanı Selanik Bankası olmuştur. İsmi önce Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası olarak değiştirilmiş ve 1990 yılında, İnterbank olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu banka 2000 Kasım krizinde taahhütlerini yerine getiremediği için faaliyetine son verilmiştir (Erol, 2010:92).

3.4.2.2. Cumhuriyet Kuruluş Döneminde Yabancı Bankalar (1923-1930)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde faaliyet gösteren 38 yabancı bankadan 13 tanesi Cumhuriyet kurulduktan sonra da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı

döneminden Cumhuriyet dönemine geçen bazı bankalar bulunmaktadır ⁷ (Bağcı, 2014:36).

1924-1929 tarihleri arasında Türkiye'de 6 yabancı banka⁸ şube açma yoluyla faaliyetlerine başlamışlardır. Yeni açılan bu bankalar ile toplam da Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı banka sayısı 20'yi aşmıştır (Özakdağ, 2009:115-116).

Cumhuriyetin ilanı ile beraber yerli banka⁹ sayısında artış olmuştur ve 8 tane banka açılmıştır. Yerli banka sayısındaki bu artışın sebebi ise cumhuriyetin ilanının ulusalcılık anlayışını güçlendirmesidir. 1930 yılında kurulan TCMB, Osmanlı Bankası'nın görevlerini devralmıştır (Gündüz, 2003:133).

1929 Ekonomik Buhran ile Türkiye'nin dış ticareti olumsuz yönde etkilenmiştir. 1930 yılı ile birlikte Türkiye ekonomisi politikasında farklılık tercih edilmiş ve kambiyo kontrolleri yürürlüğe girmiştir. Yapılan bu düzenlemeler Türkiye'de bulunan yabancı bankaların işlemlerini sınırlandırmış veya durdurmuştur. 1929-1933 yılları arasında 9 banka¹⁰ faaliyetlerine son vermiştir (Tekeli ve İlhan, 1981:77).

3.4.2.3. Planlı ve Karma Ekonomi Döneminde Yabancı Bankalar (1930-1980)

1929-1979 tarihleri arasında Türkiye'de yabancı banka sayısı sürekli azalmış ve yeni bankaların kurulmasına da özel durumlar dışında izin verilmemiştir. Bu durum, o dönemde Türkiye'de uygulanan politikalar ve alt yapı yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Bu dönemde, 1964 yılında Türk-Amerikan ortaklığı; Türk-Amerikan Dış Ticaret Bankası ve 1977 yılında Türk-Arap ortaklığı; Arap Libya Ticaret Bankası, Kuveyt Yatırım Şirketi, Türkiye İş Bankası ve Anadolu Bankası kurulabilmiştir (Sönmez, 2014: 29).

⁷Osmanlı Bankası, Selanik Bankası, Crédit Lyonnais, Deutsche Bank, Deutsche Orient Bank, Banco Di Roma, Banque Française Des Pays Orient, Bank Marmaros Blank ve Şürekası, Banca Commerciale Italiana, Hollantse Bank Uni. N. V., Amerikan Express Company Inc., Commercial Bank of the Near East ve Ionian Bank Ltd. Bankaları.

⁸Merkezi Bükreş'te bulunan Banque Belge Pour L' Etranger (1924), Paris merkezli Banque Général Pour Le Commerce Etrangers – Umumi Ticareti Hariciye Bankası (1925), S.S.C.İ Ticareti Hariciye Bankası (1925), merkezi Milano olan İtalyan Şark Bankası (1925) ve Banque Franco Asiatique – Bank Franko Azyatik (1929).

⁹İş Bankası (1924), Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası (1925), T.C.M.B. (1930), Şekerbank ve Halk Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Türkiye Emlak ve Kredi Bankası (1946).

¹⁰Ionian Bank Ltd. (1929), Bank Marmaros Blank ve Şürekası (1929), Banaye Belge Pour L Etranger (1929), İtalyan Şark Bankası (1931), Credit Lyonnais (1933), Banque Général Pour Le Commerce Etranges – Umumi Ticareti Hariciye Bankası (1933), Banque Franco Asiatique –Bank Franco Azyatik (1933), Banque Française Des Pays Orient (1933), American Express Company Inc. (1933).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bankacılık sektöründeki bankaların neredeyse %42'si yabancı banka konumundayken, 1979 yılın sonunda bu oran %9'a gerilemiştir (Eren, 1986:18).

Planlı ve Karma Ekonomi döneminde, 1969 yılında Kara Mehmet Grubu Selanik Bankası'nı satın almıştır. Sonrasında ise ismini Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası olarak değiştirmiş ve bu banka ulusal sermayeli banka statüsüne getirilmiştir (Yıldırım, 2013:44).

3.4.2.4. Serbestleşme ve Dışa Açılma Döneminde Yabancı Bankalar (1980-2001)

1980 yılının 24 Ocak gününde ekonomiyi içinde bulunduğu darboğazdan kurtarmak ve serbest piyasa mekanizmasını hızlandırabilmek gayesiyle bir istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır. Bu reform paketi, ithal ikameci sanayi dönemi yerine ihracata yönelik büyüme dönemini destekleyen kararları içinde barındırmıştır. Ayrıca uygulanan bu istikrar programı, Türkiye'yi hem ekonomi yapısı hem de yabancı sermaye bakımından yepyeni bir dönemin başlangıcına götürmüştür (Balur, 2014:31).

Türk ekonomisinde yabancı sermayeye sağlanan teşvikler ile 1980 sonrasında Türk bankacılık sistemine girişlerin hızlanmasını sağlamıştır. Ekonomide büyüme yaşanması ve dışa açılmaların başlaması bankacılık sektörünü daha karlı bir alan haline getirmiş ve yabancı bankalar da bu paydan kar alabilmek amacıyla Türkiye'de yatırım hacimlerini fazlalaştırmışlardır. Genellikle şube açma yoluyla örgütlenen yabancı bankalar, kurumsal müşterilere hizmet vermek için toptan bankacılığa yoğunlaşmışlardır (Bumin, 2007: 43). Türkiye'nin Ortadoğu pazarlarına yakın olması ise yabancı sermayeli bankalar tarafından dikkat edilen başka bir husus olmuştur (Koyuncu ve Şahan, 2011:260).

1980 sonrasında mali sistemin önem kazanması ile yabancı bankalar Türkiye'de bankacılık sektörüne giriş yapmaya başlamış ve 1980 öncesinde 4 olan yabancı banka sayısı 1980 sonrasında neredeyse 30'a ulaşmıştır. İlk dönemlerde şube açma yoluyla sektöre giren yabancı bankalar daha sonra büyük holdingler ile ortaklık kurmuşlardır. Örneğin, Koç grubu ile American Ekpress'in Koç American Bank'ı kurması ve Sabancı grubu ile Fransız BNP'nin BNP-Akbank'ı kurması gibi. 1980-1989 yılları arasında faaliyetlerini sürdüren yabancı bankalardan bazıları şunlardır; Citibank, Bank

Mellat,Manufacturers Hanover Trust, B. P. Inertanional Bank, Bank Of Oman, Koç-American Bank, Yatırım Bank, Birleşik Körfez Bankası, Bank Of Tokyo, The First National Bank Of Boston ve Banque Indosuez (Bağcı, 2014:38).

1989 yılında finansal serbestleşme politikalarının devamı niteliğinde sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalarda kaldırılmıştır. Bu dönemde yabancı sermayeli bankalar tek şubeli banka veya bir-iki şube açarak çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu yolu tercih etmelerinin nedeni, sahip oldukları yüksek sermaye birikimi ile mevduat toplamaya ihtiyaç duymamaları sadece hazine bonusu ve devlet tahvili alma faaliyetlerini gerçekleştirmek istemeleridir (Özakdağ, 2009:118).

1994 yılına gelindiğinde Türkiye'de finansal kriz ve bankacılık krizi yaşanmıştır. Kriz dönemlerinde TCMB'nin duruma zamanında ve yeterli düzeyde müdahale etmemesi, Türk bankacılık sektörünü ve Türk ekonomi piyasasını zor durumda bırakmıştır. Fakat 1994 krizi ile bankacılık sektörü ciddi yaralar almamıştır. Çünkü 1989-1993 döneminde düşük döviz kuru ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi ve kar oranlarının düşmesi bankacılık sektörünü bu krizden belirli oranda koruyabilmiştir. Yabancı bankalar 1994 krizi ile mevduat kaybına uğramış olsalar da genel olarak likidite sıkıntısına girmemişlerdir. Yükselen faizlerin ve piyasa belirsizliğinin artması nedeniyle kredi kullanımlarını azaltarak, ellerindeki fonları başka bankaları fonlamada kullanmışlardır (Balur, 2014:69).

3.4.2.5. Bankacılıkta Yeniden Yapılandırma Döneminde Yabancı Bankalar (2001-2008)

Türkiye 2000 yılının başlarında iki tane ekonomik kriz ile karşılaşmıştır. İlki 2000 Kasım ayında faizlerin aşırı yükselmesi sonucu oluşmuş, ikincisi 2001 Şubat ayında dövize olan yüksek talep sonucu meydana gelmiştir.

Türk ekonomisi 2000 ve 2001 krizlerinden sonra uygulamaya konulan yapısal ve yasal düzenlemelerin yanı sıra Güçlü Ekonomiye Geçiş Planı ile enflasyon ve faiz oranlarında düşüş yaşanmış ve yabancı bankaların Türk bankacılık sistemine ilgisi artmıştır (Işıl, 2010: 112). Türkiye'de ki banka satın alımları çoğalmış ve bankaların piyasa paylarının büyüklüğünde artış yaşanmıştır (Erol, 2010:97).

Aşağıdaki tabloda 2001 yılından sonra ulusal bankadan yabancı bankaya dönüştürülmüş bankaların sıralaması gösterilmiştir.

Tablo 3.1: 2000-2001 Krizi Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde Yabancı Sermaye ile Satın Alma ve Birleşmeler

Ulusal Banka	Yabancı Banka/Kuruluş	Açıklama
Demirbank	HSBC Bank A.Ş.	2002 yılında satılmıştır.
Sitebank	Nova Bank Ünvanı, Bank Europa, son olarak da Millenium Bank olarak değiştirilmiştir	Ocak 2002'de satılmıştır.
Türk Dış Ticaret Bankası	Fortis Bank N.V. SA	Temmuz 2005 yılında satın alınmıştır.
Finansbank A.Ş.	National Bank of Greece	Temmuz 2006'da satın alınmıştır
Denizbank A.Ş.	Dexia Participation Belgique	Payın %75'i Ekim 2006da satın alınmıştır.
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası	Bank Hapoalim BM Bank	2006 yılında satın alınmıştır.
TAT Yatırım Bankası	Merrill Lynch European Azset Holding	Payın %99'u 2006 yılında satın alınmıştır.
Tekfen A.Ş.	Eurobank EFG (2001 yılında Tekfen yatırım bankası ve Bank Ekspresin birleşmesi ile Tekfen bank kurulmuş sonra 2007 yılında satılmıştır.)	Mart 2007'de Satılmıştır.
Oyak Bank A.Ş.	ING Bank Hollanda	Haziran 2007'de satılmıştır.
Şekerbank T.A.Ş.	Bank Turanalem JSC	Aralık 2006'da satılmıştır
MNG Bank (Turkland Bank A.Ş.)	Arap Bank Plc ve BankMed	Ocak 2007'de satılmıştır.

Kaynak: Işıl, 2010: 114

Tablo 3.1'de belirtildiği üzere 2001 krizinden sonra ulusal bankadan yabancı bankaya dönüştürülen ilk banka Demirbank olmuştur ve HSBC Bank A.Ş. olarak yeniden adlandırılmıştır. 11 banka 2001 yılından sonra yabancı kuruluşlara satılmıştır.

Türk bankacılık sektöründe 2001 krizi sonrasında düzenlenen yeniden yapılandırma programı ile Türk bankacılık sisteminde yabancı bankaların payında artış yaşanmıştır. Tablo 3.2'de aktif büyüklüğüne göre Türk bankacılık sisteminde yabancı banka payları gösterilmiştir.

**Tablo 3.2: Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Büyüklüğüne Göre Yabancı Payı
(Milyon TL) (2002-2007)**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Yabancı Bankaların Toplam Aktifi	5	6	6	10	21	59	84
Türk Bankacılık Sistemi Toplam Aktifi	167	213	250	306	397	485	561
Yabancı Bankalar/Sektör (%)	2,99	2,82	2,4	3,27	5,29	12,16	14,97

Kaynak: TBB, Tarihsel Bilgiler, 2018. (Erişim tarihi: 04.01.2018)

Yabancı bankaların aktiflerinin bankacılık sektörünün toplam aktiflerine oranı 2001 yılında %2,99 olarak hesaplanırken, 2007 yılında aynı oran %14,97 olarak hesaplanmıştır.

2004 yılından sonra Türk bankacılık sektörüne giriş yapan yabancı bankaların sektördeki bankaları seçerken dikkat ettikleri husus, orta ölçekli ve piyasanın bazı bölümlerine hizmet sunan bankaları seçmek olmaktadır. Ayrıca geniş şube ağına ve yüksek müşteri potansiyeline sahip olan bankalarda tercih edilmiştir. Yabancı bankalar, kurumsal müşterilere hizmet eden yerli bankaların yanı sıra hem bireysel hem de konut kredilerinde deneyim sahibi olan bankalara da yönelmişlerdir (Yayla vd., 2005:35-36).

3.4.2.6. Bankacılıkta 2008 Yılı Sonrasında Yabancı Bankalar

2008 yılında meydana gelen küresel kriz, bankacılık sektörünü de etkilemiştir. 2002 yılında yabancı bankaların bankacılık sektöründeki aktif payı %2,82 iken, 2008 yılında %14,87'ye yükselmiştir. Fakat 2008 küresel krizinin etkisi ile 2009 yılında bu oran %13,39'a gerilemiştir. Krizin olumsuz etkisinin giderilmesi ile bu oran 2010 yılı itibarıyla tekrar artmaya başlamıştır. Aşağıdaki tabloda 2008-2017/Eylül ayı arasında yabancı bankaların Türk bankacılık sistemindeki aktif payları gösterilmiştir.

**Tablo 3.3: Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Büyüklüğüne Göre Yabancı Payı
(Milyon TL) (2008-2017/Eylül)**

Milyon TL	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017/Eylül
Yabancı Bankaların Toplam Aktifi	105	107	136	158	174	250	290	602	680	745
Türk Bankacılık Sistemi Toplam Aktifi	706	799	962	1.161	1.298	1.635	1.888	2.236	2.595	2.903
Yabancı Bankalar/Sektör (%)	14,87	13,39	14,14	13,61	13,41	15,29	15,36	26,92	26,20	25,66

Kaynak: TBB, Tarihsel Bilgiler, 2018. (Erişim tarihi: 04.01.2018)

Yabancı bankaların aktiflerinin bankacılık sektörünün toplam aktiflerine oranı 2008 yılında %14,87 olarak hesaplanırken, 2017/Eylül ayında bu oran neredeyse 2 kat artış göstererek %25,66'ya yükselmiştir.

2017 yılı itibarıyla Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı bankaların sırlaması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.4: Türkiye'de 2017 yılı İtibarı İle Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar

Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Alternatifbank A.Ş.	Bank Mellat	Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.
Arap Türk Bankası A.Ş.	Habib Bank Limited	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.
Bank Of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.	Intesa Sanpaolo S.p.A	Pasha Yatırım Bankasının A.Ş.
Burgan Bank A.Ş.	JPMorgan Chase Bank N.A.	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.
Citibank A.Ş.	Societe Generale (SA)	
Denizbank A.Ş.		
Deutsche Bank A.Ş.		
Finansbank A.Ş.		
HSBC Bank A.Ş.		
ICBC Turkey Bank A.Ş.		
ING Bank A.Ş.		
Odea Bank A.Ş.		
Robobank A.Ş.		
Turkland Bank A.Ş.		
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.		

Kaynak: TBB, Banka Bilgileri, 2017 (Erişim Tarihi: 11.10.2017)

Tablo 3.4'te gösterildiği üzere Türkiye'de faaliyette bulunan toplam yabancı banka sayısı 24'tür. Bu bankaların 15 tanesi Türkiye'de kurulmuş ve 5 tanesi şube açmıştır. 4 tanesi ise yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankası olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

3.5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI BANKALAR İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmaları hangi kanun ile izin verildiği önceki sayfalarda belirtilmiştir. Yine aynı şekilde finansal serbestleşmenin alt yapısını oluşturan 24 Ocak kararlarıyla beraber ilan edilen kararname ile de yabancı sermayeli bankaların ülkemizde şube açarak büyümesini hızlandıran düzenlemeler getirilmiştir. Türkiye'de şube açmak şartıyla faaliyet gösteren yabancı bankalar ile ilgili çeşitli düzenlemeler de önceki sayfalarda açıklanmıştır (Güneş, 2011:14).

Türkiye'de yabancı bankaların faaliyet iznine kanunda belirtilen şartların yerine getirilmesi ve kurul tarafında aynı yönde verilen beş oy ile izin verilmektedir. Ayrıca yabancı bankaların temsilcilik açma hakkı ise bazı kurallara göre verilmiştir. Bu kurallar mevduat veya katılım fonu kabul etmemek ve kurulca belirlenecek esaslara göre faaliyet gösterme şartı olarak belirlenmiştir (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 6. Madde).

3.6. YABANCI BANKALARIN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDE ETKİLERİ

Bankacılığın küreselleşmesi gelişen ülkelerde banka sisteminin hizmet yapısının dışa açılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca teknolojinin modernizasyonuna da fayda sağlamaktadır. Yabancı bankalar dünya genelinde bankacılık alanında son model teknoloji kullanma aynı zamanda en yeni hizmet verme ve ürün sunma nitelikleri ile bilinmektedir. Bu bankalar, ulusal bankaları ulusal ve uluslararası sektörde hizmet verebilme potansiyeline doğru yöneltirler. Bu şekilde ulusal bankacılık sektörü yapısal değişim sürecine girmekte, süreç sonucunda ise verimlilik artışı ve çeşitlilik, etkinlik gibi pek çok açıdan uzun dönemde yabancı bankalar ile rekabet edebilecek seviyeye ulaşabilmektedir (Çakar, 2003:26).

Yabancı bankalar gelişmekte olan ülkelere giriş yaptıklarında gösterdiği bankacılık faaliyetleri sonucunda ülke ekonomisine bazı yönden olumlu veya olumsuz

etki oluşturmaktadırlar. Aşağıda sırası ile yabancı bankaların, giriş yaptıkları ülkelerin finansal istikrarına, istihdamına, rekabet ve verimliliğine ve ödemeler dengesine etkisi incelenmiştir.

3.6.1. Finansal İstikrara Etkisi

Yabancı bankaların ulusal piyasalara katılımı ile daha istikrarlı bir kredi kaynağı oluşmaktadır. Bu durum, ülkenin bankacılık sisteminin şoklara karşı direncini artırmaktadır. Çünkü yabancı sermayeli bankalar ev sahibi ülkede açtıkları şubeler ile herhangi bir ihtiyaç durumunda artı bir fonlama ve sermaye katkısında bulunabileceklerdir. Herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşabilecek kriz durumunda yerel bankalar yabancı bankalara oranla daha fazla kırılgan yapıya sahiptirler. Bunun sebebi, yabancı bankaların portföy bileşimlerinin yerel bankaların portföy bileşimleri ile kıyaslandığında çeşitlendirmenin daha fazla olmasıdır. Ayrıca yabancı bankalar işlem gördükleri ülkenin hükümetinden daha bağımsız hareket edebilmektedirler. Böylece söz konusu bankaları özellikle kredi kullandırmada riske neden olacak faaliyetlerden uzak durmaktadırlar. Bünyesinde güçlü bir sermaye bulunduran yabancı bankalar, ev sahibi konumunda olan ülkenin ekonomik durumu kötüleştiği zaman ulusal firmalara kaynak aktararak, bu firmaların kaynak bulma girişimini en aza indirecektir (Çakar, 2003:64-65).

Türk bankacılık sektörüne yabancı bankaların girmesi bir takım pozitif dışsallıkların oluşmasına neden olmaktadır. Yeni teknolojilerin sisteme girmesiyle repo, swap, options, futures gibi yeni finansal ürünlerin tanınması yabancı bankacılık sektöründe sahip olunan paylarının artmasıyla hız kazanmaktadır. Bankacılık sektöründe gün güne artan yabancı banka oranı, rekabeti ve verimliliğin de devamında gelmesini sağlamıştır. Bütün bu gelişmelerin son basamağında finans sektörünün bütün yatırımcılara yarar sağladığı ve ekonomik büyümenin de bu durumdan pozitif yönde etkilendiği düşünülmektedir (Karacaoğlan, 2011:110).

Yabancı banka katılımlarının finansal istikrara sağladığı bir başka fayda ise yatırım yaptıkları ülkelere kendi denetim ve gözetim bilgilerini taşımalarıdır. Yabancı bankalar yatırım yapmak için farklı ülkeler tercih ettikleri için rekabet ortamında ayakta kalabilmek için yatırım yaptıkları ülkelerin risk durumunu bilmek ve analiz etmek zorundadırlar ve bunun için de bu konuda genellikle en doğru bilgi/becerilere

sahiptirler. Yabancı bankalar krizleri önceden görme konusunda gerekli önlemlerin alınması, krizlerin önlenmesi veya en az zararla atlatılabilmesi yolunda ciddi adımlar atılmasını sağlamaktadır (Sevimeser, 2005:33).

Yabancı bankalar genel piyasadaki kredilendirme politikalarını da etkileyebilmektedir. Ülkeye satın alma yoluyla giren yabancı bankalar, öncelikle portföy yapılarını revize etmeye yönelmekte çalışma stratejilerini küçük ölçekli müşteriler ile çalışmak yerine büyük ölçekli müşteriler ile çalışma olarak oluşturmaktadırlar. Bankaların kredilendirme ilkelerindeki benzer değişimler, küçük ölçekli müşterilerin finansman olanaklarını azaltarak onların sadece yerel bankalar ile çalışması sonucunu meydana getirebilmektedir (İncekara, 2013:51).

Yabancı bankalar bünyesinde barındırdıkları yeni denetim ve gözetim tekniklerini faaliyet verdikleri ülkede yaygınlaştırması ile finansal istikrara pozitif destek vermektedir. Kriz dönemlerinde yabancı sermayeli bankalar adeta güvenilir liman olmaktadır. Son dönemde özellikle uluslararası fon akımları içinde sıcak para olarak tanınan portföy yatırımları, ciddi bir istikrarsızlık unsuru olmaktadır. Bu tür fonların ülkeye girmesi ile ülke finansal sisteminde bir rahatlama meydana getirirken ani kaçışlarında ise ülkenin finansal yapısında büyük istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Yabancı bankaların sistemde var olmaları durumunda bu fonlar herhangi bir olası sebep ile ülke ekonomisinin dışına çıkmak yerine ülke içindeki yabancı bankalara doğru gidebilmektedir. Böylece ulusal ekonomi, sıcak para çıkışlarının oluşturacağı finansal istikrarsızlığı hissetmeyecektir (Afşar, 2004:98).

Yabancı sermaye yatırımları rekabeti artırarak bankaları çeşitli yönlerden etkileyebildiği gibi makro açıdan finansal istikrar üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiye sahiptir. Dolayısıyla bankacılık sektöründeki yabancı sermaye yatırımlarının istikrar ettikleri üzerinde net bir sonuca varmak çok da mümkün görünmemektedir. Örneğin, BIS'in Global Finansal Sistem Komitesi tarafından gelişmekte olan piyasalarda yabancı banka girişlerinin etkileri üzerine yayınladığı raporunda bankacılık sektörüne yabancı banka girişlerinin ev sahibi ülkedeki finansal istikrara orta ve uzun vadede risk yönetimini geliştirmek ve sistemin şokları eritme kapasitesini artırmak şartıyla olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. Fakat yapılan bazı çalışmalarda ise yabancı bankaların yurt içinde topladıkları mevduatı yurt dışına, ana ülkelerine veya

diğer finansal piyasalara transfer etmesi kaynak sıkıntısına sebep olarak istikrarsızlığa yol açabilecektir (Demirhan, 2008:122-123).

Yabancı bankaların bankacılık sektörüne girişi ile oluşabilecek bir başka olumsuz sonuç ise gelişmekte olan ülkeler için risk doğurmasıdır. Bu riski ortadan kaldırmak için yabancı bankaların ülkelere girişini engelleyen yasal hükümlerin esnekleştirilmesine izin verilmemelidir. Yabancı bankaların sektöre girmesi rekabet ortamını artırmaktadır. Bu durum ise yerel bankaların karlılık oranlarının düşmesine neden olmakta ve yerel bankaların finansal kırılganlıklarının artmasına sebep olmaktadır. Özellikle denetimin güçlü olmadığı ve ihtiyatlı düzenlemenin de sağlanmadığı finans piyasalarında dengelerin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için özellikle gelişmekte olan ülkelerde hem liberalizasyon sürecinin hem de bununla ilgili ihtiyatlı düzenlemelerin doğru zamanda yapılması ve finansal sistemde güçlü bir denetim mekanizmasının kurulması önem arz etmektedir (Ataman Erdönmez, 2004:35).

3.6.2. İstihdama Etkisi

Yabancı sermaye yatırımlarının işgücü piyasaları açısından gelişmekte olan ülkelerde en önemli faydası istihdam oluşturmaları ve istihdamın kalitesini artırmasıdır. Türkiye iş imkanı sağlama konusunda zorluk çeken ve gerekli sermaye büyüklüğüne sahip olmayan bir ülke konumundadır. Bu nedenle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler de yabancı sermaye yatırımları istihdamın artması açısından pozitif etki oluşturmaktadır (Bülbül ve Emirmahmutoğlu, 2010:222-223).

Gelişmiş ülke ekonomilerine kıyas ile işgücü maliyetinin yüksek olmadığı Türkiye'de yabancı bankaların bankacılık sektörüne girmesi ile yeni istihdam olanakları meydana gelmektedir. Yabancı bankaların istihdam oluşturma dışında getirdikleri yenilikler sayesinde Türk bankacılık sektörünü eğitim konusunda da ciddi fayda sağlamaktadır. Bu bankalar çalışanlarının uluslararası alanda bankacılık birikimlerini ve deneyimlerini artırmaya zemin hazırlamaktadır. Bu durum ülke olarak ulusal bankalarda kalifiye elaman sıkıntısına neden olurken, zamanla bankacılık sektöründe deneyimli eleman sayısında artış yaşanmasına neden olmaktadır (Aksoy, 1998:44-45).

Tablo 3.5'te 2004-2016 yılları arasında Türkiye'de kurulan ve şube açan yabancı bankaların sayısal olarak değeri belirtilmiştir.

Tablo 3.5: Yabancı Bankaların Türkiye'de Sayısal Değerleri (2004-2017)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kurulan	7	7	9	12	12	12	12	11	11	12	13	15	15	16
Şube Açan	7	7	7	7	6	6	6	6	6	5	6	6	5	5

Kaynak: TBB, Banka ve Şube Sayıları. (Erişim Tarihi: 04.01.2018)

Yukarıdaki tabloya bakıldığında 2004 yılında Türkiye'de kurulan ve şube açan yabancı banka sayısı 7 olarak belirtilmiştir. 2017 yılına gelindiğinde kurulan yabancı banka sayısı 16 iken, şube açan yabancı banka sayısı ise 5'tir. Burada şu dikkati çekiyor ki 2004 yılından 2017 yılına kadar kurulan yabancı banka sayısında artış gözlenirken, şube açan yabancı banka sayısında ise tersi bir durum gözlemlenmiştir.

Bankacılık sektörüne yabancı bankaların girmesi ile gelişmekte olan ülkelere olumlu katkı sağlamaktadır. Örneğin, Türkiye'de 2004 yılında yabancı bankalarda çalışan sayısı 5.880 iken, 2017/Eylül ayı itibarı ile bu sayı 57.584'e ulaşmıştır. Bu artış da işsizliğin yoğun olarak hissedildiği Türkiye ekonomisi için olumlu bir katkı sağlamıştır (TBB, 2018.).

3.6.3. Rekabet ve Performansa Etkisi

Yabancı bankalar faaliyet göstermek için gittikleri ülkelerde müşterilerine daha iyi teknoloji, kaliteli ve ucuz finansal ürünler sunarak verimliliğe direk olarak fayda sağlamaktadırlar. Ayrıca yabancı bankaların rekabeti artırıcı etkisi yerel bankaları da teşvik ederek verimlilik üzerine dolaylı katkı sağlamaktadır. Örneğin, yabancı bankaların sunduğu yeni finansal araçlar, bilançolarında oluşan riskleri çeşitli işlemlere dağıtmaktadır. Böylece finansal gelişim süreci hız kazanmış olmaktadır. Yabancı bankaların teknoloji alt yapısını ve modern bankacılık tekniklerini ulusal bankacılık sektörüne taşıması da verimliliğin artmasına büyük oranda katkı sağlamaktadır (Çakar, 2003:28-29).

Yabancı bankalar girdikleri ulusal ekonomilerde genellikle kendilerine göre daha eski yöntemlerle çalışan ulusal bankalara örnek olmakta ve bankaları daha modern teknikler uygulamaya, rasyonalizasyon ve otomasyon çalışmalarına yönlendirerek verimlilik artışına katkı sağlamaktadır (Afşar, 2004:97).

Yabancı sermayeli bankalar gelişmiş aktif yönetimlerinin yanı sıra kurumsal müşterilerine tezgah üstü türev ürünler gibi yeni finansal ürünler sunarak pazar paylarını büyümeye çalışmaktadırlar. Söz konusu bankaların bu konudaki uzmanlıklarını ulusal ekonomiye yansıtmaları bankacılık sektöründe risk yönetiminin gelişmesini ve dolaylı olarak finansal piyasaların güçlenmesini sağlamaktadır. Ayrıca bankacılık sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, ulusal finansal sistemin etkinliğiyle beraber dünya finansal sistemleri arasındaki entegrasyonu sağlayarak küresel bankacılık sisteminin etkinliğini de artırmaktadır (Güneş, 2011:74).

Yabancı bankalar portföy çeşitlendirme ve daha yüksek getiri avantajı sağlarken, ulusal bankaların da küçük finansal krizlere karşı dayanaklılığı artmakta ve bu durum da daha istikrarlı bir yatırım ve tüketim ortamı oluşmasını sağlamaktadır. Öte yandan, ülkeler hem daha fazla yabancı sermaye çekebilmek hem de kriz koşullarında yabancı sermaye çıkışıyla istikrarsızlık yaşamamak için daha disiplinli bir makroekonomik politika izlemektedirler. Yabancı banka girişleriyle oluşan rekabetçi ortam, fiyat anomalilerini azaltarak finansal sistemde, yabancı sermayeyi tutmak için gereken bütçe disiplini sebebiyle de kamu sektöründe verimliliğin artmasına katkı sağlamaktadır (Erol, 2010:67-68).

Yabancı bankaların ulusal ekonomiye girmeleri rekabeti de artırabilmektedir. Rekabette önemli olan piyasaya bankaların giriş sayısıdır. Yani sektörde büyük paylara sahip az sayıda yabancı banka olması yerine daha az paya sahip çok sayıda yabancı banka olması rekabet ortamını güçlendirmektedir.

Literatürde yabancı banka girişlerinin verimlilik artışı sağladığı görüşünün aksine olumsuzluk sağlayıcı yönünde iddialar da görülmektedir. Bu görüşü savunanların öncelikli tezi, yabancı bankaların ev sahibi konumunda olan ülke kredilerinin rasyonel dağılımını sektöre uğratacağı ve ulusal bankaların kredi kalitesini düşüreceğine yöneliktir. Çünkü yabancı bankalar öncelikli olarak iyi ve kaliteli olarak nitelendirilen kredi müşterilerine hizmet vermekte ve böylece ödeme gücünde sıkıntı yaşayan müşteriler de ulusal bankalara kalmaktadır. Bu durumda ulusal bankalar işlemlerini devam ettirebilmek için borcu ödemesi şüpheli olan kredi müşterilerine yöneldiklerinde başarısızlık kaçınılmaz olmaktadır. Bu şekilde de sistemin verimliliği genellikle olumsuz etkilenmektedir (Afşar, 2004:97).

Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin 2000 yılında yayımlamış olduğu "Uluslararası Sermaye Piyasaları Gelişmeleri, Beklentiler ve Temel Politika Hususlar 40" isimli raporunun altıncı bölümünde gelişmekte olan piyasalardayabancı bankaların rolü anlatılmıştır. Bu raporda yabancıların daha çok kaliteli ve mali göstergeleri iyi olan müşterileri tercih ettikleri ve olası bir kriz ile karşılaştıkları anda ise faaliyetlerine son vererek ev sahibi ülkeden adeta kaçtıkları belirtilmektedir. Rapor dayabancı bankaların bir başka negatif etkisi olarak ise sınır ötesi finansal işlemlerin daha karmaşık bir hale gelebildiğini ve uluslararası bankaların denetiminin zorlaştığı açıklanmaktadır (Yayla vd., 2005:17).

3.6.4. Ödemeler Dengesine Etkisi

Yabancı bankaların ev sahibi ülkede faaliyette bulunması serbest sermaye hareketlerine neden olabilmektedir. Ayrıca benzer aktiflerle ilgili faiz oranı farklılıkları enflasyonist bir ortamın da etkisiyle arbitraj ve spekülasyona dayalı sermaye hareketlerini teşvik etmektedir. Ödemeler dengesi üzerinde oldukça küçük bir etkiye neden olan bu gelişme, bankların kısa dönemli karlılık amacına yönelik davranışlardan kaynaklanmaktadır. Yabancı bankaların ihracat imkanlarının fazla olması, yabancı sermayenin ödemeler dengesine olumlu etkisi olarak yansımaktadır. Ayrıca yabancı sermayeli bankalar, uluslararası ekonomi piyasalarında ki performansı ile ülke ihracatının artmasına da neden olmaktadır. Böylece ödemeler dengesinden kaynaklı oluşabilecek kar transferi ile ortaya çıkabilecek olumsuzluklarda en aza indirilebilmektedir (İncekara, 2013:59).

Yabancı bankaların önemli özelliklerinden biri ticareti finanse etmeleridir. Finanse edilen ticaret ise genellikle dış ticaret olmaktadır. Bu bankalar ithalat ve ihracat faaliyetlerinde oluşabilecek parasal sorunları ortadan kaldırarak ihracat için yeni pazarlar bulabilmektedir. İhracat olarak gerekli ölçüde çeşitlenememiş ülkeler, ihracatlarını geliştirebilmek için ithalat yapan ülkelerin ekonomik yapısına bağımlı olarak çalışmaktadır. İthalat yapan ülkelerde makroekonomik nedenlerden kaynaklı bir problem ortaya çıkması durumunda, ihracat yapan ülkenin ihraç edilen malının değeri düşme eğilimine geçmektedir. Devamında ise ekonomik büyümesini ihracata bağlayan ülke için cari hesap dengesinin kötüleşmesi kaçınılmaz son olmaktadır. Yabancı

bankalar, özellikle ticaret kredileri aracılığıyla böyle bir durumda da fayda sağlamaktadırlar (Turan ve Kaya, 2014:44).

Ulusal bankacılık sektöründe yabancı bankaların varlığı rekabete sebep olmakta ve uluslararası finansal aracılık sisteminde ulusal bankaları işlem görmeye zorlamaktadır. Bu durumda ödemeler dengesi üzerinde özet olarak şu etkilere sebep olmaktadır; uluslararası işlemlerde para basma, ulusal para politikasında istikrarın bozulmasına neden olma ve uluslararası alanda finansal faaliyete başlayan bankaların güçlü durabilmesi ile ilgili risklerdir (Ekren, 1986:226).

3.7. YABANCI BANKALARIN ULUSAL BANKACILIK SİSTEMİNE AVANTAJLARI ve DEZAVANTAJLARI

Günümüzde finansal liberalizasyonun önem kazanmasıyla ulusal bankacılık sistemine yabancı banka girişlerinde artış yaşanmaktadır. Yabancı bankaların ülke ekonomisine girmesi ulusal ülke için avantaj sağlamanın yanı sıra bazı dezavantajlara da neden olmaktadır.

3.7.1. Yabancı Bankaların Ulusal Bankacılık Sistemine Avantajları

Yabancı bankaların faaliyet göstermek için girdiği ulusal bankacılık sektörüne sağladığı avantajları şu şekilde sıralamak mümkündür (Ataman Erdönmez, 2004:22):

- Yabancı bankalar ilk olarak yerel bankaların maliyetlerini azaltmalarına yardımcı olmakta ve rekabet nedeniyle finansal hizmetlerin çeşitlenmesini sağlamaktadır. Yabancı bankaların Türk bankacılık sisteminde var olmaları yerel bankaların piyasa paylarını korumaları ve ürün kalitesini geliştirmelerine imkan sağlamaktadır.
- Yabancı bankalar ülke ekonomisinin büyümesini sağlamak amacıyla özel sektöre verilen kredileri artırmaktadır.
- Türk bankacılık sektörüne yabancı banka girişi ile bankacılık düzenlemeleri ve denetim kalitesi artmakta dolayısıyla da sektör şeffaflığının çoğalmasına neden olmaktadır.

- Yabancı bankalar bünyelerinde bulundurdukları gelişmiş iç kontrol mekanizmalarıyla iç denetimin verimliliğini artırmakta ve operasyonel risklerin de azalmasına katkı sağlamaktadırlar.
- Yabancı bankalar gelişmiş risk yönetimi uygulaması ile müşteri portföyünün oluşmasını sağlamaktadır.
- Yabancı banka girişi yerel bankacılık sektöründe kamunun yükünü azaltmaya yardımcı olabilmektedir.
- Yabancı bankalar meydana gelen finansal kriz sonrası dönemde sektörün yeniden canlandırılması sürecinde maliyetleri azaltabilmektedirler.
- Ulusal bankacılık sektöründe yabancı bankalar kalifiye insan gücünün kalitesini artırabilmektedirler. Yabancı bankaların kalifiye banka yöneticilerini tercih etmeleri yerel bankaların yabancı bankaların uygulamalarını bilmelerini sağlamaktadır.

Yukarıda yabancı bankaların yatırım yapmak için girdikleri ülke ekonomisine sağladığı yararlar sıralanmıştır. Bütün bu avantajlar göz önünde bulundurularak yabancı bankaların ülke ekonomisine girmeleri tercih edilebilir bir seçenek olabilmektedir.

3.7.2. Yabancı Bankaların Ulusal Bankacılık Sistemine Dezavantajları

Yabancı bankaların faaliyet göstermek için girdiği ulusal bankacılık sektörüne sağladığı dezavantajları ise şu şekilde sıralayacak olursak (İşeri ve Ulusan,2007:133-134):

- Yabancı bankaların bankacılık sektöründe rekabetin oluşturacağı baskı ile yerel bankalar zor duruma düşebilmektedir.
- Yabancı bankaların sektörde çoğunluk payını elde etmeleri halinde, küçük ölçekli işletmelerin kredi isteklerinin karşılanması konusunda zorluk çıkabilmektedir. Çünkü kredi kullandırmada öncelik büyük ölçekli işletmelere veya yabancı sermayeli şirketlere verilmektedir.
- Yabancı bankaların kendi ülkelerindeki koşulların kötüye gitmesi ile faaliyetlerini sürdürdüğü ülkeden kaçmaları, buldukları ülke sektörünü zor durumda bırakabilmektedir.
- Başka bir olumsuz görülebilecek durum ise cari açığıdır. Yabancı bankaların herhangi bir ülkede faaliyetlerine başlaması o ülkeye para girişi sağlamakta ve

bu da cari açığın olumlu yönden etkilenmesini sağlamaktadır. Fakat işlem gördüğü ülkede faaliyetlerine son vererek ülkeden çıkmak istemeleri durumda ise yurtdışına para çıkışı olacağından cari açık olumsuz etkilenmektedir (Dura, 2012:1).

- Bir diğer dezavantaj ise banka sahipliğinin yabancı ortakların eline geçmesi durumunda kredilendirme imkanının da yabancıların eline geçme ihtimalinin bulunmasıdır. Bu şekilde de yurtiçinde biriken tasarruflar diğer ülke finansmanında işlem görebilmektedir (Dura, 2012:1).

Yabancı bankaların avantajlarının yanı sıra yatırım yapmak için girdikleri ana ülkeye bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajlar yukarıda maddeler halinde sıralanmıştır. Sonuç olarak ise ülke karar vericileri yabancı bankaların hem avantajlarını hem de dezavantajlarını göz önünde bulundurarak ve fırsat maliyet hesabi yaparak bir karar alabilmektedirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2001 ŞUBAT ve 2008 KÜRESEL KRİZLERİNDE TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN 12 YABANCI BANKANIN PANEL VERİ ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın son bölümünde öncelikli olarak kriz, 2001 Şubat krizi, 2008 küresel krizi ve yabancı bankalar ile ilgili yapılan çalışmalar literatür incelemesi başlığı altında değerlendirilmiştir. Daha sonra panel veri analizine yönelik gerekli metodolojik araştırma yapıldıktan sonra araştırmanın amacı, kapsamı, yöntemi hakkında bilgiler verilmiş ve sonrasında araştırmada kullanılan veri setine yönelik gerekli açıklamalar yapılmıştır. Araştırmanın modeli ve hipotezi oluşturulduktan sonra analize geçilmiş ve analize yönelik ampirik bulgular değerlendirilmiştir. Son olarak ise sonuç bölümüne yer verilip gelecekte yapılacak olan benzer çalışmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

4.1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bastı (2004) "Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi: Krizin Finans Sektörünün Verimliliğine ve Etkinliğine Etkileri" başlıklı çalışmasında 2001 finansal krizinin Türkiye bankacılık sektörü ve banka dışı finans sektörünün verimliliğine ve etkinliğine etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi kullanılmıştır. Veri zarflama analizinden türetilmiş olan Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi analiz sonuçlarına göre hem Türkiye bankacılık sektörü hem de bankacılık dışı finans sektörünün olumsuz yönde etkilendiği belirlenmiştir.

Bayraktar ve Wong (2004) "Foreign Banks Entry, Performance Of Domestic Banks and The Sequence Of Financial Liberalization/Yabancı Banka Girişi, Yerel Bankaların Performansı ve Liberalizasyon Sırası" başlıklı çalışmasında yerli bankalar ile yabancı banka girişleri arasındaki verimlilik ilişkisini ve aynı zamanda finansal liberalizasyonun bu süreçteki muhtemel rolünü incelemiştir. Çalışmada 30 ülkenin bankacılık sektörüne odaklanılmış ve 1995-2002 BANKSCOPE veritabanı ana veri kaynağı olmuştur. Yapılan analiz sonuçlarına göre finansal liberalizasyon sürecine erken giren ülkeler yabancı banka paylarını elde etmiş, yerel banka performans göstergeleri arasındaki ilişki ise en zayıf olan ülkeler grubunda yer almıştır.

Yiğitoğlu (2005) "2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmasında 2001 krizi sonrası dönemde makroekonomik yapıyı ve bankacılık sistemini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışma teorik bazda incelenmiştir ve incelemede çeşitli güvenilir kaynaklardan yararlanılmıştır. Araştırmanın sonunda ise şu sonuçlar ortaya konmuştur; kriz sonrası dönemde güçlü ekonomiye geçiş programı sonucunda makroekonomik göstergeler pozitif yönde ilerlemiştir. Esnek kur politikasının tercih edilmesi ile görel olarak politik istikrar ve makroekonomik istikrar sağlanmıştır. Kamu bankalarının görev zararı uygulamasına son verilmiş ve bankaların mali yapıları sağlıklı bir şekilde ilerlemeye devam etmiştir. Son olarak ise AB üyeliği beklentisi üzerine uzun vadeli yabancı sermaye girişlerinde artış gözlenmiştir.

Aysan ve Ceyhan (2007) "Globalization Of Turkey's Banking Sector: The Determinants Of Foreign Banks Penetration In Turkey/Türkiye Bankacılık Sektörünün Küreselleşmesi: Türkiye'nin Yabancı Banka Penetrasyonunun Belirlenmesi" başlıklı çalışmasında hem yabancı girişlerinin ev sahibi ülkeden beklentilerini hem de ev sahibi ülkenin yabancı bankalardan beklentilerinin ne olduğunu araştırmıştır. Çalışma teorik bazda incelenmiş olup inceleme sonucunda ev sahibi ülkenin beklentisinin teknolojik gelişme ve artan ürün/hizmet çeşitliliği olduğu, yabancı bankaların ise yüksek kar potansiyeli olan finansal piyasalar ve hukuki düzenlemelerin ve düzenleyici kısıtlamaların kaldırıldığı ülkeleri seçtiği belirtilmiştir.

Aysan ve Ceyhan (2007) "Why Do Foreign Banks Invest In Turkey?/Yabancı Bankalar Neden Türkiye'de Yatırım Yapıyor?" başlıklı çalışmasında yabancı bankaların Türkiye'yi seçme sebeplerini araştırmıştır. Bu çalışmada amaç yabancı girişinin iyi olup olmadığını sorgulamak değil, sadece yabancı yatırımların Türkiye'ye giriş nedenlerini araştırmak olmuştur. Araştırma da çeşitli yazarların gazete ve internet kaynaklarında paylaştığı tablolar kullanılarak sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak ise Türkiye'de uzun yıllar boyunca süren yüksek ve kronik enflasyon oranlarının ardından azalan faiz oranları, gelişen makroekonomik ortam ayrıca Türkiye'nin önemi artan jeo-politik konumu, kişi başına düşen gelir ve iç pazarların çekiciliği, artan finansal ürün ve hizmet çeşitliliği gibi özelliklere sahip olması yabancı yatırımları Türkiye'ye çekmiştir.

Dufour ve Orhangazi (2008) " The 2000-2001 Financial Crisis In Turkey: A Crisis For Whom?/Türkiye'de 2000-2001 Finansal Krizi: Kimin İçin Kriz?" başlıklı çalışmasında krizin kökeninden ziyade sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. İnceleme teorik bazda yapılmış ve çeşitli güvenilir kaynaklardan yararlanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda da uluslararası sermaye, hem ekonomiden hem de gelir akışından aldığı toplam varlıklarını artırarak krizden fayda sağlamıştır. Ayrıca büyük iç finansal kapitalistler de krizi takiben karlarını artırmıştır. Reel ücretlerin düşürülmesi ve emek hareketinin gücünün azalması endüstriyel sermayeye yarar sağlamıştır. Genel olarak sermayenin çıkarlarını artırarak özelleştirme ve kamu maliyesindeki değişiklikler özellikle de gerileyen vergilerdeki artış da dahil olmak üzere ekonomide yapısal değişiklikler yapılmıştır. Yani genel olarak 2000-2001 finansal krizlerinden, çeşitli kesimlerin genel olarak da sermaye ve kapitalist sistemin krizden fayda gördüğü tespit edilmiştir.

Kahraman (2009) "Finansal Krizler ve Krizlerin Öngörülebilirliği" başlıklı çalışmasında 1987-2007 yılları arasında 15 gelişmekte olan ülkede yaşanan para krizlerinin hangi değişkenler ile açıklanabileceğini amaçlamıştır. Çalışmada Panel Veri Analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda da cari işlemler dengesinin rezervlere oranı ve bankacılık sektörünün özel sektöre açtığı kredi hacminin GSYH'ye oranındaki %'lik değişimin krize sinyal verdiği ve para krizi olasılığının arttığına ulaşılmıştır.

Çelik ve Ürünveren (2009) "Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Rekabet Etkisi: 2002-2007" başlıklı çalışmasında yabancı banka girişlerinin rekabet düzeyini ne ölçüde etkilediğini araştırmıştır. Çalışmada Panzar ve Rosse (1987) Modeli'nden yararlanılmıştır. Sonuç olarak ise 2002-2007 yılları arasında Türk bankacılık sektörünün monopolistik bir yapıda olduğu tespit edilmiş ve sadece 2006 yılında yabancı sermayeli banka girişleri Türk bankacılık sektörüne rekabetçi bir tutum kazandırmıştır.

Compello, Graham ve Harvey (2009) "The Real Effects Of Financial Constraints: Evidence From A Financial Crisis/Finansal Kısıtlamaların Gerçek Etkileri: Finansal Krizden Kanıtlar" başlıklı çalışmasında ABD, Avrupa ve Asya'da 1.050 CFO'yu 2008 küresel krizi boyunca incelemiş ve kurumsal harcama planlarının koşullu

mali kısıtın üzerinde olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmada Anket Yöntemi kullanılmıştır. Anket sonuçlarına göre ise 2008 küresel kriz sırasında birçok firma cazip yatırım fırsatlarını atlamış ve ABD'de yerleşik CFO'larının %86'sı cazip projelere yapılan yatırımları kısıtlamıştır. Ayrıca ankete katılan katılımcılar planlanan yatırımları iptal edeceklerini veya erteleyeceklerini söylemiştir.

Bastı (2009) "2008 Global Financial Crisis And The Turkish Financial System/2008 Küresel Finansal Kriz ve Türk Finans Sistemi" başlıklı çalışmada 2008 mortgage krizinin Türk finans sistemini etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Çalışma teorik bazda incelenmiş ve çeşitli güvenilir kaynaklar yardımıyla sonlandırılmıştır. Sonuç olarak Türk finans sektörü krizden çok fazla etkilenmemiştir. Çünkü mortgage krizi ipoteğe dayalı meydana gelen bir krizdir ve Türk finans sektörü ipotek bazlı varlıklara sahip değildir. Bu yüzden sektör ipoteğe dayalı kayıplardan etkilenmemiştir.

Aras (2010) "Effects Of Global Economic Crisis On Turkish Banking Sector/Küresel Ekonomik Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri" başlıklı çalışmada 2007 yılının ikinci yarısında ortaya çıkan küresel krizin Türk finansal piyasaları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma teorik bazda incelenmiş olup, Türk mali sisteminin geçmişteki verileri ışığında değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda ise Türk bankacılık sektörü 2008 krizinden daha az etkilendiği sonucuna varılmıştır. Çünkü 2000-2001 krizlerinden sonra Türk bankacılık sektörünün daha güçlü sermaye yapısına sahip olması, Türk bankacılık sektörüne yapısal önlemler ve iyileştirmeler yapılmış olması, Türkiye'de etkili Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun denetimi ve Türkiye'de Amerika gibi işleyen mortgage sistemine sahip olmamasıdır.

Ege ve Bayrakdaroğlu (2010) "Financial Crisis And Pressure Indices: Case Of Turkey/Finansal Kriz Ve Baskı Endeksleri: Türkiye Davası" başlıklı çalışmada finansal krizlerin göstergelerinin neler olduğuna işaret etmek yerine özellikle bankacılık alanında krizlerin erken bir uyarı sistemi aracılığıyla öngörülebilmesini amaçlamıştır. Çalışmada 1990-2009 yılları arasındaki veri dağıtım sisteminden elde edilen aylık veriler yardımıyla Basınç Endeks Modeli kullanılarak finansal krizler ile ilgili varsayımlar oluşturulmuştur. Çalışmanın sonunda 1990:1 ve 2009:12 dönemleri arasında Türkiye ekonomisinin 7 açıklayıcı değişken kapsamında 4 endeksi analiz

edilmiştir. Elde edilen bulgular dahilinde endekslerin her zaman bir krize uyarı vermediği ve bazılarının bir krizi önceden tahmin etmede yetersiz kaldığı belirlenmiş olsa bile kısmen finansal uyarı verdiği belirtilmiştir.

Ersoy (2010) "The Impact Of The Global Financial Crisis On The Efficiency Of Foreign Banks In Turkey/Küresel Finansal Krizin Türkiye'deki Yabancı Bankalar Üzerine Etkisi" başlıklı çalışmada küresel mali krizin, Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankalar üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada Skolastik Sınır Analizi (SSA) yöntemi 2002-2008 dönemi için uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre ise özel yerli ticari bankalarının Teknik Verimlilik (TE) puanları yüksek ve krizden az bir oranda etkilenmiştir. Devlet bankaları en yüksek verim puanına sahip olmuştur. Yabancı bankaların TE'leri istikrarlı bir şekilde düşüş göstermiş ve bu bankaların pek çoğu krizden büyük ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca yabancı banka şubelerinin teknik verimlilik puanı en düşük ve en uç noktaya sahip olduğu yapılan analizler sonucunda bulunmuştur.

Öztürk ve Gövdere (2010) "Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri" başlıklı çalışmada, 2008 küresel krizin temelinde yatan ana sebebin gayrimenkul ve işlemlerinin olduğunu vurgulamıştır. 2008 yılının son çeyreğinden itibaren ise kriz bütün dünyayı kapsamış ve 2009 yılında da reel ekonomi üzerindeki etkisinin artarak devam ettiğini belirtmiştir. Fakat kriz sürecinde ülkeler tarafından alınan bütün tedbirlerin küresel bazda bir iyileştirme yapamadığı da ifade edilmiştir.

Korkmaz ve Yılgör (2010) "2001 Krizinden Sonra Türkiye'de Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki" başlıklı çalışmada 2001 krizinden sonra büyüme ve istihdamda oluşan değişim incelenmiştir. Çalışmada 1997: 01-2009: 03 dönemi çeyrek yıllık veriler kullanılarak Granger Nedensellik Yöntemi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre $\Delta GSYH \rightarrow$ İstihdama yönelik nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Yani GSYH'da meydana gelen bir artışın istihdam oranını da artırması beklenmektedir.

Selvi (2010) "Türkiye Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Analizi ve Avrupa Birliği Ülkeleri Karşılaştırması" başlıklı çalışmada, Türkiye bankacılık sektöründe yabancı bankacılığın gelişimi, son yıllarda ortaya çıkan artış eğilimi ve bankacılıkta yabancı payı ile bankacılık sektöründen seçilen değişkenler (bankacılık sektörü karlılığı, risk, kredi piyasası büyüklüğü, karşılıksız kredilerin oranı vs.)

arasındaki ilişkinin yönü analiz edilmiştir. Çalışmada Regresyon Analizi yapılarak, bağımlı değişken olarak tanımlanan 'Bankacılıktaki Yabancı Sermaye Payı' ile bağımsız değişkenler olarak tanımlanan diğer değişkenlerin arasındaki ilişki derecesi ve ilişkinin yönü açıklanmıştır. Sonuç olarak ise Türkiye bankacılık sistemindeki kar olanaklarının yabancı bankaların yatırım kararlarında ve yabancı bankacılığın payının artması üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir. Karlılıkla birlikte toplam kredi piyasası büyüklüğünün yabancı bankaların yatırım kararlarında etkili olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Erol (2010) "Gelişmekte Olan Ükelere Yabancı Sermayeli Banka Girişlerinde Yerel Faktörlerin Belirleyici Rolü: Türkiye Örneği" başlıklı çalışmada dünyada bankacılığın değişen yüzü ile birlikte bankalarda yurtdışına açılma ihtiyacı doğuran ve ülke seçiminde belirleyici olan faktörleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada Türkiye'de bankacılık faaliyeti yapan yabancı sermayeli 10 banka temsilcisine anket yoluyla sorgulama yapılmıştır. Sonuç olarak yabancı sermayeli bankaları ülkemize çeken faktörlerin başında makroekonomik ve politik istikrar, artan dış ticaret hacmi, finansal piyasaların rekabete açılması, doğrudan reel yabancı sermaye yatırımları ve AB üyelik görüşmeleri olduğu tespit edilmiştir.

Sezgin ve Kinay (2010) "A Dynamic Factor Model Of The Evaluation Of The Financial Crisis In Turkey/Türkiye'de Finansal Krizin Nedenlerini Değerlendirmede Dinamik Bir Faktör Analizi" başlıklı çalışmada küresel krizin Türkiye'nin temel verilerini nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada 1992:1 ve 2008:12 dönemi için 204 veri 13 değişken ile Dinamik Faktör Analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda ise küresel kriz ilk önce finans sektörü ve reel sektörü daha sonra ise diğer ekonomik verileri etkilemiştir.

Temiz ve Gökmen (2010) "The 2000-2001 Financial Crisis In Turkey And The Global Economic Crisis Of 2008-2009: Reasons And Comparisons/Türkiye'de 2000-2001 Finansal Krizi ve Küresel 2008-2009 Ekonomik Krizi: Nedenler ve Karşılaştırmalar" başlıklı çalışmada 2000-2001 ve 2008-2009 krizlerinin yansımalarını analiz etmeyi ve sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma teorik bazda incelenmiş olup güvenilir ulusal ve uluslararası yayınlarda Türkiye ile ilgili olan karşılaştırmalardan yararlanılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye

ekonomisinde 2000-2001 krizlerinden sonra ekonomik faaliyetler yavaşlamış, Türk parası %50 değer kaybetmiş, ödemeler dengesinin dengesi negatif yönde etkilenmiş, cari açık ve toplam borç stoku artmış, enflasyon ve faiz oranları yüksek kalmış ve daha pek çok mali zorluklar nedeniyle iflas eden bankalar TMSF'ye devredildiği belirlenmiştir. Türkiye'nin 2008 krizinden önemli ölçüde etkilenmediğini iddia eden araştırmaların aksine bu çalışmada GSYH ve kişi başına düşen gelirin azaldığı vurgulanmış, enflasyon, bütçe açığı, borç stoku ve dış ticaret açığının arttığı ifade edilmiştir.

Koyuncu ve Şahan (2011) "Türkiye'de Yabancı Bankaların Varlığının Yatırım ve GSMH Üzerindeki Etkisinin Analizi" başlıklı çalışmada 1981-2007 yılları arasında Türk bankacılık sektörüne giriş yapan yabancı bankaların yatırımlar ve GSMH üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada Regresyon Analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda yabancı banka girişlerinde artış yaşanması, yatırımların ve tüketimi daha rekabetçi fiyatlarla ve uygun koşullarda finanse edilmesine imkan sağlamış, yatırımları ve GSMH'yı pozitif yönde etkilemiştir.

Atukalp (2012) "Türk bankacılık Sisteminde Yabancı Mülkiyetinin Mevduat Bankalarının Finansal Performansına Etkisi" başlıklı çalışmada, yabancı mülkiyetinin Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankaların performansına etkilerini incelenmeyi amaçlamıştır. 2003-2010 yılları arasında yabancı mülkiyetinin banka performansına etkileri incelenmiş ve inceleme dahilinde de Panel Veri Analizi yöntemi kullanılmıştır. Analizler sonucunda yabancı mülkiyetinin, bankanın karlılığını ve varlıklarının likiditesini negatif etkilediği, kredilerin takibe dönüşüm oranını ve genel giderleri artırdığı belirlenmiştir. Şube ve personel başına elde edilen net kar ve net faiz marjı ele alındığında ise yabancı mülkiyetinin belirleyici olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca yabancı mülkiyetinin, incelemeye alınan yabancı para cinsinden varlıkların aynı cinsten kaynakları karşılama oranının ve net bilanço pozisyonu oranının azalmasına sebep olduğu vurgulanmıştır.

Acar (2012) "2001 Krizi Sonrası Yeni Yapılandırılan Türk Bankacılığının 2008 Küresel Krizinden Olumsuz Etkilenen Ülkelerden Ayrışması Üzerine Bir Model Önerisi" başlıklı çalışmada 2001 sonrası gerçekleşen yapılanmanın 2008 küresel krizinde sıkıntı yaşayan ülkelerden Türkiye'yi farklılaştırıp farklılaşmadığını ortaya

koymayı amaçlamıştır. Çalışmada Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi, Kümeleme Analizi, t-Testi ve İşaret Testi Yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre Türkiye Merkez Bankası bağımsızlığı konusunda, düzenleme denetleme etkinliğinde, kredi riski yönetiminde, offshore işlem yoğunluğu ve türev işlemlerinde diğer ülkelerin oluşturduğu gruptan pozitif anlamda ayrılmadığı anlaşılmıştır. Ancak operasyonel risk yönetimi, Basel II'ye uyum, teknoloji yönetimi ve finansal işlem yoğunluğu açısından güçlü bir pozitif ayrışma sergilediği belirtilmiştir.

Songül (2012) "Finance Growth Nexus Following The 2001 Crisis In Turkey/2001 Kriz Sonrasında Türkiye'de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi" başlıklı çalışmasında Türkiye'de 2001:1-2011:2 dönemindeki finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Çalışmada Granger Nedensellik Yöntemi kullanılmıştır. Kurulan model sonucunda ise ekonomik büyüme ve bankacılık sektörünün gelişimi arasında iki yönlü uzun vadeli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. 2001 krizi Türkiye bankacılık sistemini yıkıcı etkisi ile vurduktan sonra güçlendirmiş ve ekonomik faaliyeti destekleyen güçlü bir finansal aracılığın temelini oluşturmuştur. 2001 krizini takip eden yıllarda bankacılık sektörü özel sektörü finanse etmeye başlamış ve ekonomik büyümeyi desteklemiştir.

Seyrek (2013) "Finansal Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri: Türkiye Uygulaması (1988-2012)" başlıklı çalışmasında finansal krizlerin öncü göstergeler ile tahmin edilebilirliğini analiz etmiştir. Çalışmada göstergeler ile Sinyal Alma Yöntemi kullanılmıştır. Sinyal dağılımı açısından anlamlı olan göstergeler bir araya getirilerek etkin çalışan birbileşik gösterge modeli oluşturmuştur. Elde edilen bu bileşik öncü gösterge modelinde anlamlı göstergelerin reel döviz kuru, uluslararası rezervler, M2 para çarpanı, yurtiçi kredi hacmi, reel faiz oranı ve kredi faiz oranı/mevduat faiz oranı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak ise modelin krizi öngörmeye bir erken uyarı özelliği gösterdiği belirtilmiştir.

Brinke (2013) "The Turkish 2000-01 Banking Crisis/2000-01 Türk Banka Krizi" başlıklı çalışmasında 2000 Kasım krizinin sebeplerini ve krizden nasıl çıktığını açıklamayı amaçlamıştır. Çalışma teorik olarak incelenmiş ve güvenilir kaynaklardan faydalanılarak bir sonuca bağlanmıştır. Sonuç olarak zayıf bankacılık sektörüne ilişkin endişeler ve yavaş yavaş başlayan reformlar ile sermaye girişlerinde azalma yaşanması

2000 krizinin tetikleyici unsuru olmuştur. Krizden kurtulmak için ise IMF'den 30 milyar \$'lık yardım paketi kabul edilmiştir. Geniş çaplı reformlar sayesinde ekonomi kısmen de olsa toparlanmaya başlamış ve banka düzenleme ve denetlemenin de geliştirildiği ifade edilmiştir.

Kodaz (2014) "2008 Küresel Krizin Türkiye'deki Bankacılık Sisteminin Etkinliği Üzerine Etkisi" başlıklı çalışmasında ABD merkezli ortaya çıkan 2008 küresel krizinin, Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmada 2003-2012 yılları arasında Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi ile 26 adet mevduat bankasının etkinlik ve verimlilikleri ölçülmüştür. 2003-2012 yılları arasında etkinlik değerleri ölçülerek etkin olan ve olmayan bankalar belirlenmiştir. Sonuç olarak ise 2008 küresel krizinin başladığı 2008'de etkin banka sayısı 10 olarak gerçekleştirilmiş olup, incelenen yıllar arasında en fazla banka 2008 yılında etkin olmuştur. Küresel krizin etkilerinin hissedildiği 2009 ve 2010 yıllarında etkin banka sayısı sırası ile 8 ve 10 olarak gerçekleşmiştir. Bu açıdan 2008 küresel krizinin etkilerinin ortaya çıktığı 2009 ve 2010 yıllarında Türkiye'de ki bankacılık sektörünün krizden etkilendiği vurgulanmıştır.

Er, Karacor ve Öztürk (2014) "Analysis Of Economic growth Of Turkey: Past And Pre 2001 Financial Crisis/2001 Finansal Krizi Sonrasında Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Analizi " başlıklı çalışmasında Türkiye'de 2001 krizi sonrası bazı dönemlerde ekonomik büyümenin değerlendirmesini yapmayı amaçlamıştır. Çalışma 2001-2012 yılları arasında iki periyot halinde (2001-2008, 2008-2012) incelenmiştir ve inceleme yapmak için Chow Testi uygulanmıştır. Uygulama sonucunda kriz sonrasında uygulamaya konulan daraltıcı para politikasının bir sonucu olarak Türkiye ekonomisi 2001 yılından 2008 yılına kadar istikrarlı bir büyüme sürecine girmiş ve 2002-2007 yılları arasında ortalama %7 oranında büyümüştür. 2008-2012 yılları arasında ise büyüme hızında önemli düşüşler yaşanmıştır.

Ünalın (2014) "Türk Bankacılık Sisteminde Yabancı Sermayeli Bankaların 2003-2013 Yılları Arasındaki Etkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama" başlıklı çalışmasında 2003-2013 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayeli bankaların sayılarındaki artışın finansal yapı içerisindeki etkilerinin neler olduğunu araştırmış ve yabancı sermayeli banka bilançolarını inceleyerek yatırımlarının

etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli beş banka örneklem alınarak CAMELS Analizi ile değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda yabancı sermaye yatırımlarının, bankaların sermaye yeterlilik rasyolarını ve varlık kalitesini artırdığı ortaya konulmuştur. Ancak bankaların yönetim kalitesinde değişiklik görülmemiştir. Likidite ve piyasa riskine duyarlılık bileşenlerinde de genel olarak azalma görülürken, bankaların karlılıklarının artış gösterdiği belirtilmiştir.

Doğanalp (2014) "Finansal Krizlerin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği" başlıklı çalışmada 1980'li yıllardan sonra önemli yapısal değişimler gösteren Türkiye'de yaşanan krizlerin makroekonomik etkileri, seçilen performans göstergeleri dahilinde irdelenmesi amaçlanmıştır. Finansal krizlerle makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiler Türkiye örneği ile incelenerek büyüme, istihdam ve dış ticarete ilişkin oluşturulan modeller çerçevesinde bir Logit ve Probit Analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda da M2 para arzının toplam rezervlere oranı, reel kur, kısa vadeli borçların rezervler içindeki payı, para arzı, faiz oranları, yurtiçi kredilerdeki genişleme gibi değişkenlerin finansal krizlere ilişkin önemli göstergeler oldukları tespit edilmiştir. Analizlerde kullanılan değişkenlerin finansal kriz dönemlerinde büyüme oranı, işsizlik oranı ve ihracat düzeyini etkileme olasılıklarının yüksek olduğu vurgulanmıştır.

Daver (2015) "Turkish Banking Sector Performance Analyses After The 2001 Crisis/2001 Krizi Sonrasında Türk Bankacılık Sektöründe Performans Analizleri" başlıklı çalışmada Türk bankacılık sektörünün güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. DuPont Analizi, Camels Reyting Analizi ve Veri Zarflama Analizi ile 2001 yılından 2015 yılına kadar çeyreklik veriler kullanılarak performans analizleri yapılmıştır. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Projesi, 10'uncu Kalkınma Planı Amaç ve Hedefleri ve Avrupa Birliği amelleriyle uyumlu olarak 2001 krizi sonrasında uygulanan politikaların sonuçları ve etkileri güçlü bankacılık sektörü oluşturulması açısından incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, analiz edilen birimler arasındaki performans farklılıkları zaman içinde azalma göstermiş, 2001 ekonomik krizi sonrası finansal düzenleme genel olarak sağlanmış, bankacılık sektörü ilerlemiş ve 2000 yılının ilk çeyreğine göre daha güçlü hale gelmiştir.

Kıraç (2015) "Küresel Krizin Başlama Etkisi: Menkul Kıymet Borsaları Üzerine Uygulama" başlıklı çalışmada küreselleşmenin bir sonucu olarak ülkeler arasında sınırların ortadan kalkması ile piyasalar arası finansal ilişkilerde yoğunluğun ve serbestliğin de arttığını ifade etmiştir. Ayrıca serbestleşme ile piyasalarda yaşanan şoklar ülkeler arasında transfer olup, krizlerin bulaşıcı özelliğe sahip olduğunu vurgulamıştır. Çalışmada ABD kaynaklı 2007-2009 küresel finansal krizin bulaşma etkisi örneklem seçilerek bir grup ülke için ampirik uygulama yapılarak incelenmiştir. Uygulamada DCC-GARCH Modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda ise kriz döneminde, kriz öncesi döneme göre DCC katsayıları yüksek çıkmış, örneklem seçilen ülkelere 2007-2009 küresel finansal krizin bulaşma etkisi gözlemlenmiştir. Ayrıca bulaşma etkisinin üst gelir grubuna sahip ülkelerde diğer ülkelere göre daha fazla görüldüğü sonucu çıkarılmıştır.

Kırcı (2017) "Küresel Finansal Krizden Çıkış Amacıyla Alınan Önlemler ve Sonuçlar" başlıklı çalışmada ABD'den başlayarak başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke ekonomisini etkileyen 2008 küresel finansal krize yol açan etkenler incelenerek hangi hataların terk edilmesi gerektiğini açıklamıştır. Finansal sistemde serbestleşme ile başlayan ekonomi politikalarından oluşan hataların krize neden olduğunu ve krizlerin önlenmesinde de liberalleşme ve deregülasyon yaklaşımları yerine; daha etkili, güçlü regresyon yaklaşımları, gözetim ve denetim sistemi ile uluslararası işbirliğin önem kazandığını vurgulamıştır. Çalışmada G20 ülkelerinin kriz sonrasında ortaya koyduğu performanslarının tespiti için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), ülkelere göre ikili karşılaştırmalar için Sidak Post Hoc Testi uygulanmıştır. Krizin ilk evrelerinde piyasa disiplinine yönelik önlemler alan ülkelerin daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Krizden başta İngiltere olmak üzere, ABD, Güney Kore, Çin, Hindistan ve Türkiye'nin başarılı bir şekilde çıktığı; Japonya ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerin ise başarısız olduğu ifade edilmiştir.

Turgut, Beğenirbaş ve Omağ (2017) "Finansal Kriz Dönemlerindeki Personel Sayısındaki Değişimlerin Banka Performansı Üzerindeki Etkisi" başlıklı çalışmada bankaların kriz zamanlarındaki insan kaynağı kaybının kriz sonrasındaki performanslarını nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada bağımsız örneklem t-Testi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre ise kriz zamanında personel sayısını düşürerek krize önlem almaya çalışan bankaların bu

önlemlerinin kriz sonrasında olumsuz bir yansıması olmuş ve bu bankalar kriz sonrası fırsatlardan yararlanmamıştır.

Ege ve Yaman (2017) "2008 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye Bankacılık Sistemi Finansal Oranları Üzerindeki Etkileri" başlıklı çalışmada 2008 küresel ekonomik krizin Türk bankacılık sisteminin finansal oranlarına etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada bankaların finansal tablolarının analizinde sermaye yeterlilik oranları, bilanço yapısı oranları, aktif kalitesi oranları, gelir-gider yapısı oranları, likidite oranları ve karlılık oranları kullanılmıştır. Sonuç olarak ise Türk bankacılık sektörünün 2000-2001 krizinde yaşanan büyük olumsuzluklara bağlı olarak oluşturduğu güçlü alt yapı sayesinde küresel ekonomik krizden yüksek düzeyde korunmasını sağlamıştır. Çalışma kapsamında ele alınan dönemde (2005-2014) Türk bankacılık sistemi finansal oranlarına ait değerlerde meydana gelen en yüksek değişim 2008-2009 kriz yıllarında meydana gelmiştir. Bu değişimin de küresel ekonomik krizden kaynaklandığı savunulmuştur.

4.2. METODOLOJİ

Çalışmanın metodoloji kısmında araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemine yönelik bilgiler verilmiş olup, panel veri analizine yönelik teorik bilgiler sunulmuştur. Araştırma da kullanılan veri seti hakkında detaylı açıklama yapıp daha sonra yabancı bankalara yönelik 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel kriz çerçevesinde gerekli analizler yapılmıştır.

4.2.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye yakın tarihte 4 büyük ekonomik kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Bu krizler, 1994 krizi, 2000 Kasım krizi, 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel krizdir. Bu çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankaların 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel krizinden etkilenip etkilenmediğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

4.2.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmada 2001 Şubat ve 2008 küresel kriz dönemlerinde Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankalardan, 1997-2016 dönemleri arasında veri devamlılığı sağlayan 12 banka seçilmiş ve analize dahil edilmiştir.

4.2.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın kapsamı boyutunda, 2001 Şubat ve 2008 küresel krizlerinde Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın değerlendirilmesi amacıyla panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır.

4.2.4. Panel Veri Analizine Yönelik Metodoloji

Çalışmada diğer ekonometrik analizlere kıyasla daha avantajlı olan panel veri analizi yöntemi seçilmiştir. Bu yöntem hem zaman serilerini hem de yatay kesit serilerini bir araya getirerek, zaman ve kesit boyutuna ilişkin bir data setinin oluşmasını sağlar. Bu durum ise panel veri analizinin en temel özelliğini yansıtmaktadır (Bölük, 2017:47).

Panel veri analizinde iki farklı durum söz konusu olmaktadır. Birincisi, panel veri setinde zaman boyutunda eksik verilerin olmasıdır ve bu durum literatürde dengesiz panel olarak adlandırılmaktadır. İkincisi ise hem zaman hem de yatay kesit setine ilişkin her bir birimin tüm zamanlar da gözlenen değerlerin mevcut olma durumudur ve bu da dengeli panel olarak tanımlanmaktadır (Erkan, 2017:48).

Panel veri analizi, iki alt endekse sahip olup bu analiz metodunun model ile gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}X_{kit} + \varepsilon_{it}$$

Modelde "Y" bağımlı değişkeni, "X_k" bağımsız değişkenleri, "α" sabit terimi, "β" eğim parametreleri ve "ε" hata terimini göstermektedir. "i" indisi yatay kesiti ifade etmekte ve firma, birey, ülke, şehir veya hane halkını gösterirken, "t" indisi ise zaman serisini göstermekte ve gün, ay, yıl gibi zamanı temsil etmektedir (Ataklı Yavuz, 2016:136).

Panel veri analizinde veri olarak alınan yatay kesit birimleri (birey, şehir, bölge, firma ve ülkeler gibi.) her birimlerinin ayrı ayrı özelliği dikkate alınmakta yani homojen olmadığı varsayılmaktadır. Panel data analizinde, yatay kesit birimlerini, zaman serileri ve kontrol edilemeyen heterojenliğin varlığı odak noktası olarak alınmaktadır (Ataklı Yavuz, 2016:136).

Panel data analizinde birden fazla yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden hangisinin seçileceğine yani yapılacak ampirik çalışma için daha uygun olacağına belirli testlerden elden edilen sonuca göre karar verilmektedir.

Panel veri analizinde sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli arasından hangisinin seçileceğine Hausman Test sonuçlarına göre karar verilmektedir. Yapılan test sonuçlarına göre, sabit etkiler modeli parametre tahmincileri ile tesadüfi etkiler modeli parametre tahmincileri arasındaki farkın istatistiksel anlamlılığına bakılmaktadır. Yani Hausman Testi, birim etki nedeniyle hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonu ölçmektedir (Göral, 2015: 119-120).

4.2.5. Araştırmada Kullanılan Veri Seti

Çalışmanın amacı boyutunda Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankalardan veri devamlılığı sağlayan 12 bankanın 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel krizinden etkilenip etkilenmediği analiz edilmiştir. Analiz için 12 bankanın 1997-2016 yılları arasındaki TBB'de yayımlanan seçilmiş rasyo değerleri kullanılarak OLS yöntemiyle birlikte panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilen yabancı sermayeli ve yabancı sermaye ortaklı bankalar; Akbank T.A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Türkiye Ekonomi Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Arap Türk Bankası A.Ş., Citibank N.A., Denizbank A.Ş., Deutsche Bank A.Ş., QNB Finans Bank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank N.V. olarak alınmıştır. Tablo 4.1'de çalışmada yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler, kukla değişken ve değişkenlere ait kısaltmalar gösterilmiştir.

Tablo 4.1: Araştırma Kapsamında Kullanılan Bağımlı, Bağımsız Değişkenler ve Kukla Değeri

<u>Değişkenler</u>	<u>Kısaltmalar</u>
<i>Bağımlı Değişkenler</i>	
Net Dönem Karının Toplam Aktiflere Oranı	ROA
Net Dönem Karının Ortalama Özkaynağa Oranı	ROE
Vergi Öncesi Karın Toplam Aktiflere Oranı	VAT
<i>Bağımsız Değişkenler</i>	
Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı	LAA
Likit Aktiflerin Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklara Oranı	LAM
Toplam Krediler+Alacakların Toplam Aktiflere Oranı	KA
Duran Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı	DAA
Özkaynağın Kredi+Piyasa+Operasyonel Riske Esas Tutara Oranı	ÖKPR
Bilanço İçi Döviz Pozisyonlarının Özkaynağa Oranı	BDÖ
Faiz Gelirlerinin Faiz Giderlerine Oranı	FF
Faiz Gelirlerinin Toplam Giderlere Oranı	FG
Personel Gideri+Kıdem Tazminatının Toplam Aktiflere Oranı	GTA
Kukla Değişkeni	KD

Tablo 4.1'de her bir bağımlı değişken, bağımsız değişken ve kukla değişkene ait kısaltmalar ifade edilmiştir. Analizde kullanılan değişkenlerin rasyo bilgileri ise aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

4.2.5.1. Araştırmada Kullanılan Seçilmiş Rasyo Değerleri ve Açıklamaları

Analizde kullanılan değişkenler, 2001 ve 2008 yıllarında Türkiye'de faaliyet gösteren ve TBB'de veri devamlılığı sağlayan 12 yabancı bankanın seçilmiş rasyo değerleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu rasyoların ne anlama geldiği aşağıdaki tablolarda ifade edilmiştir.

Tablo 4.2: Seçilmiş Rasyo Değerleri ve Açıklamaları

Karlılık Rasyoları	Net Dönem Karı/Toplam Aktifler Net Dönem Karı/Toplam Özkaynaklar
Sermaye Yeterlilik Rasyoları	Özkaynak/Kredi+Piyasa+Operasyonel Riske Esas Tutar Bilanço İçi Döviz Pozisyonu/Toplam Özkaynaklar
Likidite Rasyoları	Likit Aktifler/Toplam Aktifler Likit Aktifler/Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar
Gelir Gider Rasyoları	Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri Faiz Gelirleri/Toplam Giderler
Aktif Kalitesi Rasyoları	Toplam Krediler+Alacaklar/Toplam Aktifler Duran Aktifler/Toplam Aktifler
Faaliyet Rasyoları	Personel Gideri+Kıdem Tazminatı/Toplam Aktifler

Tablo 4.2'de analizde kullanılan rasyo değerlerine ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Her bir rasyo değeri için detaylı açıklamalar ise aşağıda yapılmıştır.

4.2.5.1.1. Karlılık Rasyoları

İşletmenin sahip olduğu kaynakları ne ölçüde verimli kullandığını ölçen rasyo değeridir.

Tablo 4.3: Karlılık Rasyoları ve Açıklamaları

Net Dönem Karı/Toplam Aktifler (ROA)	Bu oran, işletmelerin sahip oldukları büyüklük ile sağladıkları verimin ölçülmesinde kullanılır. Yani aktif karlılık oranı işletmelerin bünyesinde bulundurduğu tüm varlıkların etkin kullanım oranını göstermektedir. Oranın max düzeyde yüksek olması istenen durumdur (İlgaz, t.y.).
Net Dönem Karı/Toplam Özkaynaklar (ROE)	Bu oran, işletme sahiplerinin şirkete kaynak olarak verdikleri fonların bir birimine düşen karlılığı ölçmede kullanılır. Ayrıca şirkete ortak olan yatırımcılar bu oranı, katılımlarının getirisini ölçmek için de kullanır. Özkaynak karlılığının yüksek olması işletme ortakları tarafından istenen durumdur (İlgaz, t.y.).
Vergi Öncesi Kar/Toplam Aktifler	Bu oran, işletmenin sahip olduğu kaynakları ne ölçüdekarlı kullandığını ölçmek için kullanılır. Oranın yüksek çıkması işletme sahipleri tarafından istenen durumdur.

4.2.5.1.2. Sermaye Yeterlilik Rasyoları

BDDK tarafından bankalar için belirlenen bir oran olup, bu rasyo değeri bankaların sermaye yeterliliğini ölçmede ve bankaların sermaye oranlarında hareket edebilecekleri alanı belirlemede kullanılır (Nasıl Kolay, t.y).

Tablo 4.4: SermayeYeterlilik Rasyoları ve Açıklamaları

Özkaynaklar/Kredi+Piyasa+Operasyonel Riske Esas Tutar	Bankaların aniden oluşabilecek risklere karşı korunmalarını sağlaması için sermayelerini bu orana göre ayarlamaları gerekmektedir. Çünkü bu oran, bankaların herhangi bir sebeple kredi, piyasa ve operasyonel risklerin neden olacağı kayıplar karşısında, ne kadarlık kaybı özkaynakları tarafından finanse edebileceğini gösterir. Sermaye standart rasyosu BDDK tarafından %8 olarak belirlenmiştir. Bu durumda sermaye yeterlilik oranı %8'in altında olan bankaların faaliyet izni BDDK tarafından iptal edilmektedir (Kolay, t.y.).
Bilanço İçi Döviz Pozisyonları	Bu oran, yabancı para net genel pozisyonun tutarının, özkaynağa bölünmesi sonucunu ifade eder. Bu oranın yüksek olması bankanın açık pozisyon riski taşıdığını gösterir ve yönetmelikte oranın +/-%20'yi aşmaması gerektiği ifade edilmektedir (Selimler ve Kale, 2012:46).

4.2.5.1.3. Likidite Rasyoları

Likidite rasyosu, dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynakları karşılayabilme durumunu gösteren orandır (Muhasebe Türk, t.y.).

Tablo 4.5: Likidite Rasyoları ve Açıklamaları

Likit Aktifler/Toplam Aktifler	Bu oran, şirketlerin toplam aktifler içerisinde likit aktiflerinin payını gösterir ve şirketlerin sahip oldukları aktiflerin ne ölçüde likit olduğunu belirlemede kullanılır. Ayrıca bu oran değerlendirilirken, alternatif maliyetler ve işletmenin içinde bulunduğu sektörün nakit üretme kapasitesi de dikkate alınmalıdır. Oranın yüksek olması istenen durumdur ve işletmenin beklenmedik durumlar karşısında güçlü kalmasını sağlar (Ilgaz, t.y.).
Likit Aktifler/Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar	Bu oran, işletmelerin sahip olduğu likit aktiflerinin mevduat ve mevduat dışı kaynaklara toplamına bölünmesiyle elde edilir ve oranın yüksek olması istenen durumdur.

4.2.5.1.4. Gelir Gider Rasyoları

İşletmenin toplam gelir ve giderlerini analiz eden orandır. Bankaların toplam gelirleri, faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerden oluşurken, toplam giderleri ise faiz giderleri ve faiz dışı giderlerden meydana gelir (Ekodialog, t.y.).

Tablo 4.6: Gelir Gider Rasyoları ve Açıklamaları

Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	Bu oran, işletmenin toplam faiz gelirlerinin toplam faiz giderlerine bölünmesini ifade eder. Oranın yüksek çıkması istenen durumdur.
Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler	Bu oran, bankaların sahip oldukları toplam gelirin % kaçının faiz gelirlerinden oluştuğunu ifade eder ve oranın yüksek çıkması istenen durumdur.

4.2.5.1.5. Aktif Kalitesi Rasyoları

Bankaların karlılığını sağlaması ve faaliyetlerinin devamlılığını sürdürebilmesi için en önemli faktörlerden birisi aktif kalitesidir. Ayrıca bankaların karlılığı pazar paylarının büyüklüğü ile orantılı olarak değişmektedir. Buna bağlı olarak aktif kalitesi ise bankaların pazar paylarını etkileyen en önemli etkenlerin başında gelmektedir (Ayvalı, 2015:37).

Tablo 4.7: Aktif Kalitesi Rasyoları ve Açıklamaları

Toplam Krediler+Alacaklar/Toplam Aktifler	Bu oran, bankaların kredilerinin ve alacaklarının toplam aktifleri içerisinde ne kadarlık bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Bankaların birinci vazifesi kar gütme amaçlı kredi vermek olduğundan dolayı bu oranın yüksek çıkması istenen durumdur (Aydın, 2017:80).
Duran Aktifler/Toplam Aktifler	İşletmelerin bilançolarında yer alan duran aktifler grubu vadesi bir yıldan fazla olan alacakları kapsar. Oranın düşük çıkması işletme sahipleri tarafından istenen durumdur.

4.2.5.1.6. Faaliyet Rasyoları

Faaliyet rasyoları, işletmenin gelirleri ile sahip olduğu varlıkları arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır (Fintables, t.y.).

Tablo 4.8: Faaliyet Rasyoları ve Açıklamaları

Personel Gideri+Kıdem Tazminatı/Toplam Aktifler	Bu oran, toplam aktifler içerisinde personel gideri ve kıdem tazminatı toplamının % kaçlık bir orana sahip olduğunu belirlemede kullanılır. Oranın düşük çıkması işletme sahipleri tarafından istenen durumdur.
--	---

4.2.6. Model ve Hipotezler

2001 Şubat Krizi ve 2008 Küresel Krizi'nde etkisi olabileceği ROA, ROE ve VAT bağımlı değişkenleri için LAA, LAM, KAA, DAA, ÖKPR, BDÖ, FF, FG, GTA bağımsız değişkenleri ve kukla değişkeni ile oluşturulan modeller aşağıdaki gibidir:

$$\mathbf{ROA}_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 \mathbf{LAA}_{it} + \beta_2 \mathbf{LAM}_{it} + \beta_3 \mathbf{KAA}_{it} + \beta_4 \mathbf{DAA}_{it} + \beta_5 \mathbf{ÖKPR}_{it} + \beta_6 \mathbf{BDÖ}_{it} + \beta_7 \mathbf{FF}_{it} + \beta_8 \mathbf{FG}_{it} + \beta_9 \mathbf{GTA}_{it} + \beta_{10} \mathbf{KD}_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$\mathbf{ROE}_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 \mathbf{LAA}_{it} + \beta_2 \mathbf{LAM}_{it} + \beta_3 \mathbf{KAA}_{it} + \beta_4 \mathbf{DAA}_{it} + \beta_5 \mathbf{ÖKPR}_{it} + \beta_6 \mathbf{BDÖ}_{it} + \beta_7 \mathbf{FF}_{it} + \beta_8 \mathbf{FG}_{it} + \beta_9 \mathbf{GTA}_{it} + \beta_{10} \mathbf{KD}_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$\mathbf{VAT}_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 \mathbf{LAA}_{it} + \beta_2 \mathbf{LAM}_{it} + \beta_3 \mathbf{KAA}_{it} + \beta_4 \mathbf{DAA}_{it} + \beta_5 \mathbf{ÖKPR}_{it} + \beta_6 \mathbf{BDÖ}_{it} + \beta_7 \mathbf{FF}_{it} + \beta_8 \mathbf{FG}_{it} + \beta_9 \mathbf{GTA}_{it} + \beta_{10} \mathbf{KD}_{it} + \varepsilon_{it}$$

Yukarıdaki eşitliklerde ROA, ROE ve VAT bağımlı değişkenleri; LAA, LAM, KAA, DAD, ÖKPR, BDÖ, FF, FG ve GTA bağımsız değişkenleri ve KD kukla değişkeni ifade etmektedir. Kukla değişken, krizin etkisinin var olduğu yıllar (2000, 2001, 2002, 2008, 2009, 2010, 2011) "1", diğer yıllar da ise "0" olarak oluşturulmuştur.

Çalışmanın amacı doğrultusunda belirlenen hipotezler ise şu şekildedir:

H_{10} = Finansal krizlerin Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın ROA değeri üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

H_{1A} = Finansal krizlerin Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın ROA değeri üzerinde etkisi bulunmaktadır.

H_{20} = Finansal krizlerin Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın ROE değeri üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

H_{2A} = Finansal krizlerin Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın ROE değeri üzerinde etkisi bulunmaktadır.

H_{30} = Finansal krizlerin Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın VAT değeri üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

H_{3A} = Finansal krizlerin Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın VAT değeri üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre hipotezlerin kabulü veya reddi ilerleyen sayfalarda belirtilmiştir.

4.2.7. Ampirik Bulgular

Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın, 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel krizinden etkilenip etkilenmediğini belirlemek için yapılan analizin ilk aşamasında araştırmada kullanılan değişkenlere ait betimleyici istatistiki sonuçlar ve değişkenler arasındaki korelasyon bulguları incelenmiştir. Devamında, önerilen hipotezlerin kabul veya red edilebilirliğini ortaya çıkarmak amacıyla ROA, ROE ve VAT bağımlı değişkenleri için OLS metodu uygulanmıştır. Sonrasında Redundent Likelihood Ratio Testi sonuçları dikkate alınarak Panel Veri Analizi çerçevesinde Sabit Etkiler Modeli kullanılmıştır.

Çalışmanın içeriğinde belirlenen bağımlı ve bağımsız değişkenler için tanımlayıcı istatistik bulguları Tablo 4.9'da verilmiştir. Tablo 4.9'da görüldüğü üzere, 12 farklı değişkene ait ortalama, medyan, maksimum, minimum, standart sapma, çarpıklık, basıklık, gözlem sayısı ve normal dağılım testine (Jarque-Bera Testi) yönelik sonuçlar belirtilmiştir.

Tablo 4.9: Tanımlayıcı İstatistik Verileri

	ROA	ROE	VAT	LAA	LAM	KA	DAA	ÖKPR	BDÖ	FF	FG	GTA
Ortalama	2,6327	23,7076	4,2630	40,2671	65,5127	44,5209	5,9469	23,3498	89,0213	226,5839	84,9742	1,8860
Medyan	1,8770	14,4110	2,3030	36,0865	45,9320	45,9855	3,6475	16,7065	62,3535	197,3000	83,2125	1,6845
Max.	27,3100	373,7370	73,7140	91,3010	2203,4980	75,0230	60,2980	158,5000	952,4580	892,4000	178,8920	5,8510
Min.	-12,5540	-339,0020	-13,2730	9,7880	12,9090	0,0010	0,2300	7,2390	-120,6550	19,2330	10,5140	0,3570
Std. Sapma	3,7658	48,5966	7,1287	17,3189	150,6339	19,0816	6,9646	22,1635	103,5319	115,9189	19,1161	0,9855
Çarpıklık	2,1085	0,0815	5,1330	0,8499	12,5776	-0,3304	3,4877	4,2936	3,0819	2,7587	0,1670	1,2698
Basıklık	15,7958	27,5524	43,5687	3,1070	173,5393	2,1036	20,6566	23,4439	23,4178	13,5875	8,0303	4,6603
N. Dağılım	1815,14	6028,46	17512,07	29,01	297164,50	12,40	3604,10	4916,94	4548,79	1425,36	254,15	92,06
Prob.	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Sum	631,86	5689,83	1023,12	9664,10	15723,06	10685,00	1427,25	5603,95	21365,11	54380,15	20393,81	452,65

Analizde kullanılacak olan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistik verileri tablo 4.9'da belirtilmiştir. Tabloda her bir değişkenin ortalama, medyan, maximum, minimum, standart sapma, çarpıklık, basıklık ve normal değerleri ifade edilmiştir. Tabloda bütün değişkenlerin ortalama değerlerinin hem maximum hem de minimum değerlere çok yakın olmadığı belirtilmiştir. Örneğin; ROA'nın ortalama değeri 2,6327 iken max ve min değerleri sırasıyla 27,3100 ve -12,5540 olarak belirtilmiştir. Yine aynı şekilde VAT'ın ortalama, max ve min değerleri sırasıyla 4,2630, 73,7140 ve -13,2730 şeklindedir. Devamında, KAA'nın ortalama, max ve min değerleri 44,5209, 75,0230 ve 0,0010 iken ÖKPR'nin değerleri ise 23,3498, 158,5000 ve 7,2390 olarak bulunmuştur. Tabloda belirtilen diğer değişkenler için de aynı durum söz konusu olmaktadır. Ayrıca değişkenlerin standart sapmalarının da ortalama değerlerine çok yakın olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin, LAA'nın ortalama değeri 40,2671 iken, standart sapma değeri ise 17,3189 olarak hesaplanmıştır.

Değişkenler arasında pozitif veya negatif yönde çok yüksek korelasyon oluşması sebebi ile seçilen modellerin uygulamasında oluşabilecek olumsuz etkinin gözlemlenebilmesi ve yüksek korelasyona sahip değişkenlerin çalışma kapsamı dışında bırakılması amacıyla oluşturulan korelasyon matrisi sonuçları tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10: Korelasyon Matrisi

	<u>ROA</u>	<u>ROE</u>	<u>VAT</u>	<u>LAA</u>	<u>LAM</u>	<u>KAA</u>	<u>DAA</u>	<u>ÖKPR</u>	<u>BDÖ</u>	<u>FF</u>	<u>FG</u>	<u>GTA</u>
ROA	1											
ROE	0,736286	1										
VAT	0,658928	0,485904	1									
LAA	0,444584	0,317199	0,471276	1								
LAM	0,229677	0,054925	0,432003	0,365701	1							
KAA	-0,333866	-0,212826	-0,414243	-0,755886	-0,300126	1						
DAA	-0,033763	0,0564	-0,047822	-0,090948	-0,081548	-0,318484	1					
ÖKPR	0,600012	0,251369	0,523831	0,52161	0,466206	-0,491371	-0,021675	1				
BDÖ	0,091462	0,381832	-0,052646	-0,033259	-0,116453	0,064916	0,031364	-0,146958	1			
FF	0,156685	0,056991	0,136712	0,16805	-0,068531	-0,168515	-0,037626	0,24878	-0,063069	1		
FG	-0,152258	0,051255	-0,05618	-0,152133	-0,27018	0,011781	0,141755	-0,237308	0,280699	0,241031	1	
GTA	0,007042	-0,10627	0,249883	0,093258	0,158472	-0,207481	0,099494	0,188383	-0,209384	0,088079	-0,134191	1

Tablo 4.10'da gösterilen korelasyon matrisi sonuçlarına göre, ROA'nın ROE ile 0,736286 oranında, VAT ile ise 0,658928 oranında pozitif bir ilişkiye sahip olduğu yapılan analiz sonuçlarında tespit edilmiştir. Bir diğer değişken olan ROE'nin VAT, LAA ve LAM ile 0,485904, 0,317199 ve 0,054925 oranında pozitif yönde ilişkiye sahip iken, KAA ve GTA ile de sırasıyla -0,212826 ve -0,10627 oranında ilişkili olduğu analiz sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Tabloda bulunan verilere göre VAT değişkeninin LAA, LAM, ÖKPR, FF ve GTA ile pozitif ilişkisinin bulunduğu görülmekte ve ilişkinin sayısal değeri sırasıyla 0,471276, 0,432003, 0,523831, 0,13712 ve 0,249883 şeklindedir. Ayrıca VAT'ın negatif yönden ilişkili olduğu diğer değişkenler ise KAA, DAA, BDÖ ve FG'dir. Yine aynı şekilde VAT'ın bu değişkenler ile hangi oranda ilişkiye sahip olduğunu gösteren katsayılar sırası ile -0,414243, -0,047822, -0,052646 ve -0,05618'dir.

Çalışmada değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikleri verilere ve korelasyon matrisini içeren açıklamalara yer verildikten sonra her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı Havuzlanmış OLS testi uygulanmıştır. Tablo 4.11, tablo 4.12, ve tablo 4.13'te uygulama sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 4.11: Havuzlanmış OLS (ROA)

<u>Değişken</u>	<u>Katsayı</u>	<u>Std. Hata</u>	<u>T-İstatistiği</u>	<u>P. Değeri</u>
LAA	0,049696	0,01992	2,494777	0.013**
LAM	-0,002214	0,001438	-1,539745	0,125
KAA	0,009467	0,019351	0,489194	0,6252
DAA	0,015392	0,03302	0,466133	0,6416
ÖKPR	0,095575	0,01106	8,641697	0.000***
BDÖ	0,005806	0,001887	3,076149	0.002***
FF	0,000283	0,001767	0,159972	0,873
FG	-0,011144	0,011164	-0,998198	0,3192
GTA	-0,245292	0,196252	-1,249884	0,2126
KD	-1,511874	0,390864	-3,868032	0.000***
C	-0,610098	2,164371	-0,281883	0,7783
R-square	0,467487	Mean dependent var		2,632742
Adjusted R-square	0,444233	S.D. dependent var		3,765759
F-statistic	20,10367	Durbin-Watson stat		1,404411
Prob(F-statistic)	0,000			

*,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4.11'de ROA bağımlı değişkeni için uygulanan Havuzlanmış OLS testi sonuçları belirtilmiştir. Analiz sonuçlarına göre LAA'nın, ROA üzerinde %5 düzeyinde pozitif etkisinin olduğu görülür iken, ÖKPR ve BDÖ'nün etkisi ise %1 düzeyinde ve pozitif yöndedir. Ayrıca KD'nin ise %1 düzeyinde ROA üzerinde negatif etkisinin olduğu görülmektedir. Yani krizlerin etkili olduğu 2000, 2001, 2002, 2008, 2009, 2010, 2011 yıllarında banka performansları negatif yönde etkilenmiştir. Ayrıca araştırma dahilinde ele alınan LAM, KAA, DAA, FF'in ROA üzerinde pozitif etkisi olmasına rağmen anlamlı olmadığı, FG ve GTA'nın ise negatif etkisi görülmüş fakat yine istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda, araştırma sonuçlarına göre ROA bağımlı değişkeni için H_0 hipotezi red edilerek H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.12: Havuzlanmış OLS (ROE)

<u>Değişken</u>	<u>Katsayı</u>	<u>Std. Hata</u>	<u>T-İstatistiği</u>	<u>P. Değeri</u>
LAA	0,997944	0,286581	3,482238	0.000***
LAM	-0,027708	0,020689	-1,339253	0,1818
KA	0,310564	0,278402	1,115522	0,2658
DAA	0,889443	0,475052	1,872306	0.062*
ÖKPR	0,533687	0,159114	3,354118	0.000***
BDÖ	0,17652	0,027154	6,50074	0.000***
FF	-0,009023	0,025424	-0,354883	0,723
FG	0,055602	0,160619	0,346174	0,7295
GTA	-3,269381	2,823419	-1,157951	0,2481
KD	-18,2427	5,623249	-3,244157	0.001***
C	-52,0822	31,13819	-1,672615	0,095
R-square	0,338171	Mean dependent var		23,7076
Adjusted R-square	0,30927	S.D. dependent var		48,59663
F-statistic	11,70107	Durbin-Watson stat		1,589428
Prob(F-statistic)	0,000			

*,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4.12'de ROE bağımlı değişkeni için uygulanan Havuzlanmış OLS testi sonuçları verilmiştir. Model bulgularına göre LAA, ÖKPR ve BDÖ'nün ROE üzerinde %1 düzeyinde anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre, KD'nin ise yine %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve negatif etkisinin olduğu belirtilmiştir. Burada da krizlerin etkili olduğu yıllarda ROE negatif olarak etkilenmiştir. Araştırmanın devamında, DAA'nın ise ROE'yi %10 istatistiksel anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca analiz çerçevesinde ele alınan KAA, FF, FG ve GTA'nın ROE üzerinde pozitif fakat istatistiksel olarak anlamlı olmayan etkisi bulunmuştur. Diğer

taftan, LAA'nın negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olmayan katsayıya sahip olduğu görülmektedir. ROE için uygulanan OLS sonuçlarına göre bu durumda, ROE için H₂ hipotezi red edilerek H₃ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.13: Havuzlanmış OLS (VAT)

<u>Değişken</u>	<u>Katsayı</u>	<u>Std. Hata</u>	<u>T-İstatistiği</u>	<u>P. Değeri</u>
LAA	0,087926	0,039971	2,199755	0.028**
LAM	0,009845	0,002886	3,411847	0.000***
KA	-0,015035	0,03883	-0,387199	0,699
DAA	-0,051463	0,066257	-0,776708	0,4381
ÖKPR	0,096877	0,022192	4,365332	0.000***
BDÖ	0,001251	0,003787	0,330425	0,7414
FF	-0,000954	0,003546	-0,269124	0,7881
FG	0,050914	0,022402	2,272736	0.024**
GTA	1,186762	0,393793	3,013667	0.002***
KD	-1,065889	0,784297	-1,359037	0,1755
C	-7,295901	4,342967	-1,679935	0,094
R-square	0,40169	Mean dependent var		4,263
Adjusted R-square	0,375563	S.D. dependent var		7,128682
F-statistic	15,37448	Durbin-Watson stat		1,735862
Prob(F-statistic)	0,000			

*,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4.13'de Havuzlanmış OLS testinin VAT bağımlı değişkeni için uygulanan analiz sonuçları sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, VAT üzerinde, LAA ve FG'nin %5 anlamlılık düzeyinde pozitif etkisinin olduğu belirtilmiştir. Araştırmanın diğer bağımsız değişkenlerinden olan LAM, ÖKPR ve GTA'nın ise, VAT üzerindeki etkisinin %1 düzeyinde ve pozitif yönde olduğu görülmektedir. Bu test sonucunun diğer OLS test sonuçlarına göre en büyük farklılığı KD'nin anlamlılık düzeyinin olmamasıdır. Yani kriz dönemlerinin VAT üzerinde negatif bir etkisi olmasına rağmen bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığıdır. Bu da şunu gösteriyor ki krizin etkili olduğu yıllarda VAT negatif olarak etkilenmiştir fakat anlamlı değildir. Yine benzer bir şekilde analize dahil edilen diğer bağımsız değişkenlerden KAA, DAA ve FF, VAT üzerinde negatif etki oluşturmalarına rağmen istatistiksel anlamlılık ifade etmemiştir. VAT üzerinde pozitif etkiye sahip olup anlamlı olmayan diğer değişken ise BDÖ olarak analiz sonuçları ile karşımıza çıkmıştır. Sonuç olarak ise yapılan analiz neticesinde VAT bağımlı değişkeninin kriz yıllarında negatif olarak etkilendiği fakat istatistiksel anlamlılığa sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Akademik literatürde genellikle Havuzlanmış OLS yöntemi ile analiz edilen firmaların hepsinin aynı olduğu kabul edilmektedir. Kabul edilen bu varsayım ise, yapılan analizlerin açıklama gücünde zayıflatma oluşturmaktadır (Konak ve Güner, 2016:41) Bu nedenle Havuzlanmış OLS testinden sonra analizlerin gücünü artırmak için Panel Veri Analizi kullanılmıştır. Çalışmada her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı uygulanan havuzlanmış OLS test sonrasında kullanılan veri setinden "Rassal veya Sabit Etkilerin" varlığını ortaya çıkarabilmek için öncelikle Hausman Testi uygulanmış ancak "Enine Kesit" test varyansın sıfır olması nedeniyle hausman test istatistiği sıfır çıkmıştır. Bu kapsamda, uygulanan Redundant Likelihood Ratio Testi ile P değeri 0.05'ten az olduğu için sabit etkilerin Havuzlanmış OLS'ye göre tercih edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır (Tunalı ve Ulubaş, 2017:6-8).

Tablo 4.14: Redundent Likelihood Ratio Test Sonuçları

<u>Effects Test</u>	<u>Statistic</u>	<u>d.f.</u>	<u>P. Değeri</u>
<i>Bağımlı Değişken ROA</i>			
Enine Kesit F	2,37557	-11.218	0,0086
Enine Kesit Ki Kare	27,170644	11	0,0043
<i>Bağımlı Değişken ROE</i>			
Enine Kesit F	1,596607	-11.218	0,0011
Enine Kesit Ki Kare	18,595671	11	0,0487
<i>Bağımlı Değişken VAT</i>			
Enine Kesit F	3,410123	-11.218	0,0002
Enine Kesit Ki Kare	38,105229	11	0,0001

Çalışmaya her bir bağımlı değişken için Sabit Etkiler Modeli uygulanarak devam edilmiştir. Tablo 4.15, tablo 4.16, ve tablo 4.17'de uygulama sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.15: Sabit Etkiler Modeli (ROA)

<u>Değişken</u>	<u>Katsayı</u>	<u>Std. Hata</u>	<u>T-İstatistiği</u>	<u>P. Değeri</u>
LAA	0,071104	0,023159	3,070326	0.002***
LAM	-0,001707	0,001432	-1,19191	0,2346
KA	-0,000509	0,020789	-0,024471	0,9805
DAA	0,005485	0,03433	0,159776	0,8732
ÖKPR	0,080301	0,01251	6,418935	0.000***
BDÖ	0,007893	0,002073	3,808376	0.000***
FF	0,005078	0,002099	2,419167	0.016**
FG	-0,025556	0,011754	-2,174115	0.030**
GTA	0,285501	0,251291	1,136136	0,257
KD	-1,576477	0,380945	-4,138334	0.000***
C	-1,671954	2,374683	-0,704074	0,4821
R-square	0,524486	Mean dependent var		2,632742
Adjusted R-square	0,47868	S.D. dependent var		3,765759
F-statistic	11,45007	Durbin-Watson stat		1,516756
Prob(F-statistic)	0,000			

*,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Sabit etkiler modelinin ROA için uygulanması ile elde edilen sonuçlar tablo 4.15'de raporlanmıştır. Tabloya göre, LAA, ÖKPR ve BDÖ, ROA değişkenini %1 anlamlılık düzeyinde pozitif yönde etkilemiştir. FF bağımsız değişkenin ROA üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönde etkisi bulunurken, ROA üzerinde FG ise %5 anlamlılık düzeyinde ve negatif etkiye sahip olduğu analiz sonuçları ile tespit edilmiştir. KD ise ROA'yı %1 anlamlılık düzeyinde ve negatif yönde etkilemiştir. Yani krizin etkili olduğu yıllarda sabit etkiler modeline göre ROA olumsuz olarak etkilenmiştir. Araştırma dahilinde ele alınan diğer değişkenlerden bazıları ROA'yı negatif, bazıları ise pozitif olarak etkilemiştir fakat anlamlılık düzeyine sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda ROA için OLS sonuçlarında olduğu gibi H_0 hipotezi red edilerek H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.16: Sabit Etkiler Modeli (ROE)

Değişken	Katsayı	Std. Hata	T-İstatistiği	P. Değeri
LAA	1,288728	0,339182	3,799523	0.000***
LAM	-0,020147	0,020979	-0,960332	0,338
KA A	0,375395	0,304475	1,232929	0,2189
DAA	0,998215	0,502793	1,985337	0.048**
ÖKPR	0,451955	0,183222	2,466709	0.014**
BDÖ	0,208006	0,030356	6,852328	0.000***
FF	0,015456	0,030743	0,502741	0,6157
FG	-0,02754	0,172157	-0,15997	0,8731
GTA	2,598567	3,680424	0,706051	0,4809
KD	-18,23358	5,579334	-3,268057	0.001***
C	-78,26616	34,7797	-2,25034	0,025
R-square	0,387514	Mean dependent var		23,7076
Adjusted R-square	0,328513	S.D. dependent var		48,59663
F-statistic	6,567938	Durbin-Watson stat		1,683444
Prob(F-statistic)	0,000			

*,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4.16'da görüldüğü üzere ROE bağımlı değişkeni için uygulanan sabit etkiler modeli uygulama sonuçlarına göre LAA ve BDÖ, ROE'yi %1 düzeyinde pozitif yönde etkilemiştir. DAA ve ÖKPR'nin ise ROE üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde yine pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. ROE'yi, KD'nin ise %1 düzeyinde negatif olarak etkilediği analiz sonuçları ile tespit edilmiştir. Tespit edilen bu analiz sonucuna göre de, ROA'da olduğu gibi ROE'de krizin etkili olduğu yıllarda negatif olarak etkilenmiştir. KAA, FF ve GTA araştırmaya dahil edilen diğer değişkenler olmasına rağmen, sabit etkiler modeli uygulamasına göre ROE üzerinde pozitif etkiye sahip fakat anlamlılık düzeyine sahip olmadıkları görülmektedir. ROE üzerinde negatif etki oluşturur iken, istatistiksel olarak anlamlı olmayan diğer değişkenler LAM ve FG olarak gözlemlenmiştir. Yapılan bu analiz sonuçlarına göre de ROE için OLS sonuçlarında olduğu gibi H₂ hipotezi red edilerek H₃ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.17: Sabit Etkiler Modeli (VAT)

<u>Değişken</u>	<u>Katsayı</u>	<u>Std. Hata</u>	<u>T-İstatistiği</u>	<u>P. Değeri</u>
LAA	0,118918	0,045423	2,618031	0.009**
LAM	0,009156	0,00281	3,259057	0.001**
KAA	-0,03398	0,040775	-0,833363	0,4056
DAA	-0,112489	0,067333	-1,670625	0.096*
ÖKPR	0,052476	0,024537	2,138645	0.033**
BDÖ	0,00659	0,004065	1,62119	0,1064
FF	0,010385	0,004117	2,52244	0.012**
FG	0,029947	0,023055	1,298934	0,1953
GTA	2,918275	0,492878	5,92089	0.000***
KD	-1,234549	0,747177	-1,652284	0.099**
C	-10,72526	4,657653	-2,302717	0,0222
R-square	0,489527	Mean dependent var		4,263
Adjusted R-square	0,440353	S.D. dependent var		7,128682
F-statistic	9,955012	Durbin-Watson stat		1,78776
Prob(F-statistic)	0,000			

*, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4.17'de VAT bağımlı değişkeni için uygulanan sabit etkiler modeli uygulama sonuçları raporlanmıştır. Yapılan uygulama sonuçlarına göre LAA, LAM, ÖKPR ve FF 'in, VAT'ı %5 düzeyinde ve pozitif olarak etkilediği görülmüştür. Ayrıca DAA'nın ve GTA'nın, VAT'ın üzerinde sırasıyla %10 anlamlılık düzeyinde negatif ve %1 anlamlılık düzeyinde pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Havuzlanmış OLS test sonuçları ile sabit etkiler modeli analiz sonuçları karşılaştırıldığında, Havuzlanmış OLS test sonucunun aksine bu analizde krizlerin etkili olduğu yıllarda VAT değişkeninin %5 anlamlılık düzeyinde negatif olarak etkilendiği görülmüştür. Sonrasında, tablo 4.9'dan da anlaşılacağı üzere araştırma kapsamında yer alan fakat VAT üzerinde istatistiksel anlamlılığa sahip olmayan değişkenler ise KAA, BDÖ ve FG olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak ise elde edilen model bulgularına göre VAT bağımlı değişkeni için H_4 hipotezi red edilerek H_5 hipotezi kabul edilmiştir.

SONUÇ

Günlük yaşamda sıkça karşılaşılan bir kavram olan kriz aniden, beklenmedik bir zamanda meydana gelen ve baş edilmesi zor olan olayları veya durumları ifade etmektedir. Çeşitli bilim dalları kriz kavramını kendine özgü bir şekilde tanımlamışlardır. Bu terimlerden bir tanesi olan ekonomik kriz kavramının ise literatürde birden fazla açıklaması yapılmıştır. Yapılan açıklamalardan bir tanesi ise şu şekildedir; kriz, makro açıdan ülke ekonomisini mikro açıdan ise işletmeleri etkileyen dengesizlik durumudur (Akyazı, 2013:236).

1990'lı yıllar boyunca Meksika, Güneydoğu Asya ve Rusya krizleri dünya çapında yaşanan krizlerdir. Türkiye ise yakın tarihinde 1994 yılında ödemeler dengesi açığından sebebiyet bir finansal kriz yaşamıştır. 1999 yılının son çeyreğinde kamu borç stokunun ödenemeyecek boyutlara ulaşması ve kamu maliyesinin büyük ölçüde yıpranmasından dolayı Türkiye ekonomisi 2000 yılında bir kriz yaşamak durumunda kalmıştır. Henüz 2000 Kasım krizinin olumsuz etkileri tam anlamıyla giderilemeden 2001 Şubat ayında Türkiye finans piyasası yeni bir kriz ile karşılaşmıştır. Bu krizin altında yatan en önemli sebepler ise şunlardır; Türkiye'de geçmişten gelen ve kökleşen makroekonomik problemler, 2000 yılı istikrar programı nedeniyle TL'nin reel bazda aşırı değerlenmesi, cari hesap açığında oluşan fazlalık, bankacılık sektöründe meydana gelen yapısal sorunlar ve bu sorunlara bağlı olarak oluşan açık pozisyonunun artması ve son olarak dönem koalisyon hükümetinin neden olduğu politik sorunlardır (Bastı, 2004:242-244).

2000'li yılların ortalarında ABD'de, bedelinin ödenmesi neredeyse imkansız olan alt gelir grubuna sahip ailelere milyonlarca konutun satılmasıyla meydana gelen ve sonucunda da geri dönüşümü mümkün olmayan çok sayıda kredinin birikmesi bir finansal krizin başlangıç noktasını oluşturmuştur (Gümüş,2009:268). Kriz finansal entegrasyonun etkisiyle kısa bir sürede küresel boyut kazanmış ve Türkiye'de oluşan bu ABD krizinden etkilenmiştir. Fakat bu etkilenme diğer gelişmiş ülkelerde olduğu kadar derin ve sarsıcı olmamıştır. Krizin önüne geçebilmek için bütün dünya ülkeleri tarafından konut ve alt yapı yatırımlarına yönelik tedbirler artırma programına gidilmiş ve bu program ile de taleplerin artırılması amaçlanmıştır (Durmuş, 2011:203).

1980 sonrasında Türkiye'nin ihracata ve dış yatırımlara dayalı ekonomik büyüme modelini benimsemesiyle yabancı yatırımlar konusunda daha anlaşılır bir politika uygulamaya başlanmıştır. Uygulanan bu politikanın içeriğini ise yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek, yabancı yatırımları düzenleyen yasalar ile yabancı yatırımcıların sahip olduğu hakların güvence altına alınmış olması oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin yabancı sermayeli bankalar

tarafından çekici kılan bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar; doğrudan yapılan reel yabancı sermaye yatırımları, AB ile oluşturulan üyelik görüşmeleri sayesinde dış ticaret hacminde artış yaşanması ve finansal piyasaların rekabete açık hale getirilmesidir (Erol, 2010:150). Ayrıca yabancı sermayeli bankaların Türkiye'de yatırım yapmak istemesinin bir diğer önemli nedeni de 2001 yılında meydana gelen ekonomik kriz sonrasında uygulamaya konulan istikrar politikalarının sonucunda ekonomide sürdürülebilir makroekonomik istikrar olmuştur (Şahin, 2011:172).

Yapılan bu çalışmada kriz, finansal kriz, 2001 Şubat Krizi ve 2008 Finansal Krizi ve yabancı bankalar hakkında detaylı bir araştırma yapılmış ve daha sonrasında yine ilgili konular ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Devamında ise Türkiye'de faaliyet gösteren 12 bankanın 2001 Şubat krizi ve 2008 küresel krizinden etkilenip etkilenmediği yapılan analizler ışığında incelenmiştir. Analizde yöntem olarak Panel Veri Analizi kullanılmış olup, seçilen 12 bankanın 1997-2016 yılları arasında TBB'de yayınlanan seçilmiş rasyo değerleri dikkate alınmıştır.

Analize ilk olarak, araştırma kapsamında kullanılan değişkenlere ait betimleyici istatistik sonuçlar bulunarak başlanmış ve sonrasında değişkenler arasında oluşan korelasyon incelenmiştir. Devamında her bir bağımlı değişken için Havuzlanmış OLS uygulanmış ve analiz sonuçlarına göre; ROA ve ROE değişkeni için kriz yıllarında %1 anlamlılık düzeyine sahip negatif bir etkilenmenin varlığı tespit edilmiştir. VAT değişkeni için ise kriz dönemlerinden etkilenme şeklinin negatif yönde olduğu ve bu etkilenmenin de istatistiksel anlamlılık düzeyine sahip olmadığı görülmüştür.

OLS testinden sonra analizin gücünü artırmak amacıyla "Sabit Etkiler Modeli" ile "Rassal Etkiler Modeli" arasında seçim yapabilmek için Hausman Testi uygulanmıştır. Fakat "Yatay Kesit" test varyansın sıfır olması nedeniyle Hausman Test istatistiği sıfır çıkmıştır. Bu nedenle, uygulanan Redundant Likelihood Ratio Testi ile P değeri 0.05'ten az olduğu için sabit etkiler modelinin uygulanabilirliği sonucuna ulaşılmıştır. ROA, ROE ve VAT bağımlı değişkeni için sabit etkiler modeli ile uygulanmış ve analiz sonucunda ise şu sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlar; ROA kriz dönemlerinde %1 anlamlılık düzeyinde ve negatif yönde etkilenirken, ROE'de ROA gibi krizden aynı derecede ve aynı yönde etkilenmiştir. Fakat VAT için daha farklı bir sonuca ulaşılmıştır. VAT'ın, OLS analiz sonucuna göre kriz dönemlerinde negatif yönde etkilenmiş fakat bu etkilenmenin istatistiksel anlamlılığa sahip olmadığı tespit edilmiştir. Sabit etkiler modeli analiz sonuçlarına göre ise VAT bağımlı değişkeni, kriz yıllarında %5 anlamlılık düzeyinde negatif yönde etkilendiği tespit edilmiştir. Elde edilen

analiz bulgularına göre ise H_0 , H_2 ve H_4 hipotezleri red edilerek H_1 , H_3 ve H_5 hipotezleri kabul edilmiştir. Yani finansal krizlerin Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın ROA, ROE ve VAT değerleri üzerinde etkisi bulunmamaktadır hipotezler red edilerek, finansal krizlerin Türkiye'de faaliyet gösteren 12 yabancı bankanın ROA, ROE ve VAT değerleri üzerinde etkisi bulunmaktadır hipotezleri kabul edilmiştir.

'2001 Şubat Krizi ve 2008 Küresel Krizinde Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yabancı Bankaların Panel Veri Analizi İle Değerlendirilmesi' başlıklı tez çalışmasının analiz sonuçlarına göre, Türkiye'de faaliyet gösteren ve 1997-2016 dönemleri arasında veri devamlılığı sağlayan 12 yabancı banka hem 2001 Şubat krizinden hem de 2008 küresel krizinden olumsuz olarak etkilenmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda ise, konu başlığı ve kriz yılları değiştirilerek veya Türkiye'de faaliyet gösteren başka banka grupları ile farklı analiz yöntemi kullanılarak literatüre katkı sunulabilir.

Krizin tahrip edici etkileri bütün ekonomi piyasasını etkilediği gibi bankacılık sektöründe de hissedilmiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar, krizlerden etkilenmemek veya daha az derecede etkilenmek amacıyla krizleri önceden tahmin etmeye yönelik önlemler üzerinde durmalıdırlar. Devlet yöneticileri krizin oluşumunu tetikleyecek unsurlardan uzak durulmasını sağlayacak makroekonomik politikalar üzerinde yoğunlaşmalıdırlar. Ayrıca Türkiye ekonomisi kriz geçmişi olan bir ülke konumundadır. Bu nedenle her kriz sonrası krizlere karşı bir takım önlemler alınarak gelecekte oluşabilecek krizlere karşı tetikte kalabilmektedir. Türkiye'de 2001 Şubat krizi sonrasında alınan önlemler ve bankacılık sektörüne yönelik iyileştirmeler sayesinde, ülke ekonomisi 2008 küresel krizinden diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha az etkilenmiştir. Türkiye'de yatırım yapacak olan yatırımcıların bu unsurları da göz ardı etmemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, Okan. 2012, **2001 Krizi Sonrası Yeniden Yapılandırılan Türk Bankacılığı'nın 2008 Küresel Krizinden olumsuz Etkilenen Ülkelerden Ayrışması Üzerine Bir Model Önerisi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Afşar, Muharrem. 2004, "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, S. 1-2, ss. 89-107.

Akıncı, Adil. 2015, **Küresel Krizde Maliye Politikasının Etkinliği: Maliye Politikası**, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Aktan, Can. 2015, "Ekonomik Kriz Kavramı", **Yeni Türkiye Dergisi**, Kaynak: www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/ekon-kriz.htm, (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2017).

Akın, Faruk. Nalan Ece. 2009, "Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri", **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, ss. 153-168.

Aksoy, Tamer. 1998, **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslararası Bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım)**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.

Akyazı, Ayşenur. 2013, **Basın İşletmelerinde Finansal Kriz Yönetimi ve Türkiye Örneği**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Alantar, Doğan. 2008, "Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", **Maliye Finans Yazıları**, S. 81, ss. 1-10.

Altınok, Serdar. Murat Çetinkaya. 2001, "1994 Nisan, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizlerinin Değerlendirilmesi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, S. 4, ss. 149-174.

Altıntaş, Halil. 2004, "Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 22, ss. 36-91.

Altunöz, Utku. 2012, **Finansal Krizler, Erken Uyarı Sinyalleri ve 2008 Global Krizi İçin Türkiye ve ABD Örneği**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Altuntepe, Nihat. 2009, "2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, S. 1, ss. 129-145

Aras, O. Nuri. 2010, "Effects Of Global Economic Crisis On Turkish Banking Sector", **International Journal Of Ecnomics And Finance Studies**, Vol. 2, Num. 1, pp. 113-120.

Arslan, Mehmet. 2001, "IMF, Krizler ve Türkiye, Stratejik Analiz", **Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S. 14, ss. 5-21.

Aşıkoğlu, Rıza. Ögel Serdar. 2015, "2001 Krizinin İMKB'de Hisse Senetleri İşlem Gören İmalat İşletmelerinin Finansal Yapısı Üzerindeki Etkileri", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 2, ss. 1-12.

Ataklı Yavuz, Rüya. 2016, **Coğrafya ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi**, Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ataman Erdönmez, Pelin. 2004, "Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar", **Bankacılar Dergisi**, S. 51, ss. 21-36.

Ataman Erdönmez, Pelin. 2009, "Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi", **Bankacılar Dergisi**, S. 68, ss. 85-101.

Atay, Emir. 2016, **2008 Küresel Finansal Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Atukalp, Esra. 2012, **Türk bankacılık Sisteminde Yabancı Mülkiyetinin Mevduat Bankalarının Finansal Performansına Etkisi**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Aydın, Yasemin. 2017, **Küresel Kriz Çevresinde Katılım Bankalarının ve Ticaret Bankalarının Mali Performanslarının Topsis Yöntemiyle Analizi**, Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aydın, Yüksel. 2013, **Kriz Dönemlerinde Sermaye Yapısı İle Karlılık İlişkisinin Analizi: BİST'te Bir Uygulama**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Aydemir, Levent. 2014, **2008 Küresel Finans Krizinin Sektörel Bazda Şirket Bilançolarına Etkilerinin Analizi**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aysan, A. Faruk. S. Pınar Seyhan. 2007, "Globalization of Turkey's Banking Sector: the Determinants of Foreign Bank Penetration in Turkey", **Munich Personal Repec Archive**, Num. 5489, pp. 1-31.

Aysan, A. Faruk. S. Pınar Seyhan. 2007, "Why Do Foreign Banks Invest In Turkey?", **Munich Personal Repec Archive**, Num. 5491, pp. 1-24.

Ayvalı, Nurdan. 2015, **Banka Başarısızlıklarında Aktif Kalitesinin Rolü ve Değerlendirilmesi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Avcı, M. Ali. N. Oğuzhan Altay. 2013, "Finansal Krizlerin Sinyal Yaklaşımı İle Öngörülmesi: Türkiye, Arjantin, Tayland ve İngiltere İçin Bir Analiz", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 14, ss. 47-58.

Babuşçu, Şenol. t.y., "Yabancı Bankalar Neden Geliyor", **Ekonomist Dergisi**, Kaynak: <http://senolbabuscu.com/index.php/ekonomist-teki-yazilarim/yabanci-bankalar-neden-geliyor/>, Erişim Tarihi: (11 Kasım 2017)

Babayev, Ruslan. 2010, **Rusya Finansal Piyasalarında Serbestleşme ve Derinleşme, Bankacılık Sektörünün Rolü**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Bağcı, Aziz. 2014, **Türkiye'deki Yerli ve Yabancı Bankaların Grup Bazında Finansal Performansları ve Performans Sürekliliğinin Analizi (2002-2012)**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bahar, Ozan. Ebru Erdoğan. "1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 27, ss. 1-19.

Balur, Gülsen. 2014, **Türk Bankacılık Sektöründe Yabancılaşma Nedenleri, Sektörel ve Makro Ekonomik Sonuçları**, İzmir: Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Baltacı, Nuri. 2011, **Geçiş Ekonomilerinde Yabancı Bankaların Piyasaya Girmesinin Kredi Tahsisine Etkisi: 1995 Sonrası Karşılaştırmalı Bir Analiz**, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 5411.

Barış, Abdullah. 2015, **AB Ülkeleri ve Türkiye'de Bütçe Açığının Yönetişim Göstergeleri İle İlişkisi: Panel Veri Analizi**, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bastı, Eyüp. 2004, **Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi: Krizin Finans Sektörünün Verimliliğine ve Etkinliğine Etkileri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Bastı, Eyüp. 2009, "2008 Global Financial Crisis And The Turkish Financial System", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Vol. 18, Num. 2, pp. 89-103.

Bayat, Tayfur. Ali Tüfekçi. 2009, "Türkiye'de ve Arjantin'de Yaşanan 2001 Ekonomik Krizlerinin ve Krizden Çıkış Yollarının Karşılaştırmalı Analizi", **e-Journal of New World Sciences Academy**, S. 1, ss. 72-91.

Bayraktar, Nihal. Yan Wang. 2004, " Foreign Bank Entry, Performance of Domestic Banks and the Sequence of Financial Liberalization", **Public Disclosure Authorized**, Num. 1, pp. 1-40.

BDDK. 2008, "ABD Mortgage Krizi", Kaynak: https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/5176ABDMORTGA_GE05082008x.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2017).

BDDK. 2009, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", Kaynak: https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/7378Krizden%20%C4%B0stikrara%20T%C3%BCrkiye%20Tecr%C3%BCbesi.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Mart 2018).

Bekmez, Selahattin, Filiz Çalış. 2011, "Oyun Teorisi Çerçevesinde Türk Bankacılık Sistemi Asimetrik Bilgi Problemi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, ss. 79-96.

Birdal, Murat. 2009, "Bir Krizin Anatomisi: ABD Mortgage Piyasasının Kurumsal Yapısı ve Krizin Dinamikleri", **Paper Presented at Econ Anadolu 2009:Anadolu International Conference in Economics**, 17-19 Temmuz, ss. 1-27.

Bölük, Neslihan. 2017, **Araştırma Geliştirme Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi Seçilmiş G-20 Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi**, Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Brinke, Koen. 2013, "The Turkish 2000-01 Banking Crisis", **Rabo Research**, Kaynak: <https://economics.rabobank.com/publications/2013/september/the-turkish-2000-01-banking-crisis/>, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2018).

Bumin, Mete. 2007, **Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemine Yabancı Banka Girişi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Bülbül, Okan G. Furkan Emirmahmutoğlu, 2010, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 1, ss. 205-238.

Büyükkakın, Figen. Ersan Bilal. 2016, "Finansal Krizlere Karşı Sukukun Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, S. 14, ss. 33-55.

Cengibozan, Raif. 2015, Türkiye'de Para Krizlerinin Belirleyicileri: Ekonometrik bir Yaklaşım, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Cengiz, Vedat. 2010, "Finansal Piyasalarda Bilgi Problemlerinin Çözümünde Bankaların Rolü", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, S. 1, ss. 151-162.

Campello, Murillo. John Graham. C. Russell. Harvey. 2009, "The Real Effects Of Financial Constraints: Evidence From A Financial Crisis", **Nber Working Paper Series**, Num. 15552, pp. 1-31.

Coşkun, Yener. 2009, "Küresel Kriz Sürecinde Yatırım Bankaları İle Diğer Finansal Aracılarda Yaşanan Finansal Başarısızlıklar ve Kamusal Müdahaleler", **Bankacılar Dergisi**, S. 71, ss. 23-47.

Çakar, Vesile. 2003, **Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri**, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.

Çakmak, Senem. 2004, **Karşılaştırılmalı Finansal Kriz Analizleri: Latin Amerika, Asya ve Türkiye**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Çelik, Ahmet. 2016, **Kriz Dönemlerinde İşletmelerin Uyguladıkları Temel İşletme Stratejileri: Başarı Öyküleri Üzerinde İçerik Analizi**, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çelikel Danışoğlu, Ayşe. 2007, "Para Krizleri: Türkiye'de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirilmesi", **Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 2, ss. 1-11.

Çelik, Tuncay. Çiğdem Ürünveren. 2009, "Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Rekabet Etkisi: 2002-2007", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, ss. 42-59.

Çevik, E. İsmail. 2011, **Gelişen Piyasalarda Yaşanan Finansal Krizlerin Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İncelenmesi**, Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Çiftçi, Özlem. 2009, **Türk Bankacılık Sektöründeki Yabancı Bankalar ve Performans Etkileri**, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çiğdem Tufan, Hasret. 2016, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlere Neden Olan Faktörler: Türkiye Örneği**, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çinko, Levent. Rengin Ak. 2009, "Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizleri'nin Anatomisi", **Maliye Finans Yazıları**, S. 83, ss. 59-83.

Dağılgan, Gökhan. 2011, **Finansal Krizler ve Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler: Türkiye Örneği**, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Dalyancı, Levent. 2010, **Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizlerin Ekonometrik Analizi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Darıcı, Burak. 2009, **Para Politikası ve Finansal İstikrar: Türkiye Örneği**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Daver, Gizay. 2015, **Turkish Banking Sector Performance Analyses After The 2001 Crisis**, Ankara: The Institute Of Social Sciences Of Yıldırım Beyazıt University, Doctoral Thesis.

Delice, Güven. 2003, "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 20, ss. 57-81.

Demir, Ebru. 2013, **Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizler ve 2009 Krizinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Araştırılması**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Demir, Mehmet. 2015, **2008 Küresel Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri**, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Demirci, Bilge. 2014, **2008 ABD Finansal Krizinin Asimetrik Bilgi Sorunu Çerçevesinde Analizi**, Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Demirhan, Dilek. 2008, **Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türk Finans Sistemi Üzerine Etkileri**, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Doğan, Seyhun. Halil Özekicioğlu. 2005, "Güney Kore ve Türkiye'de Uygulanan IMF Politikaları", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 1, ss. 147-176.

Doğanalp, Nihat. 2014, **Finansal Krizlerin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Dufour, Mathieu. Ozgur Orhangazi. 2008, " The 2000-2001 Financial Crisis in Turkey: A Crisis for Whom?", **Munich Personal RePEc Archive**, Num. 7837, pp. 1-44.

Duman, Koray. 2002, "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 4, ss. 132-145.

Dura, Cihan. 2012, "Bankaların Yabancıların Eline Geçmesi Neden Tehlikelidir?", **Ekonomi Yazıları**, Kaynak: <http://www.cihandura.com/tr/makale/bankalarin-yabancilarin-elne-gecmes-neden-tehlkeldr>, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2017).

Durmuş, Savaş. 2011, **Türkiye'de 2000'den Sonra Yaşanan Ekonomik Krizler ve Kriz Döneminde Tüketicilerin İktisadi Davranışları**, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Durmuş, Savaş. 2015, "Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 5, ss. 31-46.

Ege, İlhan. Ali Bayraktaroğlu. 2010, "Financial Crisis And Pressure Indices: Case Of Turkey", **International Journal Of Ecnomics And Finance Studies**, Vol. 2, Num. 1, pp. 139-146.

Ege, İlhan. Serdar Yaman, 2017, "2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türkiye Bankacılık Sistemi Finansal Oranları Üzerindeki Etkileri", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 1, ss. 163-182.

Ekodialog, t.y., "Banka Bilançosunun Özellikleri", **Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi**, Kaynak: http://www.ekodialog.com/finansal_eko/fin_eko_konulari6.html, (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2018).

Ekren, Nazım. 1986, **Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Emin, Emin. 2016, **2008 Küresel Finansal Krizinin ABD, Avrupa Birliği, Türkiye ve Makedonya Üzerine Makroekonomik Etkileri**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Emirkadı, Ömer. 2005, "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Parasal Kriz Teorileri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", **Sosyo Ekonomi Dergisi**, S. 2, ss. 35-62.

Emre Karagözlü, İmran. 2016, **2008 Krizinde Amerikan Merkez Bankası, Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Geleneksel Olmayan Para Politikasının Analizi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Erarslan, Cemil. 2016, "Küresel Finansal Krizi Anlamak", **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 1, ss. 79-99.

Eren, A. Kerem. 2013, **2000 Kasım ve 2001 Şubat Finansal Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Süreci ve Sonuçları (2001-2011)**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erdoğan, Yaşar. 2011, **Para Harekatı-Krizlerin Belgesel Romanı**, İstanbul: Scala Yayıncılık.

Erkan, Ece. 2017, **Türkiye'de Boşanma Olgusunun Belirleyicileri: Panel Veri Analizi**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Eroğlu, B. Ceylan. 2012, **2008 Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi**, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erol, Süleyman. 2010, **Gelişmekte Olan Ülkelere Yabancı Sermayeli Banka Girişlerinde Yerel Faktörlerin Belirleyici Rolü: Türkiye Örneği**, İstanbul: Marmara Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi.

Er, P. Hazel. Zeynep Karacor. R. Hülya Öztürk. 2014, "Analysis Of Ecnomic Growth Of Turkey: Past And Pre 2001 Financial Crisis", **Journal Of Ecnomics, Finance and Accounting**, Vol. 1, Num. 1, pp. 26-37.

Er, Selami. 2011, "Finansal Krizleri Önleme Aracı Olarak Finansal Sektörün Regülasyonu, Mortgage Krizi ve Türkiye Örneği", **Maliye Dergisi**, S. 16, ss. 307-327.

Ersoy, İmre. 2010, "The Impact Of The Global Financial Crisis On The Efficiency Of Foreign Banks In Turkey", Proceedings of the 12th International Conference on Finance and Banking, ISBN. 978-80-7248-592-5, pp.57-65.

Fintables. t.y., "Temel Analiz: Faaliyet Oranları", **Founder Of Fintables**, Kaynak: <https://medium.com/fintables/temel-analiz-faaliyet-oranlar%C4%B1-a54551f9a858>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2018).

Gökçen, Ahmet. 2010, "Türkiye'de İktisat Politikalar ve Ekonomiler", **Akademik İncelemeler Dergisi**, S. 5, ss.37-58.

Göral, Fatih. 2015, **Doğalgaz Fiyatlarını Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Göze Kaya, Dilek. Ayşe Durgun Kaygısız. 2015, "2008 Küresel Krizi ve Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikalarına Genel Bir Bakış", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, S. 26, ss. 171-194.

Güloğlu, Bülent. Ender Altunoğlu. 2002, "Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Aya ve Türkiye Krizleri", **İstanbul Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 27, ss. 107-134.

Gümüş, Fatih B. 2009, **Mortgage Konut Finansman Sistemi ve Türkiye'de Finansal Açıdan Uygulanabilirliği**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Günceler, Bülent. 2009, **2001 Krizi Sonrası TC Ziraat Bankası ve T. Halk Bankasında Yapılan Yeniden Yapılanma Çalışmaları**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Gündüz, A. Yılmaz. 2003, "Türkiye'de Bankacılık Sektörü, Sorunları ve Çözüm Önerileri", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 3-4, ss. 131-145.

Güneş Ali. 2011, **Yabancı Bankalar ve Türk bankacılık Sektöründe Ulusal ve Yabancı Sermayeli Bankaların Finansal Yapılarını Ayrıştıran Faktörlerin Analizi ve Değerlendirilmesi**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Gürbüz, Rana. 2013, **Küresel Krizin (2008-09) Türkiye'de İstihdam ve Ücretler Üzerine Etkileri**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Gürçay, Musa. 2015, **2008 Küresel Krizin Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektörüne Etkisi**, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ilgaz, Barış. t.y., "Oran Analizleri", **SM Barış Ilgaz**, Kaynak: www. bilgaz.net, (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2018).

Işık, Nihat. 2015, "Finansal Krizlerin Ortaya Çıkmasında Sermaye Hareketlerinin Rolü: Rusya, Türkiye ve Arjantin Krizleri" **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S. 2 ss. 83-97.

Işık, Nihat. Tuba Tünen. 2011, "Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizindeki Rolü", **Avrasya Etüdüleri**, S. 39, ss. 7-48.

Işıl, Gökhan. 2010, **Bankacılık Sektöründe Satın Alma ve Birleşmelerde Yabancı Sermayenin Rolü ve Türkiye Modeli**, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi.

İbiş, Emre. 2013, **2001 Krizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri**, Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Incekara, Rahmi. 2013, **Türkiye'de 2000-2010 Tarihlerinde Yabancı Sermayenin Bankaların Gelişimine Etkisi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İpek, Suat. 2015, **Dünya'da Yaşanan ekonomik Krizler ve 2001 Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İşcan, İ. Hakkı. Y. Zeliha Hatipoğlu. 2010, "Rusya'nın Serbest Piyasa Anlayışı ve Küresel Kriz", **İnternational Conference On Eurasian Economies**, S. 1, ss. 28-33.

İşeri, Müge. Meltem Ulusan. 2007, "Ülkemiz Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankaların Yeri, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S. 33, ss. 131-138.

Kahraman, Serpil. 2009, **Finansal Krizler ve Krizlerin Öngörülebilirliği**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kahyaoğlu, Ali. 2014, **Küresel Krizlerin Nedenleri ve Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerindeki Ekonomik Etkileri: İtalya, Yunanistan ve İspanya Örneği**, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Karabıçak, Mevlüt. 2002, "Küreselleşme Sürecinde gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler", **Süleyman Demirel Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S. 1, ss. 115-131.

Karacan, A. İhsan 1997, **Bankacılık ve Kriz: Bir Yazın Taraması**, İstanbul: Creative Yayıncılık.

Karacaoğlu, Çağlar. 2011, **Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi**, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Karaçor, Zeynep. Volkan Alptekin. 2006, "Finansal Krizlerin Önceden Tahmin Yoluyla Belirlenmesi: Türkiye Örneği", **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, ss. 237-256.

Kaya, Nefise. 2010, **1980 Sonrası Yabancı Banka Girişlerinin Türk bankacılık Sektöründeki Yeri ve Yabancı Bankaların Oluşturabilecekleri Avantajlar İle Dezavantajlar**, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kaykusuz, Murat. 2014, **Geçmişten Günümüze Finansal Krizler (1619-2014)**, Bursa: Ekin Yayınevi.

Kılıçarslan, Tarık. 2016, **2001 ve 2008 Finansal Krizlerinin Türkiye İmalat Sanayindeki 100 Büyük Sanayi Kuruluşunun Performansına Etkisi: Performans Ölçütü Olarak Karlılık, Verimlilik, İhracat, İstihdam**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kıraç, Fatih. 2015, **Küresel Krizin Başlama Etkisi: Menkul Kıymet Borsaları Üzerine Uygulama**, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kırcı, Hülya. 2017, **Küresel Finansal Krizden Çıkış Amacıyla Alınan Önlemler ve Sonuçlar**, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kibritçiöğlü, Aykut. 2001, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001", **Yeni Türkiye Dergisi** S. Türkiye Ekonomi Özel Sayısı.

Kodaz, Ş. Süreyya. 2014, **2008 Küresel Krizin Türkiye'deki Bankacılık Sisteminin Etkinliği Üzerine Etkisi**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Konak, Fatih. N. Ela Güner. 2016, "The Impact Of Working Capital Management On Firm Performance: An Empirical Evidence Form The BIST SME Industrial Index", **International Of Journal Trade, Economics and Finance**, Num. 7-2, pp. 38-43.

Korkmaz, Esfender. Arzu Tay. 2011, "Küresel Kriz, Türkiye'ye Etkileri ve Çözüm Önerileri", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, ss. 111-135.

Korkmaz, Suna. Metehan Yılğör. 2010, "2001 Krizinden Sonra Türkiye'de Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, S. 14, ss. 169-176.

Koyuncu, Cüneyt. Duygu Şahan. 2011, "Türkiye'de Yabancı Bankaların Varlığının Yatırım ve GSMH Üzerindeki Etkisinin Analizi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 30, ss. 259-270.

Koyuncu, Murat. Fikret Şenses. 2004, "Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri", **ERC Working Papers in Economics**, S. 13, ss. 1-44.

Kurt Cihangir, Çiğdem. 2014, **Küresel Krizin Dünya Borsalarına ve Borsa İstanbul'a Etkisi: Borsalarda Kriz Şiddet Katsayısının Hesaplanması**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Mengü, E. Sıla. 2010, **1980 Yılından Sonra Türkiye'de Ortaya Çıkan Krizlerin Finansal Piyasalara Etkileri**, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Mercan, Mehmet. 2014, "Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve 2008 Krizi: Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye Ekonomisi İçin Panel Veri Analizi", **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 1, ss. 125-142.

Morkoç, Erhan. 2011, "Kasım 2000 ve Şubat 2001 Bankacılık Krizi", **Stratejik Operasyon**, Kaynak: <https://stratejikoperasyon.files.wordpress.com/2014/08/kasm-2000-ve-ubat-2001-bankaclk-krizi.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Mart 2018).

Muhasebe Türk. t.y., "Likidite Rasyosu Nedir, Ne Demek?", **MuhasebeTürk**, Kaynak: <https://www.muhasebeturk.org/nedir/likidite-rasyosu-nedir-ne-demek>, (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2018).

Murat, Atılım. 2008, "Küresel Finans Krizi ve Çıkış Yolu", **Ankara Sanayi Odası**, S. 58, ss. 58-72.

Murat, Sedat. Levent Şahin. 2011, "Gençlerin İstihdamı/İşsizliği Bakımından Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, S. 3, ss. 93-135.

Nasıl Kolay. t.y., "Sermaye Yeterlilik Rasyosu Nedir?", **Nasılkolay**, Kaynak: <http://nasilkolay.com/sermaye-yeterlilik-rasyosu-nedir?>, (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2018).

Oktar, Suat. Levent Dalyancı. 2010, "Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler", **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, ss. 1-22.

Ögel, Serdar. 2005, **2001 Krizinin İmalat Sanayi Üzerindeki Etkilerinin Oran Analizi Yoluyla Belirlenmesi**, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Özakdağ, Serap. 2009, **Yabancı Sermaye, Türkiye'de Yabancı sermaye Yatırımları ve Yabancı Sermayeli Bankalar**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özata, Yurdağül. 2010, **Türk Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Yabancı Bankaların Sistem İçindeki Rolü**, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Öztürk, Sedar. Bekir Gövdere. 2010, "Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 1, ss. 377-397.

Selimler, Hüseyin. Süleyman Kale, 2012, "Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Para İşlemler", **Maliye Finans Yazıları**, S. 26, ss. 35-65.

Selvi, Gülay. 2010, **Türkiye Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Analizi ve Avrupa Birliği Ülkeleri Karşılaştırması**, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Sevimeser, N. Cemhan. 2005, **Yabancı Bankaların Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Faaliyetleri ve Etkileri: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Seyrek, Fulya. 2013, **Finansal Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri: Türkiye Uygulaması (1988-2012)**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sezgin, Fuat. Bahar Kinay. 2010, "A Dynamic Factor Model Of The Evaluation Of The Financial Crisis In Turkey", **Bull Soc Sci Med Grand Duche Luxemb**, Num. 1, pp. 109-117.

Slideshare. t.y., "Bankaların Kaynakları II: Mevduat Dışı Kaynaklar", **Slideshare**, Kaynak: <https://www.slideshare.net/efinans/5-mevduat-d-kaynaklar>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2018).

Solak, Süleyman. 2010, **Türk Ticari Bankacılık Sektörünün 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Camels Analizi**, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Songül, Hüseyin. 2012, **Finance Growth Nexus Following The 2001 Crisis In Turkey**, Ankara: Graduate School of Economics and Social Sciences of İhsan Doğramacı Bilkent University, Master's Thesis.

Soyluoğlu, Rıza. 2008, **Türkiye'deki Yabancı Banka Girişleri ve Etkileri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dönem Sonu Projesi.

Sönmez, K. K. Alp. 2014, **Türkiye'de Yabancı Sermayeli Bankaların Gelişimi ve Yabancı Sermayeli Alt Bankanın Özsermayeye Serbest Nakit akımları Yöntemi İle Değerlemesi**, Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sönmezay, Nesrin. 2014, **Finansal Krizlerin Bulaşıcılığı ve Gelişmekte Olan Ülke Örnekleri: Türkiye Uygulaması**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Şahin, Afşin. Cemal Atakan. B. Barış Atakan. 2010, "Türkiye'de Yeni Tanımlı Sanayi Üretim Endeksi ve Alt Sanayi Gruplarındaki Büyümenin Biplot Yöntemi İle İncelenmesi", **Journal Of Yaşar University**, S. 5, ss. 2958-2969.

Şahin, Sinan. 2011, **Yabancı Sermayenin Türk Bankacılık Sektörünün Mali Performansı Üzerindeki Etkileri**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi.

Şen, Ali. 2006, "Parasal Krizlere Neden Olan Faktörler: Türkiye Analizi", **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, S. 9, ss. 1-21.

Şen, Ali. 2015, "Asimetrik Bilgi- Finansal Kriz İlişkisi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 14, ss. 1-24.

Takım, Abdullah. 2011, "Küresel Krizin Türkiye'de Finansal Kesim Üzerindeki Etkileri", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 35, ss. 337-352.

TBB. 2017, "Banka Bilgileri", Kaynak: https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2017).

TBB. 2017, "Banka ve Şube Sayıları", Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/banka-bilgileri/banka-ve-subesayilari/70>, (Erişim Tarihi: 4 Ocak 2018).

TBB. 2018, "Tarihsel Bilgiler", Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/banka-bilgileri/tarihsel-bilgiler/68>, (Erişim Tarihi: 4 Ocak 2018).

TCMB. 2001, "Yıllık Rapor", Kaynak: <http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/c8d9f12a-335b-4703-a849-f5dae3d4afbf/YR2001.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-c8d9f12a-335b-4703-a849-f5dae3d4afbf-m3fBcyU>, (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2017).

TCMB. t.y., "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", Kaynak: <https://www.google.com.tr/search?q=tcmb+g%C3%BC%C3%A7l%C3%BC+ekonomiye+ge%C3%A7i%C5%9F+program%C4%B1&oq=tcmb+g%C3%BC%C3%A7l%C3%BC&aqs=chrome.1.69i57j0.6985j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>, (Erişim Tarihi: 5 ekim 2017).

Tekinşen, Ali. 2015, "Finansal Kriz Türleri ve Krizlerin Öngörülmesinde Kullanılan Temel ve Öncü Göstergeler", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 6, ss. 69-84.

Tekeli, İlhan. İlkim Selim. 1981, **Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası**, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.

Telli, Açelya. 2013, **1999, 2000, 2001 ve 2008 Kriz Dönemlerinde Türk Ticari Bankalarının Karlılıklarının Lojistik Regresyon analizi İle İncelenmesi**, Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Temiz, Dilek. Aytaç Gökmen. 2010, "The 2000-2001 Financial Crisis In Turkey And The Global Economic Crisis Of 2008-2009: Reasons And Comparisons", **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Vol. 2, Num. 4, pp. 1-24.

TEPAV. 2008, "2007-08 Küresel Finans Krizinde Ülkelerin Politika Deneyimleri", Kaynak: [file:///C:/Users/HP/Desktop/2008%20fin%20krizler%20makale/TEPAV%202008%20\(2008%20fk%20mkl\).pdf](file:///C:/Users/HP/Desktop/2008%20fin%20krizler%20makale/TEPAV%202008%20(2008%20fk%20mkl).pdf), (Erişim Tarihi: 7 Ocak 2018).

Toprak, Düriye. 2010, "Türkiye'de Kriz Dönemlerinde Borçların Seyri: 1994 ve 2001 Krizi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, S. 2, ss. 1-14.

Tosun, Talip. 2015, **Ekonomik Krizler ve Katılım Bankacılığı: 2008 Krizi ve Türkiye Örneği**, İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tunahan, Hakan. 2002, **Finansal Krizlerin İşletmelere Etkisi (Bir Sektör Analizi)**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tunalı, Halil. M. Arif Ulubaş. 2017, "Elektrik Enerjisi Tüketimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G7 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama (1970-2015)", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, S. 1, ss. 1-13.

Tuncel, C. Okan. 2010, "Finansal Liberalizasyon ve Küresel Krizin Yapısal Nedenleri: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Dersler", **Munich Personal RePEc Archive**, S. 42422, ss. 1-27.

Turan, Zübeyir. 2011, "Dünyadaki ve Türkiye'deki Ekonomik Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 1, ss. 56-80.

Turan, Zübeyir. Nefise Kaya. 2014, "Yabancı Sermayeli Bankaların Örgütlenme Şekilleri ve Ev Sahibi Ülkede Oluşturabilecekleri Avantajlar İle Dezavantajlar", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, ss. 39-49.

Turgut, Ahmet. 2007, "Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, S. 4-5. ss. 35-46.

Turgut, Ercan. Memduh Beğenirbaş. Aclan Omağ. 2017, "Finansal Kriz Dönemlerindeki Personel Sayısındaki Değişimlerin Banka Performansı Üzerindeki Etkisi", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 1, ss. 173-192.

TÜİK. 2016, "İşgücü İstatistikleri", Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018).

TÜİK. 2016, "Yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hasıla", Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018).

TÜİK. 2017, "Sanayi Üretim Endeksi", Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018).

TÜİK. 2017, "Tüketici Fiyat Endeksi", Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018).

TÜİK. 2017, "Yıllara Göre Dış Ticaret", Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2018).

Türkeş, Ayyüce. 2010, **Yabancı Sermayeli Bankaların Enerji Sektöründe Faaliyet Gösteren Şirketlerin Finansmanına Etkisi ve Uygulamalı Bir Yaklaşım**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi.

Uğur, Arif. 2007, **Mortgage**, İstanbul: Destek Yayınları.

Uğurlu, Melih. 2014, **Türkiye'de İktisadi Krizler ve Sosyal Politika (2001 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi)**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ural, Mert. 2003, "Finansal Krizler ve Türkiye", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 1, ss. 11-28.

Ünalın, Bahar. 2014, **Türk Bankacılık Sisteminde Yabancı Sermayeli Bankaların 2003-2013 Yılları Arasındaki Etkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yayla, Münir. Yasemin Türker Kaya. İbrahim Ekmen. 2005, "Bankacılık Sektörüne Yabancı Giriş: Küresel Gelişmeler ve Türkiye", **BDDK ARD Çalışma Raporları**, S. 6, ss. 1-41.

Yıldırım, Oğuz. 2004, "Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri)", **İktisat Dergisi**, S. 455, ss. 45-53.

Yıldırım, Songül. 2013, **Türk Bankacılık Sektörüne Yabancı Sermaye Giriş: Verimlilik Analizi**, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, Süreyya. 2010, "2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S. 18, ss. 47-55.

Yılmaz, Gözde. 2015, **2008 Küresel Krizi ve Sonrasında Finansal Piyasalarla İlgili Alınan Tedbirlerin İncelenmesi İle Türkiye'ye İlişkin Değerlendirmeler**, Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, Levent. 2013, **Küresel Finansal Krizin Altın Spot ve Future Piyasalara Etkisi Üzerine Bir Uygulama: Türkiye Örneği**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Yılmaz, Ömer. Alaattin Kızıltan. Vedat Kaya. 2005, "İktisadi Kriz Kurumları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 24, ss. 77-96.

Yiğitoğlu, A. İhsan. 2005, "2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi", **Sosya Ekonomi Dergisi**, S. 1, ss. 111-125.

Yüksel, Serhat. 2015, **Bankacılık Krizlerinin Erken Uyarı Sinyalleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü: Doktora Tezi.

Zadeh, N. Grahben. 2014, **Mortgage'ın 2008 Dünya Finansal Krizindeki Rolü ve Finansal krizin Türkiye Ekonomisine Etkisinin İncelenmesi**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

World Economic Outlook. 2016, "Büyüme Oranları", Kaynak: file:///C:/Users/HP/Downloads/_textpdf.pdf, (Erişim Tarihi: 4 Ocak 2018). ,

World Economic Outlook. 2016, "Enflasyon Oranları", Kaynak: file:///C:/Users/HP/Downloads/_textpdf.pdf, (Erişim Tarihi: 4 Ocak 2018).

World Economic Outlook. 2016, "İşsizlik Oranları", Kaynak: file:///C:/Users/HP/Downloads/c1.pdf, (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2018).

